Öldükleriyle Kalmadılar

Orhan İyiler

5. BASKI

Öldükleriyle Kalmadılar

Orhan İyiler

CEYLAN
YAYINCILIK

Öldükleriyle Kalmadılar

Haziran 1996

Öldükleriyle Kalmadılar

Orhan İyiler

5. Baskı

CEYLAN
YAYINCILIK

Öldükleriyle Kalmadılar
Orhan İyiler

Ceylan Yayıncılık: 1

1. Basım - 1978
2. Basım - 1978
3. Basım - 1987
4. Basım - 1991
5. Basım - 1996

Copyright:
Ceylan Yayıncılık & Orhan İyiler

Kapak:
Özcan Sapan

Baskı ve Teknik Hazırlık:
Ceylan Matbaacılık

Baskı Tarih:
Haziran 1996

ISBN. 975-8110-00-4.

Ceylan Yayıncılık Mat. ve Dağıtım Ltd. Şti.
Akbıyık Değirmeni Sok. Kapıağası Han No: 35 /8-9
34400 Sultanahmet - İstanbul
Tel: (0212) 517 00 81- 82 Fax: (0212) 517 36 12

3. BASKIYA ÖNSÖZ

Halka yalan yanlış devrimci efsaneler uyduran, onu bu uyduruk öykülerin şarkılarıyla büyüleyen kimse, denizcilere gerçek dışı haritalar düzenlemiş bir coğrafyacı kadar suçludur.
LİSSAGARAY
(1871 Komün'ün Öyküsü)
"1876 basımına yazdığı önsözden"

1971 olaylarından bu yana onaltı yıl geçti. Bu, bir bakıma şu demektir: Ölmeyip yaşayanlar iki askeri darbe gördüler bu süreçte.

*'Öldükleriyle Kalmadılar'*ın gerek 1978'in ilk basımına, gerekse birkaç ay sonra gerçekleştirilen ikinci basımına bir önsöz yazmayı, istenmesine karşın yadsıdım. Bu bana, onların önüne geçmek gibi geliyordu. Olayı tüm yalınlığıyla ve kendi yaşanan gerçeği içinde o günkü koşulların dinamizmiyle çerçeveleyip bırakmayı yeğledim. Ama bugün, aradan 20 yıl geçtikten sonra, bize dayatılanlarla daha önce yaşadıklarımızı irdeleyebilecek bir önsöz yazmanın kaçınılmaz olduğunu görüyorum. Yine de içimdeki o kaygıyı yenebildiğimi söyleyemem.

Şimdi artık bunca edinimden sonra, sol çevrelerin kendi aralarında tartıştıkları şu soruyu açık bir yüreklilikle ortaya koyma-

lıyız:

"Tarih, 1971'in asılan, dağ başlarında, sokaklarında, evlerinde kurşunlanan devrimcilerini generallerin 12 Mart uygulamaları için gerekçe oluşturup, onları *oyuna* gelmekle mi nitelendirecektir?"

Görünürdeki yenilgiye ve de getirdiği sonuçlara bakıldığında, Türkiye solundaki çok kişinin bu soruya derin bir gönül rahatlığıyla "Evet" yanıtı verdiğini biliyoruz. İçlerinden birçoğunun: "Biz daha önceden de söylemiştik" dediklerini de... Sol çevrelerin bile en küçük bir duyuntusu olmadan dar bir kadronun birdenbire başlattığı eylemler dizisi –çok kişiye göre– generallerin yönetime el koymasına, siyasal erki bütünüyle yönlendirmesine neden olmuştur. Amerikan emperyalizmine karşı çıkabilen demokratik direnmeler de işte böyle bir uygulamayla yerle bir edilmiş; örneğin, '70'li yıllarda Amerikan yönetimi için son derece yaşamsal bir konu durumuna gelmiş olan Türkiye'deki haşhaş ekimi sorunu generaller yönetimindeki Erim Hükümeti'nce yasaklanmış, Amerika'yla olan ikili antlaşmaların boyutları yine bu dönemde genişletilmiştir. Üslerdeki denetim Amerikalıların yönetiminde daha bir pekiştirilmiş, Amerikan 6. Filosu'nun Akdeniz'deki ve özellikle limanlarımızdaki güvenliği bu kez kesin bir biçimde sağlanmıştır. Bu kanıtları ileri sürenler hiç kuşkusuz, zamanın başbakanı Nihat Erim'in şu tümcelerini de anımsatmadan edemeyeceklerdir: "12 Mart Muhtırası'ndan sonra solcular ezildi" demiştir Nihat Erim... "Artık Amerika Birleşik Devletleri'nin Akdeniz'deki 6. Savaş Filosu limanlarımıza güven içinde gelebilir."

1971 eylemlerini CIA'nın denetiminde faşizan sonuçlar almak için bir tuzak gibi görenler, o nedenle bu eylemlerin bir bakıma kışkırtıldığını söyleyenler, hiç kuşkusuz ülke içinde gerçekleştirilen uygulamaları da kendilerine kanıt olarak gösterecekler-dir: Gerçekten de *'Öldükleriyle Kalmadılar'*da zaman zaman kendini betimlemeye çalışan, ülkenin ve insanlarımızın o güne değin görmediği korkunç bir baskı ve terör, önceden hesaplı kitaplı bir biçimde, hem de "yetkili olmayan makam"larca uygulamaya konulmuş, tam bir cadı kazanı fokurdatılarak acımasız, kanlı bir solcu avı sürgünü başlatılmıştır. Genelkurmay Başkanı Tağmaç, apaçık da söylemiştir bunu *"Toplumsal uyanış kalkınmanın önüne geçti"* tümcesiyle... Bu da generallerin toplumsal uyanışa ne denli duyarlı olduklarını göstermiştir. Sendikal haklar askıya alınmış, işçi ücretleri geriletilmiş, tüm toplu sözleşmeler süresiz ertelenmiş, sendika liderleri, aydınlar, öğrenciler aslı astarı olmayan kara çalmalarla tutuklanmış, İşçi Partisi kapatılmış, yöneticileri tutukevlerine konulmuş, insanlarımızın evleri süngülü erlerce tarumar edilmiştir. 1971 denebilir ki 1980'in bir genel provası niteliğindedir. 1980 generallerinden birinin dediği gibi *"1971 kendilerine çok şey öğretmiştir."* Noksan bırakılanlar, o günkü koşullarda tamamlanamayanlar, 1980'de tamamlanmıştır.

Şimdi yine'71'lilerin yenilgisine, sol çevrelerde teorik anlamda tartışılan şu soruyu da yükleyebiliriz:

"'71'liler o dönemin devrimci gündeminde olan Latin Amerika gerilla eylemini kendilerine katıksız bir model olarak mı seçmişlerdi? Che Guevara ve Fidel Castro örneklerinin büyüleyici başarısı kendi gerçeklerini irdelemelerine, yanlış bir örgütlenme modelini kendilerine seçmelerine mi neden olmuştu?"

'71'liler bu modelin çekiciliğini hiçbir zaman yadsımadıkla-

rına göre, Türkiye koşullarında sonu yenilgiyle bitecek benzer bir girişim için bu model kendilerine *ideolojik tuzak* olarak sunulmuştur savını ileri sürenler; sonuçta '71'lileri, *goşist* ve *küçükburjuva maceracıları* olarak daha rahat, daha gönül huzuruyla nitelendirir olmuşlardır.

Hiç kuşkusuz önce şu konuda anlaşmamız gerekli: Ölülerimiz üzerinde hiç kimsenin gevezelik etmeye hakkı yok! Ne onları ellerine silah tutuşturulmuş çocuklar olarak algılatmaya, ne de sağa sola gelişigüzel ateş eden Teksas kovboyları gibi göstermeye... Hele "pisi pisine" öldüklerini söylemeye değin yazarın dili uzanıyorsa, hepimize çok kurnaz ve ahlâksızca bir tuzak kurulmuş demektir. Bu tuzağın temeli, olayları derinlemesine irdelememizi engellemektir. Yalnızca küfredilerek yapılmaz bu, bazen ağıtlar yakılarak da yapılır. Bazen de, çok ustaca bir iş yaptıklarını sanan sözümona yazar-çizer takımı tarafından her ikisini de ölçülü ölçülü birbirine karıştırarak... Yalnızca yaşayanlar değil, ölüler de sorgular yaşayanları. Hele başkaları için yola çıkmışlarsa, başkalarının daha insanca, onurlu ve sömürüsüz bir dünyada yaşamaları için ölmüşlerse, iki şeyi derinlemesine irdelenmemiş cılız-çarpık teorileri ve ikiyüzlülüğünü bu eciş-bücüş insanların yüzüne bir tokat gibi çarpmayı kendi sonsuz yaşamlarında hiç kesintisiz sürdürürler. Bu tümcenin duygusal düzeyde kalmadığını göstermek için yalınkat bir örnekle de somutlaştırmamız olası: Daha sonraki yıllarda 1 Mayıs alanlarını onların resimleriyle pankart pankart, dalga dalga dolduran işçiler, köylü kökenliler, çağdaş aydınlar, toplumsal oluşumun hangi aşamalarında, hangi deneyimlerle ve nelere sahip çıkarak büyümekte, güçlenmekte olduklarını apaçık kanıtlamamışlar mıdır? Ama ne zaman Promethee zincire vurulsa ecüş-bücüşlerin şöleni de başlamaktadır.

Yukarıdaki soruları, yani, "askeri darbeye gerekçe oluşturmak yolunda CIA'nın oyununa gelmiş olmak" ya da"ideolojik tuzağın çıkmaz sokağına saptırılmak" varsayımlarının ne denli doğru olup olmadığını anlamak için o günün koşullarına bir iyice bakmamız gerekir. Çünkü hiçbir şey durup dururken başlamadı. '71'liler durup dururken eyleme geçmediler. Yukarıdaki soruları, yaşanan her şeyden soyutlayarak pek çarpıcı, pek akıllıca yönlendirenlerden kaçı, iki Zonguldak maden işçisi Mehmet Çavdar ile Satılmış Tepe'nin adlarını anımsayabilir? Oysa '70'li yılların diyalektik gerçeğini doğru kavramak isteyenlerin, ünlü bir Amerikan firmasına karşı Zonguldak maden işçilerinin 1965 yılındaki grevinde öldürülen Mehmet'le Satılmış'ın sonraki olaylarla organik ve kemikleşen bağlantısını gözden kaçırmamaları, doğru çözümleyip doğru saptamaları gerekirdi. İki maden işçisinin öldürülmesiyle başlayan siyasi cinayetlerin tırmandırılışı '71'lilerin gerisinde uzun bir liste oluşturur.

Bu listeyi barış davasının onurlu savaşımcısı Orhan Apaydın'ın *"Kim Öldürüyor? Niçin Öldürüyor?"* adlı yapıtından düzenleyerek alıyorum. Bu tabloya –ne denli bunaltıcı olursa ol-

sun– şöyle uzaktan, hiç yorumsuz bile bakılmasının birçok gerçeği uyanık insanlara kavratmaya yeteceğini sanıyorum...

10 Ocak 1965; Zonguldak maden işçileri; Mehmet Çavdar, Satılmış Tepe, Amerikan firmasına karşı başlatılan grevde kurşunlanarak öldürüldüler. Zamanın Çalışma Bakanı Ecevit; olayda tahrikler olduğu, kışkırtıcıların amacının Amerika ile dostluğun bozulmasını sağlamaya ve Amerikan sermayesinin yurdumuza gelmesini engellemeye yönelik olduğu yolunda açıklamalar yaptı.

1965-1968; bu yıllarda hiçbir siyasal amaçlı cinayet yok. Adalet Partisi'nin tek başına siyasal iktidarı oluşturduğu bu yılların özelliği Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne İşçi Partisi'nin 15 milletvekilinin girebilmesi – Devrimci İşçi Sendikaları (DİSK)'in kuruluşu, basının göreceli bir özgürlük içinde Türkiye'nin kalkınma sorunlarını tartışma gündemine oldukça geniş ölçeklerde getirebilmiş olması. Yer yer grev hakkının ve kitlesel anti-emperyalist gösterilerin yığınlaşmaya başlaması. 1961 Anayasası'nın tam ve noksansız uygulanması istemleri gündeme geliyor. "Bağımsız Türkiye" sloganları yoğunlaşıyor...

24 Temmuz 1968; Vedat Demircioğlu, Hukuk Fakültesi öğrencisi. Amerikan 6. Savaş Filosu'nun İstanbul'a gelmesi nedeniyle çıkan olaylarda, polisler İTÜ öğrenci yurdunu sabaha karşı basarak Vedat Demircioğlu'nu önce dövdüler, sonra yurdun üçüncü katından aşağıya attılar. Maden işçilerinin öldürülmesinden sonra ilk siyasi cinayet. Sorumlu polisler en küçük bir kovuşturmaya bile uğramadılar.

27 Temmuz 1968; Atalay Savaş, Ankara'da 6. Filo olaylarını kınayan öğrencilerin duruşmasında çıkan kargaşada vurularak öldürüldü.

16 Şubat 1969; Turgut Aytaç, Duran Erdoğan KANLI PAZAR: 6. Filo'nun yeniden İstanbul'a gelişini kınamak için Türkiye İşçi Partisi'nin Taksim Alanı'nda düzenlediği gösteride militarist ve şoven çevrelerin, devletin kolluk kuvvetleri desteğinde örgütlü bir biçimde başlattıkları saldırıda yüksek mühendis Aytaç'la, işçi Erdoğan hunharca öldürülüyorlar. Öldürücüleri bulunamıyor.

23 Ağustos 1969; Mehmet Cantekin, Işık Mühendislik ve Mimarlık Yüksek Okulu'nda, okullarının devletleştirilmesi istemiyle yaptıkları barışçıl gösteride komandoların tabancalı, molotof kokteylli saldırılarında parçalanarak öldürülüyor. İlk kez bu olayla, MHP kamplarında 1960 darbesinin nasyonal-sosyalist eğilimli emekli subaylarının eğittiği komandoların kolluk kuvvetlerinin yanında yer alarak siyasi cinayetler işlemeye başladıkları görülüyor. Kolluk kuvvetlerinin yavaş yavaş geri çekilerek yerlerini komandolara bırakmaya başladıkları sezinleniyor.

12 Eylül 1969; Mustafa Bilgin, MHP kamplarında yetiştirilen bir komando. MTTB binasında patlayıcı imal ederken elinde patlayan bomba sonucunda kurtarılamayarak ölüyor. Lise öğrencisi.

23 Eylül 1969; Taylan Özgür, ODTÜ öğrenci lideri. Polis jeepinden açılan tabanca ateşiyle öldürülüyor. Tanıklar polisi aklıyor. Kısa bir süre sonra polisin Almanya'ya gönderildiği öğreni-

liyor. Bu olayla ilk kez devrimci öğrencilerin barışçıl gösterilerinde kendilerini korumak amacıyla silah edinme gereksinimi duydukları söylenir. Bu olay silahlı tırmanışın artmasına da neden olmuştur. Taylan Özgür, barışçıl bir gösteriden arkadaşlarıyla birlikte dönüyordu.

9 Aralık 1969; Mehmet Büyük Sevinç, DMMA öğrenci lideri. Okulunun önünde otobüs beklerken komandolarca taranarak öldürülüyor.

14 Aralık 1969; Battal Mehetoğlu, DMMA Makine Bölümü 3. sınıf öğrencisi. Yine komandolarca okulunun önünde taranarak öldürülüyor. Onun da öldürücüleri bulunamıyor.

29 Aralık 1969; Şerif Aygün, Gamak fabrikasında işçi. Yasal haklarını alabilmek için direnen işçilere polisin ateş açması sonucu vurularak öldürülüyor. Arkadaşlarının kucağında hastaneye götürülen Aygün'ü kurtarmak mümkün olmuyor.

23 Mart 1970; Süleyman Özmen, Yüksek Öğretmen Okulu'nda çıkan olaylarda kurşunlanan ilk komando. Beş gün kaldığı komadan kurtarılamayarak ölüyor.

13 Nisan 1970; Necdet Güçlü. Doktor. Tıp Fakültesi Merkez Binası'nı basan 12 silahlı komando, 37 yaşındaki devrimci Dr. Necdet Güçlü'yü beyninden kurşunlayarak öldürüyorlar. Komandolar öldürülen Süleyman Özmen'in öcünü aldıklarını bildiriyorlar. Daha sonra Güçlü'yü Ülkü Ocakları başkanlarından İbrahim Doğan'ın öldürdüğü saptanıyor. Güçlü'nün öldürülmesinde kullanılan silah da Ülkü Ocakları binasında bulunuyor. Tabanca-

nın Fehmi Altınbilek adlı bir üsteğmene ait olduğu anlaşılıyor. Ama hiçbir girişimde bulunulamıyor. Üsteğmen Altınbilek, daha sonra, toplu bir kıyım olan Kızıldere operasyonunda en önde görev alıyor.

29 Nisan 1970; Kayhan Çiçekli, Mustafa Akarca. Adana Kadirli'de polis işkencesiyle ölen Kayhan Çiçekli'nin ölüm nedenini kınayan Kadirlililere jandarmanın ateş açması sonucunda Mustafa Akarca adlı yurttaş da öldürülüyor.

24 Mayıs 1970; Mustafa Kuseyri, solcu. Sonradan Kuseyri'nin sağcı olduğu, kendi arkadaşları tarafından bir kaza sonucu vurularak öldüğü savı ileri sürülüyor.

16 Haziran 1970; Yaşar Yıldırım, Mustafa Baylan, Mehmet Kıdak, Hüseyin Kahraman. DİSK'in sendikal haklara geniş sınırlamalar getiren yeni sendikalar yasasını kınamak için başlattığı direniş ve gösteriler birdenbire büyük boyutlara ulaşarak tüm işçilerin katılımını sağlıyor. İşçiler İzmit'ten yürüyüşe çıkarak İstanbul'a yaklaştıklarında tüm köprüler açılıyor, vapur seferleri iptal ediliyor. Yürüyüşleri engellenmek istenen işçilerle polisler arasında çıkan çatışmada üç işçi vurularak öldürülüyor. Polis görevlisi Mehmet Kahraman da aldığı kurşun yaralarıyla hastaneye yetiştirilmeye çalışılırken yolda ölüyor.

18 Haziran 1970; Zeki Erdoğan, ülkücü/komando. Kendi arkadaşı Muzaffer Sözügüzel tarafından kaza kurşunuyla vurularak ölüyor.

22 Ağustos 1970; Necmettin Giritlioğlu; Yapı İşleri Genel

Başkanı. İzmir Aliağa Rafinerisi'nde grevi yönetirken işverenin servis şoförü Kazım Soyuncu tarafından işçilerin gözü önünde kurşunlanarak öldürülüyor. Kazım Soyuncu'nun komando olduğu sonradan anlaşılıyor. Necmettin Giritlioğlu böylece öldürülen ilk sendika başkanı oluyor.

23 Kasım 1970; Dursun Önkuzu, Ülkü Ocağı mensubu, Ankara Teknik Yüksek Okulu 3. sınıf öğrencisi. Önkuzu'ya işkence edildiği, sonra pencereden atılarak öldürüldüğü savı ileri sürülüyor. Önkuzu'nun katili ya da katilleri bulunamıyor.

9 Aralık 1970; Hüseyin Altıntaş, İstanbul Çapa Yüksek Öğretmen Okulu öğrencisi. Hüseyin Altıntaş, komandoların okul çıkışında gerçekleştirdikleri saldırı sonucunda kurşunlanarak öldürülüyor.

20 Aralık 1970; Firuz Mehmedi, Ankara Ziraat Fakültesi devrimci öğrencilerinden. İran uyruklu. Kimlikleri saptanamayan kişilerce ensesine kurşun sıkılarak öldürülüyor. Dev-Genç yaptığı açıklamada Mehmedi'nin SAVAK ajanlarınca öldürüldüğü savını ileri sürüyor.

25 Aralık 1970; İlker Mansuroğlu, Dev-Genç üyesi. Komandolarca pusuya düşürülerek öldürülüyor.

30 Aralık 1971; Ümit Çavdar. Trabzon'da Karadeniz Teknik Üniversitesi yurdunu sabaha karşı basan komandolar, Çavdar'ı öldürüyorlar.

28 Ocak 1971; Şerafettin Atalay, TİP Amasya İl Başkanı.

Atalay, pusuya düşürülerek öldürülüyor. Öldürücüleri tıpkı ötekiler gibi bulunamıyor.

27 Şubat 1971; Hıdır Atalay, sendikacı. Ankara Emniyet Sarayı'nın 10. katından atılarak öldürülüyor. Sorumlular konusunda en küçük bir kovuşturma açılmıyor. İlgililer devrimci sendikacının intihar ettiğini söylemekle yetiniyorlar.

5 Mart 1971; Hasan Tarcan, Mustafa Çakır, Mehmet Susuz. Kırıkhan'da solcuların camiye bomba attıkları söylentisiyle karışan ortamda adı geçen üç kişi jandarmanın açtığı ateşle vurulup öldürülüyorlar.

8 Mart 1971; Ali Han Uluğ, TİP'in Sivas/Yıldızeli İlçe Sekreteri. Başından kurşunlanmış olarak evinde ölü bulunuyor.

9 Mart 1971; Aziz Yalta, işçi. ODTÜ'deki karışıklıklarda vuruluyor. Kurtarılamıyor.

12 Mart 1971; Süleyla Kıyak. ODTÜ olayları sırasında ağır yaralanan oğlu Onursal Kıyak'ın tutuklandığını öğrenince geçirdiği kalp krizi sonucu ölüyor...

12 MART 1971 VE GENERALLERİN ÜNLÜ MUHTIRASI: Temel Gerekçe; anarşi ve kardeşlik kavgasına son vermek...

'71'lere dek uzanan, '71'lerden daha da yoğunlaşa yoğunlaşa '80'lere varan ölüm listelerinin bize öğrettiğini tüm açık yüreklilığimizle kavramak zorundayız, bundan kaçınamayız: Bu listeler bize emperyalizmin halkımıza kurduğu tuzağı apaçık göstermektedir. Köleliğe karşı kitlelerin barışçıl direnişlerini kan içinde

boğmak, yılgınlık salmak. Köleliğe karşı barışçıl direnişler yine sürdürülüyor. Kitlesel temelleri gittikçe oluşturuluyorsa, o zamanda öncü kadrolarla kitleler arasındaki bağı, öldürücüleri bulunamayan siyasi cinayetlerle kopartmak, direnişçilere tek bir yol, silahlı direniş seçeneğini bırakmak yolu izleniyor. Bu seçeneğin ardından da generalleri ya da Yunanistan'da olduğu gibi albaylarıyla, yeniden kitleselleşme özelliği göstermeye başlamış olan direnişçi eylemi, bu kez –kendisince– kökünden çözümleyecek askersel darbeyi gerçekleştirmek... Ve kendi çıkarları doğrultusunda tümüyle anti-demokratik yapılaşmayı kesin biçimde sağlayarak koskoca bir halkın sömürü düzeni içinde daha uzun bir süre başkaldırısını geciktirmek, erteletmek... Emperyalizm bu uygulamasında içeride, her zaman örgütleyebileceği azgın fanatik topluluklarla, paralı işbirlikçilerini bulabileceğini biliyordu. Sömürgecilik tarihinin kendisine öğrettiği bir gerçekti bu. '71'lileri *goşist* ya da *küçük-burjuva maceracısı* olarak nitelendirenlerin, barışçı direnişlerin, en demokratik çağdaş kuruluşların bile neden/nasıl bombalanarak insanların öldürüldüklerini, insanlarımızın öldürülmekten kendilerini nasıl sakınabileceklerini nesnel olarak gösterebilmeleri gerekirdi. Gösterilebilecek tek yol belki de tüm toplumun simgesi, hiç sesini çıkarmadan köleliğini kabul etmesi olacaktı. Ayrıca, '71'lilerin bu tuzağa düştüğünü söylemek de olayları derinlemesine irdelemek isteyenler için yeterince doyurucu olamayacaktır. Onlar Türk halkına karşı kurulan bu tuzağa karşı çıktılar ve onu parçalayıp geçmesini bildiler. Bu gerçeği diyalektik anlamda vurgulayamayanlar, hiç kuşkusuz '71 olaylarını açıklamaktan uzak birer geveze durumuna düşeceklerdir. Ayrıca emperyalizmin tüm bir halka kurduğu tuzağın varlığını yadsıyanlar da onunla savaşımda daha doğru, bilimsel doğruları saptamada yeterince uyanık davranamayacaklar demektir. Ama bu

konuda hiç unutulmaması gereken, yaşadığımız çok önemli bir gerçek de vardır: '71'in görünürde yengisini elde etmiş olanlar, kendilerine, hemen ardından başlayan gelecekteki yenilgilerinin kaçınılmaz koşullarını da hazırlamış demektedirler. Öldürdükleri insanlar şaşılası bir biçimde topluma yenilgileriyle, ölümleriyle edinimler kazandırmakta, köleliğe karşı direnişin geçerli yöntemlerini bulmalarına sürekli yardımcı olmaktadırlar. Engels'in dediği gibi, dinsel savaşımlar tarihinde bile böyle bu... Karl Marx'ın *Fransa'da Sınıf Savaşımı*'nın 1895 baskısına yazdığı önsözde altını çizdiği gibi: *"Şehitlerin şaşılası öğretileri, derinden derine kitleleri sessiz bir biçimde örgütleyerek, sonunda Roma İmparatoru Dialektianus'un sakalının dibindeki Nikomedia (İzmit)'teki sarayını yerle bir etmenin kurtuluşu olmayan yolunu gösterdiler. Kendinden sonra gelen Constantinus'un hristiyanlığı resmi din olarak ilan etmesinden başka artık hiçbir seçeneği kalmadı.*

Vietnam savaşından sonra Amerikan emperyalizminin öğrendiği yaman bir gerçek olmuştur: Çağımızın bu yeni Roma İmparatorluğu, bugün artık kendisine karşı tüm sınıfsal katmanlarıyla bir halk kesin bir direnme sürecine girmişse, bu bir alınyazısı gibi kendisinin kesinkes ölümü anlamına gelmektedir. Eğer bir de buna işçi sınıfı ideolojisi ve devrimci kadrolar öncülük ediyorsa, ölümü yalnızca yenildiği sömürgelerinde değil, kendi dolar metropollerinde de yavaş yavaş başlayan bir hastalık biçiminde olmaktadır.

'71'liler için, kendilerine yaşatılan gerçeklerle, Amerikan emperyalizminin Vietnam savaşından sonra Ortadoğu'ya birdenbire öncekinden kat kat yoğun abanmasını ilk duyarlayanlar, tüm boyutlarıyla ilk sezinleyenler olmuştur denilebilir. Gerçekten de

bu yıllarda başta Amerika olmak üzere uluslararası finans metropolleri, her on yılda bir derin bir sosyo-ekonomik bunalım yaşıyorlardı. Petrol krizinin ilk belirtileri uzmanlarınca sezinlenir gibi olmuştu. Korkunç bir hız ve sürekli bir *superproduction* ile ayakta durabilen metropoller, '70'li yıllarda sömürgelerinin aleyhine bozulan ödemeler dengesini dolar birimi üzerinden yeniden düzenlemek, yeni disiplinler oluşturmak kaçınılmazlığıyla karşı karşıyaydılar. Hem üretimlerini satabilmek, hem de sattıklarının parasını kesinkes geriye alabilmek. IMF-OECD gibi uluslararası parasal kuruluşların alacakları o zamanın parasıyla 300-400 milyar doları aşmış, Üçüncü Dünya Ülkeleri yeni bir tıkanmayla, bu paraları faizleriyle birlikte ödeyemez duruma gelmişlerdi. Üçüncü dünya ülke yöneticilerinin '70'li yıllarda devalüasyon istemlerine bugünkü kadar kolayca boyun eğmemeleri, eğmek istememeleri dolar metropollerinin işini zorlaştırıyordu. Ayrıca, içinde bulunduğumuz bölge, Vietnam savaşından sonra petrol yataklarının sürekli denetim altında bulundurulması konusunda birdenbire daha da büyük bir önem kazanmıştı. Dahası, petro/dolar metropolleri yitirdikleri bu ünlü destanımsı savaştan sonra, kendi yapıları içinde de derin bir mali bunalıma girmişlerdi. Tüm bu temel nedenler, bu temel nedenlere sıkı sıkıya bağlı ikincil, üçüncül nedenler Üçüncü Dünya Ülkeleri için yeni disiplinlerin oluşturulmasını kaçınılmaz kılıyordu.

'71'liler işte buna direnmişlerdir. Onlar bize bugün daha iyi kavradığımız gerçekleri apaçık göstermişlerdir: Petro/dolar metropollerinde demokrasi varsa bizde olmadığı içindir. Onlarda enflasyon yoksa, ya da çok düşük boyutlardaysa, halkımız kendisini anemik insanlar topluluğu durumuna getiren enflasyonu sürekli yaşadığı içindir. Onlar da işsizlik, sistemi zorlar bir duruma

gelmemişse, Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin, son zamanlardaki deyimiyle Güneylilerin, %20'sinin işsizliği, sefaleti, açlığı pahasınadır bu. Kuzeylilerin pek övündükleri, ideolojik bir model olarak sundukları demokrasi kurumlarını kendi dengeleri içinde işlevsel kılabiliyorsa, bunun nedeni Kuzey'deki bir işçinin saat ücretinin 6 dolar, Güney'dekinin 50 sent dolaylarında oluşundandır. Güneyliler saat ücretlerini enflasyonu düşürerek, çok değil 2 dolara çıkarabildiklerinde petro/dolar metropolleri kendi demokrasilerini kendi generallerinin militarizminden koruyabilmek için belki de bizim kanla, acıyla öğrendiğimiz eğitimlerimize gereksinim duyacaklardır...

Olay gerçekten artık böylesine netleşmiştir. Güneylilerin kurtuluşu dünyamızın kurtuluşu anlamına gelmektedir. Açlıktan, sefaletten, nükleer silahlardan kurtuluşu anlamına...

Daha 1845'lerde ünlü bir İngiliz sanayiicinin dediği gibi; *"Eğer biz sömürgeciliği tam zamanında keşfedememiş, bunun temellerini kendimizde oluşturamamış olsaydık, kendi ülkemizdeki zenginlikleri ve demokrasiyi kesinlikle gerçekleştiremezdik..."* Batı kapitalizmi 150 yıldan beri saltanatını başkalarının açlığı, sefaleti, geri kalmışlığı pahasına sürdürmektedir ve Üçüncü Dünya Ülkeleri'ne askeri darbelerden, dolar düzenlemelerinden başka verebileceği hiçbir şeyi kalmadığını yaşanan olaylarla her gün daha açık kanıtlamaktadır. '71'liler yalnız bizim şehitlerimiz değildir, üçüncü dünya halklarının da... Güneylilerin de şehitleridir... Kendi güncelliklerinde küçük hesaplar içindeki çok kişiye abartılmış bir sav gibi görünse bile...

'71'liler yenildiler... Yenilebileceklerini de hiçbir zaman

unutmadılar. Emperyalizme karşı darağaçlarında, dağ başlarında, sokaklarda ölürlerken "Öldükleriyle Kalmayacakları"nı çok iyi biliyorlardı. Asıl küçük-burjuva maceracıları, askersel darbelerde çözüm arayanlar olmuşlardır. Onlar yaşamlarını sürdürüyorlar... Bir zamanlar radikal subayların darbe ideologluğunu yapmış olanlar bugün ilerici görünümlerini yitirmemeye çalışarak 12 Eylül'ü, "bir içsavaşı önlediği için" selamlamaktadırlar.

"*Özgür Tutsak*" notlarımdaki 22 Kasım 1985 tarihli yazımı hiç değiştirmeden onlara ithaf ediyorum:

"12 Mart 1971 generaller muhtırasının nasıl verildiğini, hangi generallerin, kurmay albayların haksızca emekli edildiğini, içlerinden hangilerinin Ziverbey köşkünde sorguya çekildiğini, tüm bu acımasız haksızlıklar üstüne günlerdir *Cumhuriyet* gazetesinde çarşaf çarşaf açıklamalar, tartışmalar yapan sayın yazar Uğur Mumcu hava kuvvetleri kumandanı muhtıracı Orgeneral Muhsin Batur ve emekçi general Celil Gürkan'a:

Ben gidip görmedim, adını duydum ilk kez: Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan 12 Mart muhtırasından sonra asılıp oraya gömüldüklerinde; mezarlığın adı Ankara Karşıyaka Mezarlığı.

Görenler anlattılar, kendisiyle konuşan yakın bir tanıdığım anlattı: Dini bayramlarımızda halkımız önce sabahtan mezarlıklara gider; ölmüş büyüklerini, tanıdıklarını, sevdiklerini ziyaret ederler. Bu yılın Şeker Bayramı'nın birinci günü, yani sizlerin 12 Mart Muhtırası'nı sözüm ona tartıştığınız günlerde, Ankaralılar ya da Ankara'nın Karşıyaka Mezarlığı'nda sevdiklerini gömmüş

olanlar her zamanki gibi yine ellerinde çiçeklerle, ibriklerle, su testileriyle "can"larından aziz bildiklerini ziyarete geldiler. Yakınlarının, sevdiklerinin mezar başlarında dualarını ettikten, topraklarına sular döktükten sonra ayrılırlarken, aralıklı bir biçimde gömülü üç gencin mezarlarına da ellerindeki son karanfilleri, gülleri, kasımpatılarını bıraktılar sessizce. Testilerinde ayırdıkları suları gömütlerinin toprağına boşalttılar.

Ben görmedim. Görenler anlatıyorlar: İşte orada, üç gencin mezarı başında dolaşan bir kadın varmış. 70 yaşlarında. Yoksulluğu giysilerinden, göçmüşlüğünden besbelliymiş. İki büklüm, yüzü buruş buruşmuş... Deniz'in, Hüseyin'in, Yusuf'un mezarına çiçek atan, su döken herkesin yanına sokuluyor, derin derin mezarlara baktıktan sonra soruyormuş:

– Benim oğlumu da tanır mıydınız?

– Senin oğlun kimdi ana? diye soruyorlarmış ona...

– Oğlumun adı Hüdai Arıkan.

– Ah... Hüdai Arıkan... Kızıldere'de öldürülen genç teğmen...

– Öldürülmeden bir yıl önce görmüştüm en son oğlumu. Benden sonra gören kim? Benden sonra görenleri arıyorum, deyiverirler mi bana: Nasıldı? Sağlığı iyi miydi? Neler dedi?

Bir süre susuyormuş. Sonra bakışlarını mezardan ayırmadan; *'Bana oğlumu anlatır mısınız? Çok özledim onu... Kokusunu, beni öpüşünü...'*

Görenler anlattılar: Kutsal günlerimizin bitimindeki her bayramda Hüdai Arıkan'ın anası, Denizler'in mezarı başına gidi-

yor, mezarlıktan el ayak çekilinceye dek, orada, oğlunu en son kimlerin gördüğünü, çiçeklerin, kasımpatılarının arasında sorup soruşturuyor, sonra...

Sonra artık hiç kimsenin gelmediği, tüm ziyaretlerin ardının kesildiği saatlerde, gözleri karanlıklarla dolu, kucağında oğlunun arkadaşlarının mezarlarından kucak kucak topladığı çiçeklerle, kalın postallarını sürüye sürüye mezarlığı terk ediyor, kentin ışıkları yanmış gürültüsünden eriyip gidiyormuş...

Sayın Mumcu, sayın Batur, sayın Gürkan, siz nasıl olsa kendi aranızda bir çözüm bulursunuz...

Bazukalarla ölüsü paramparça edilmiş bir ananın oğlunu en son görmüş olanı ya da görmüş olanları bulabilirseniz, ona deyiniz ki: *'Hüdai Arıkan'ın 70'lik anası her bayram sabahı elinde çiçeklerle seni Ankara'nın Karşıyaka Mezarlığı'nda, Denizler'in yattığı gömütlerin başında, özlemle, umutla, sevinçle bekliyor. Ona oğlunu en son nerede gördüğünü, neler konuştuğunuzu, sağlığının nasıl olduğunu anlat bir bir...*

ANLAT...

4. BASIMA ÖNSÖZ

"Öldükleriyle Kalmadılar" 4. basımına hazırlanırken kendi kendime şunu bir kez daha sordum: *"20 yıl sonra bile, '71 kuşağının başkaldırısına duyulan bu ilgi hangi gerçekte odaklaşıyor?"*

Biliyorum, bazıları için bu soru hiç de anlamlı değil. Ama bu sorunun doğru yanıtının şimdi içinde bulunduğumuz konumu bile diyalektik biçimde irdeleyebilecek önemli unsurlar içerdiğine inanıyorum. Üstelik gözden kaçırılmaması gereken bir önemli gerçek daha var: Bu 20 yıl süresince Türkiye küçük-burjuva ilericilerinin sol kanadı, '71 başkaldırısını "goşist", "maceracı", "terörist" diye nitelendiregelmiştir. Onun silahlı savaşımının teorisini ve pratiğini tümüyle görmezlikten gelerek yalnız çekilen silahların namlularını görmekle yetinmiştir. Aslına bakarsanız bu yaklaşım sıkıyönetim mahkemelerinin bile gerisinde bir yargılama mantığıdır. Örneğin, '71 eylemselliğini silahlı savunma aşamasına döndüren süreçte en önemli köşetaşı oluşturan Taylan Özgür'ün öldürülmesi olayı üzerindeki giz perdesini aralayıp da üzerinde hiç ama hiç düşünmemişlerdir. Bazı yurtseverlerin bu konuda hazırladıkları dosyayı ilgili sorumlulara ulaştırmalarına karşın bu dosyaların kapağı açılmamakta, üstüne yeni cinayetlerin ağırlıkları konmaktadır.

Unutulmaması gereken bir gerçeğin de şu olduğunu düşünüyorum: '71 başkaldırısına yaftacı suçlamalar yalnızca Türkiye küçük-burjuva basınının Kemalist kanadından gelmiyordu. Bu

suçlamalar bir süre sonra bazı sol örgütlerce de yapılmaya başlandı. Kendini daraltmakta pek ustalaşmış bu sol örgütlerimiz, kendi pazarlarını açabilmek için işe önce '71 başkaldırısının eleştirisiyle başlamayı gelenekselleştirmişlerdir. Giderek şunu söyleyeceğim: '71 eylemselliğinin bazı yoldaşları, kendi hareketlerinin yörüngesine taban tabana karşıt bir yörüngede oluşturdukları düşünce üstlerinden, kendi yoldaşlarının yörüngesine sürekli bombardımanda bulunmayı '80'li yılların başlarına dek sürdürmüşlerdir. Solumuz bu yüzden emperyalizm konusundaki temel düşüncede çok kez yanılgılara bile düşürülmüştür. Ama herkesin üzerinde durmaktan kaçınmaması gereken bir gerçek de böylece ortaya çıkmış oldu: Tüm bu saldırılar '71'in seçkin başkaldırıcılarının teorisiyle pratiğini birbirine kaynaştıran eylemselliğinden, daha etkin bir ideolojik yaklaşım, daha çekici bir eylemsellik gerçekleştiremedi.

İşte o nedenle yukarıdaki sorunun anlamı bütünüyle ortaya çıkıyor: *"Gerçekten de '71'lilerin eylemselliğine duyulan bu sürekli ilgi hangi gerçekte odaklaşıyor?"*

*

* *

Bu sorunun yanıtını Ortadoğu ile ilgili *Körfez'in Kutsal Adakları* adlı kitabım üzerinde çalışırken tüm niteliğiyle birdenbire yeniden, bu kez bir başka boyutuyla yakaladım. Bundan tam yirmi yıl öncesinin bir genci canlandı gözümde: Yirmiiki yaşında, esmerliğinin sıcaklığı insan sevgisine ve düşüncesine vurmuş bu genç, kendisine hazırlanan idam sehpasına hiç aldırmadan, harıl harıl düşüncelerini sürdürüyor, düşüncelerini: **"Türkiye toplum yapısı, sanayii sektörü, tarım sektörü, Türkiye toplumunda sınıflar, ordunun yapısı, örgütsel sorunlar, faşizm"** konularında yoğunlaştırarak çalışmasını sürdürüyordu.

Yirmi yıl öncesinin idam hücresinde Ortadoğu sorununda Hüseyin İnan adlı bu genç aynen şunları yazıyordu:

"Ortadoğu, emperyalizmin sömürü alanı durumundadır. (...) Emperyalistler Türkiye'yi (de) Ortadoğu'da ve özel olarak da Türkiye'de denetimi sağlayacak ve gerektiği zamanda (kendi) çıkarlarını korumak için müdahalelere elverişli bir askeri bölge olarak seçmişlerdir. (...) Türkiye, stratejik önemi ve karşıdevrimci bir üs olma özelliği nedeniyle emperyalistlerin üzerinde ciddiyetle durmalarına neden olmaktadır. (...) Ve (Türkiye) Amerika'nın Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak için önemli bir arabulucudur. Doğal olarak emperyalistler ve uşakları Türkiye halkının devrimci savaşımını bastırmak ve ne pahasına olursa olsun Türkiye'nin Ortadoğu'daki gerici politikasını sürdürme çabasındadırlar. (...)"

Bu genç, yirmi yıl öncesinin idam hücresinden başını kaldırıp, şimdi, Körfez'de akıtılan kanlara, bir cinayet kurgulaması biçimine dönüşmüş "Çöl fırtınalarına" bakıp hepimize taa o zamanlardan şöyle sesleniyordu: *"Ortadoğu'daki her patlamaya Türkiye'deki gericiler el atacaklardır."* Ve herkese şu devrimci vasiyeti idam sehpasının gölgesinde iletmeyi sağlıyordu: *"Ortadoğu halkları ve onların savaşımına öncülük eden örgütler sağlam bir dayanışma içine girmeye ve birbirlerine destek olmaya mecburdurlar."* Yaşamlarını bencilleştirmiş olan herkese bir bıçak gibi yalın şu soru yönlendirilmelidir: **"Yirmi yıl öncesinin hangi kalemi güncelliği böylesine doğru saptayabilmiştir?"** İşte '71 kuşağının çekiciliği, bu hiç eksilmeyen güncelliklerinden kaynaklanıyor. Onların emperyalizme, onun doğasına koydukları tanının şaşmaz niteliğinden kaynaklanıyor. Zaten Deniz Gezmiş, Sinan Cemgil, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan tarafından açıklanan başkaldırı bildirgelerinin 3. maddesinde "Türkiye'yi tam bağımsızlığa kavuşturmayı" amaçlamıyorlar mıydı?

Gerçeği böylesine keskin bir yalınlıkta yakalamış olanlar, idam sehpalarında:

"Ben kişisel hiçbir çıkar gözetmeden halkımın mutluluğu ve bağımsızlığı için savaştım. Bu bayrağı bu ana kadar şerefle taşıdım. Bundan sonra bu bayrağı Türkiye halkına teslim ediyorum: Yaşasın tam bağımsız Türkiye."

"Ben ülkemin bağımsızlığı ve halkımın mutluluğu için şerefimle bir defa ölüyorum. Sizler, bizleri asanlar şerefsizliğinizle her gün öleceksiniz. Biz halkımızın hizmetindeyiz. Sizler Amerika'nın hizmetindesiniz. Yaşasın devrimciler, kahrolsun faşizm..."

"Yaşasın tam bağımsız Türkiye. Yaşasın Marksizm-Leninizm. Yaşasın Türk ve Kürt halklarının kardeşliği. Yaşasın işçiler, köylüler. Kahrolsun emperyalizm."

diye haykırılarının politik mesajı içinde yaşadığımız koşullar sürdükçe kitlelerce çekim merkezi oluşturmayı sürdürecektir.

*

* *

Ama şimdi ben, örneğin, Hüseyin İnan'ın idamından önce en yakın'arına yazdığı son mektubundaki idam hücresindeki yalnızlığı çok değişik yorumluyorum: *"Yazılacak çok şey var, diyordu... Ama mümkün değil. Hem sırası da değil..."*

Yazılacak çok şey varken yazamamak... '71 başkaldırıcılarının kendilerini ölüme teslim eden tek hüznünü oluşturmuştur. Oysa onların yazacaklarına ne denli gereksinmemiz vardı...

Ne ki '80 öncesinin 1 Mayıslarında işçiler gençlerin posterlerini bayraklaştırarak alanlara taşıyınca bu hüzün görkemli bir kavrayışa dönüşmüştür. Ve de "terörist"likle suçlanan bu gençlerin nasıl olup da kitleleştiklerini pek çok kimsenin görmezden

gelmesine karşın onlar devrimci ve insanoğlunun onurlu savaşımının sessiz, ama en önemli temel taşını kendi cesetleriyle oluşturmuşlardır.

*

* *

Hiç kuşkusuz artık '71'lilerin yörüngesindeki ışıkla yetinemeyiz. Emperyalizmin yeni bir nitelik kazanarak *ulusalsızlaşma* aşamasına girdiği bu dönemde, şimdi, hem de Irak'ın teslim olduğu günde Amerikan CNN televizyonuna: "*Dünyada tek süper güç kalması iyidir. Çünkü bu süper güç (ABD) demokratiktir*" diyen bir de cumhurbaşkanımız var. İdeolojik savrulmanın fırtınalaştığı, "Emperyalizm çağı bitti" diyenlerin Sovyet ve Doğu Bloklarını emperyalizme teslim ettikleri korkunç bir dönemi yaşıyoruz. "Dünyada tek kalması hiç de kötü olmayan süper güç" yalnızca tek başına askersel gücüyle insanları teslim almıyor. Yaşamın içine sindirilmiş ideolojik saldırı da kendi köşelerinde artık "kendi baltalarına sahip olmuş" olanları da savruldukları köşelerde bir bir sıkıştırıp çökerte çökerte, aşındıra aşındıra teslim alıyor. Oysa "tek süper gücün" kanlar dökerek "Yeni Dünya Düzeni" kurmasına karşı çıkmak konumunda olanlar, binlerce yıldan beri insanoğlunun kendini aşağılayan sömürüsüne karşı en onurlu savaşımını verenler, '71 kuşağının siyasi vasiyetini anımsamak zorundadırlar: *"Birbirlerine destek olmaya mecburdurlar."*

20 yıl sonra, tıpkı ilk günkü gibi, onların "Öldükleriyle Kalmadıklarına" aynı heyecan, hüzün ve coşkuyla inanıyorum.

ORHAN İYİLER
7 Mart '91

OLAYLAR DİZİSİ

12 OCAK 1971- Ankara İş Bankası Emek Şubesi soyuluyor. Banka soyguncularının üniversite öğrencisi olmalarından kuşku duyuluyor.

14 OCAK 1971- Ortadoğu Teknik Üniversitesi, güvenlik kuvvetlerinin büyük bir baskınıyla ele geçiriliyor. Öğrenciler dövülüyor.

16 OCAK 1971- Aranan gençlerin adları ilk kez basında açıklanıyor. Deniz Gezmiş, Kor Koçalak, Yusuf Aslan. Sevim Onursal adlı bir kadının evinde rastlantı sonucu görülüyorlar. Güvenlik kuvvetlerine "Vur" emri çıkarılıyor.

19 OCAK 1971- Sinan Cemgil'in adı soygun olayı ile ilgili olarak ilk kez basında bugün ortaya atılıyor.

21 OCAK 1971- Devrimci Gençlik, kuruluşunu açıkladığı bildirisiyle Deniz Gezmiş ve arkadaşlarına sıkılacak her kurşunun karşısında olduklarını bildiriyor.

Ortadoğu Teknik Üniversitesi kapatılıyor. Sinan'ın fotoğrafı günlük gazetelerin baş sayfalarında yayınlanıyor.

22 OCAK 1971- Devrimci Avukatlar Derneği Başkanı sayın Niyazi Ağırnaslı olayların tertip olduğu savını ileri sürerek *"CIA yeni kurbanlar mı istemektedir? İktidar çevrelerince getirilmek istenen faşist tedbirlerin ortamını hazırlamanın devrimci ve Atatürkçü cepheyi yıldırıp sindirmenin, Ortadoğu Teknik Üni-*

versitesi'nin faşist yasalara ilk karşı çıkan üniversite olarak itibarına gölge düşürme gayretlerinin, bu olaya ve yaratılan havaya etki ve katkısı olabileceği düşünülemez mi?" diyor.

22 OCAK 1971- Senatör Haydar Tunçkanat, Senato'da yaptığı konuşmada "*Faşistlerce ölüm müfrezeleri kurulmuştur*" diyor; "*günün birinde siz banka soygunundan suçlu olarak ilan ettiğiniz bu gençleri bir silahlı çatışmada nefsi müdafaa bahanesiyle öldürecek olursanız –ki bütün hazırlıklarınız ve olağanüstü tedbirleriniz bu niyetinizi açıkça belli ediyor– sizleri bu kürsüden gençlerin katili olarak peşinen suçlayacağımı duyurur, kanun dışı hareketlerden sakınmanızı tavsiye ederim.*"

23 OCAK 1971- Soygun suçundan aranan Necmettin Baca, İbrahim Seven adlı iki üniversite öğrencisi güvenlik kuvvetlerine teslim oluyorlar.

Gazeteler Sinan Cemgil'in karısı Şirin Cemgil'in de ortadan kaybolduğunu yazıyorlar.

Aynı günkü gazeteler halkın, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarını sakladığı, koruduğu, bildiği halde en azından ihbar etmediği kanısını yetkililere dayanarak bildiriyorlar.

24 OCAK 1971- "ŞEHİR GERİLLASI" sözcüğü ilk kez basın ve radyoda duyuluyor. "ŞEHİR GERİLLALARININ YAKALANMASINA YARDIM EDECEKLERE 15 BİN LİRALIK ÖDÜL VERİLECEĞİ DUYURULUR."

25 OCAK 1971- Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne baskın. Korkunç çatışmayı gösteren fotoğraflar kamuoyunu dehşete düşürüyor. Bir gazete olayı şöyle yazıyor: Bir savaşı andıran çatışma sonunda polisler 500 öğrenciyi teslim aldı. 22 kişinin yaralandığı olaylar sırasında dekan, cumhurbaşkanından yardım istedi. Liberal tutumlu gazeteler olayı vahşet diye niteliyorlar.

Siyasal Bilgili genç bir kız, polis arabasında başından geçen cinsel taciz olayını ağlayarak gazetecilere anlatıyor. Kızın darmadağınık saçlarıyla dehşet içinde kalmış perişanlığı öfkeli bir bunalım yaratıyor. İşinde gücünde olan insanlar üzgün ve şaşkın. Herkes evine daha erken dönüyor.

Erkek öğrenciler polisten nasıl dayak yiyip feci şekilde dövüldüklerinin hikayesini anlatıyorlar.

27 OCAK 1971- Deniz Gezmiş ve arkadaşlarını arama çemberi genişletiliyor. Çelik miğferli güvenlik kuvvetlerinin 23 yaşındaki komiser muavinlerinden Şeref Ağaca; *"Namussuzların namuslulardan çok olduğu bir ülkede yaşamak imkansız. Yaşamak için öldürmek gerekiyor. Bense buna taraftar değilim. Öldüreceğim yerde ölmeyi tercih ederim. Yaşayabilmek için namussuz olmak gerekmiş. Tüm umutlarım boşa çıktı"* diye yazarak Smith-Wesson tabancasıyla, insan avına çıkan ekipten ayrılıp bir köşede 23 yaşındaki yüreğini kurşunluyor.

2 ŞUBAT 1971- Siyasal Bilgiler baskını her geçen gün bir yangın gibi alevlene alevlene büyüyor. Öğrenci velilerinin açıklamaları çıkıyor gazetelerde. Özgürlükçü basın "Toplum polisi kızlarımıza işgal kuvvetlerinin yapmadığını yaptı" diye yazıyor.

7 ŞUBAT 1971- Başkent Ankara'da 120 eve birden baskın düzenleniyor. Arananlar yok.

Sinan Cemgil'in fotoğrafı ısrarla gazetelerde boy göstermeye devam ediyor.

13 ŞUBAT 1971- Yeni bir soygun olayı; yer Ankara Ziraat Bankası Küçükesat Şubesi. Gaspedilen para 48 bin 660 lira.

14 ŞUBAT 1971- Sinan Cemgil'in babası Adnan Cemgil'in *Hürriyet* gazetesinde yayınlanan fotoğrafıyla birlikte açıklaması; *"Oğlumla iftihar ediyorum. Anayasa dışı davranışlarıyla her gün*

biraz daha meşruluğunu kaybedenlere, emperyalizme ve sömürü düzenine karşı mücadele ateşini söndürmeyen ve bu savaşın ön safında dövüşen gençlerden birinin babası olarak övünç duyuyorum. Banka soygunları bir tertiptir. CIA'nın uyguladığı bir metottur."

19 ŞUBAT 1971- Küçük Esat soygunu planlarının Sinan Cemgil tarafından gerçekleştirildiği ve aynı kişi tarafından uygulamaya konduğu resmi kaynaklarca açıklanıyor. Aynı kaynaklar, Türk ulusunun gizli bir komünist örgütle karşı karşıya olduğunu belirtiyor.

5 MART 1971- Gazetelerin ikinci baskıları: DÖRT AMERİKALI ASKER KAÇIRILDI. "Dört Amerikalı asker Balgat'taki Tuslog Amerikan tesislerinden kaçırıldı. Amerikalıların adları; Jimmie Sexton (Başçavuş), Larry J. Heavner (1. sınıf er), Richard Caraszi (1. sınıf er). İstenen fidye ödenmediği takdirde Amerikalılar öldürülecek. Tanınan zaman süresi, 36 saat."

Gizli örgüt Türk ve dünya halklarına çağrıda bulunuyor. İlk kez dünya ve Türk kamuoyuna kendilerini Türk Halk Kurtuluş Ordusu diye tanıtıyorlar.

Türk Halk Kurtuluş Ordusu'nun bildirisi ve çağrısı:

ÇAĞRI:

Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun sesi:

1° Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu, bütün yurtseverleri bu kutsal mücadelede saflarına çağırır ve hainlere karşı giriştiği kavgada en son savaşına kadar devam edeceğini bildirir.

2° Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu, halkımızın kurtuluşu ve

ülkemizin bağımsızlığının silahlı mücadeleyle kazanılacağına ve bu yolun tek yol olduğuna inanır.

3° Amacımız Amerika'yı ve bütün yabancı düşmanları temizlemek, hainleri yok etmek ve düşmandan temizlenmiş tam bağımsız Türkiye'yi kurmaktır.

4° Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu ezilen halkımızın öncü gücüdür. Halkımızın kurtuluşu dışında hiçbir harekete giremez.

5° Halkımıza şunu duyuruyoruz. Düşmanın zenginliğine, sayısına olanaklarına ve dehşetine aldırmayınız. Düşmana boyun eğmeyiniz. Haklarımızı zorla alacağız. Çünkü onlar herşeyi bizden zorla aldılar.

Devrimciler, işçi ve köylüler, öğretmen ve küçük memurlar, subay, öğrenci ve teknik elemanlar, esnaf ve zanaatkar ve yetimler, dullar ve emekliler -kısacası ezilen ve sömürülen yoksul halkımız size sesleniyoruz:

Amerika ve onun emrindeki hainler yüzünden öz vatanımızda üvey evlat durumuna düştük. Hiçbirimiz yarınımızdan emin değiliz. Ömrümüz aç, sefil, doktorsuz, ilaçsız, okulsuz, yolsuz geçiyor. Gelecek nesillere vatanı böyle terkedemeyiz. Kanımızı emen bir avuç hainin ve onların arkasındaki Amerika'ya karşı isyan etmek en kutsal görevimizdir. Bu talan düzeni böyle devam ettikçe açlıktan ölen biz, işsiz kalan biz, insan yerine konmayan biz, hayat pahalılığı ve zamlardan inim inim inleyen biz ve köle muamelesi gören biz olacağız. Hainlere karşı başkaldırmaktan başka çare kalmadı. Korkmayalım. Vatanın kurtuluşu uğrunda mücadele bir namus borcudur. Ve zaten kaybedecek bir canımız kalmıştır.

5 MART 1971- Gizli örgütün aranan militanlarından Mete Ertekin tutuklanıyor. Amerikalıların kaçırılması olayı dünya ka-

muoyunda bir bomba gibi patlıyor. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Nixon, istenen fidyenin verilmesinden yana olmadığını yaptığı televizyon konuşmasıyla dünyaya duyuruyor.

6 MART 1971- Kaçırılan dört Amerikalı askerin mektubu: Fidyenin mutlaka verilmesini istiyorlar.

Aynı gün Nixon basın aracılığıyla Türk hükümetinin pazarlığa oturmasını bile salık vermeyeceğini söylüyor.

7 MART 1971- Başkent Ankara'da kan gövdeyi götürüyor. Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ne baskın. Mevlût Meriç adlı bir erle, Erdal Şener adlı bir öğrenci vurularak ölüyorlar.

Ağır yaralıların sayısı bilinemiyor. Tanınan zaman süresi sona eriyor. İsmet İnönü: üç çocuk devletle pazarlık mı edecek? diyor. Büyük oğlu Erdal İnönü, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Rektörlüğü'nden ayrılıyor. İsmet İnönü sert bir çıkışla gizli örgüt üyelerini uyarıyor: Elinizi kana bulamayınız!

8 MART 1971- 1961 Anayasası'nı değiştiren taslak, komisyonlardan ivedilikle geçerek son biçimini almaya başlıyor. CHP Küçük Kurultayı anayasa değişikliğine (EVET) diyor.

İzmir'de NATO'da görevli Jerry White adlı Amerikalı bir çavuş küçük bir Türk çocuğunu tabancayla vurup öldürüyor. İfadesinde, "beni oyunlarıyla rahatsız ediyorlardı, uyuyamıyordum", diyor.

9 MART 1971- Türk Halk Kurtuluş Ordusu üyelerince kaçırılan 4 Amerikalı bırakılıyor.

10 MART 1971- Ankara Cumhuriyet Savcısı örgüt liderlerinin Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Sinan Cemgil, Hüseyin İnan'dan oluştuğunu açıklıyor.

Senatör Ahmet Yıldız, Senato'da yaptığı konuşmada:

CIA'nın altı yıl önce ele geçirilen raporundaki olaylar aynen Türkiye'de gerçekleştirilmektedir, diyor. Bu durumdan hükümetin haberi yoksa, durum daha dehşet vericidir.

11 MART 1971- *News Week* dergisi Amerikalı yöneticilerin Adalet Partisi Başkanı, Başbakan Süleyman Demirel'e güvenlerini yitirmediklerini, sonunda bu işleri temizleyeceğine olan inançlarını koruduklarını yazıyorlar.

Aramalar ve gece baskınları, İstanbul ve Ankara'da aralıksız sürdürülüyor.

Banka soygunuyla ilgili olarak yakalanan Salman Kaya adlı gencin falakadan patlamış ayaklarının fotoğrafları gazetelerde görülüyor.

12 MART 1971- MUHTIRA:

Tümgeneral Musa Öğün ve iki albay Ankara haber merkezine gelerek "Gereğinin yapılmasını" istedikleri küçük bir pusula bıraktılar. Kara, Hava ve Deniz kuvvet kumandanlarının altında imzası olan pusula milyonlarca kişiye saat 13.00 haberlerinde okunduğunda seçimle iktidara gelmiş olan AP iktidarının başı Süleyman Demirel "muhtıra ile anayasa ve hukuk devleti anlayışını bağdaştırmak mümkün değildir" diyerek Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a istifasını verdi.

1° Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2° Türk milletinin ve sinesinden çıkan silahlı kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği gidere-

cek çarelerin partilerüstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek, mevcut anarşik durumu giderecek ve anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3° Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk silahlı kuvvetleri, kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır.

Memduh Tağmaç	**Faruk Gürler**
G. K. Başkanı	K. K. Komutanı
C. Eyicioğlu	**M. Batur**
D. K. Komutanı	H. K. Komutanı

14 MART 1971- Hükümet kuruluncaya dek Ankara'daki birliklerin sürekli alarmda kalacakları açıklandı.

Aynı gün Ticaret Bankası'nın Erenköy Şubesi silahlı beş kişi tarafından soyuldu.

17 MART 1971- Türk Halk Kurtuluş Ordusu'nun liderlerinden Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan, Kayseri-Sivas karayolu üzerinde Şarkışla'da yakalandılar. Sinan Cemgil ve bazı arkadaşlarının çevrelerindeki çemberi yararak kaçmayı başardıkları bildirildi. Malatya bölgesi kuşatıldı. Deniz Gezmiş, İçişleri Bakanı'na çıkarıldı. AP'li İçişleri Bakanı'yla aralarındaki tartışmada Deniz Gezmiş "*Ben Halk Kurtuluş Ordusu'nun bir neferiyim*" deyince, bakan "*Tek bir ordu vardır*" yanıtlamasına "*O ordu sizi iktidardan düşürdü*" karşılığını aldı.

Deniz Gezmiş, Sinan Cemgil'in nerede olduğunu bilmediğini, yakalanacağını da sanmadığını söylüyor.

13 MART 1971- Sivas'ın Vali ve Emniyet Müdürü'nün İçişleri Bakanı'na çektikleri telgrafta, "Sinan Cemgil'in yanındaki arkadaşıyla birlikte Sivas'ın Tecer İstasyonu'ndan Malatya'ya gitmekte olan trene bindikleri kesin olarak saptanmıştır. İki kır gerillası Tecer İstasyonu'na gelmişler, motor bisikletlerini 04.30'da hareket eden trene yerleştirerek Malatya yönüne hareket etmişlerdir." deniyor.

20 Mart 1971- Yusuf Asla ve Deniz Gezmiş'in sorgulara verdikleri yanıtlamalar gazetelerde parça parça çıkıyor. Gezmiş:" *Bugün ülkemizde emperyalizmle büyük bir mücadele verilmektedir. Bu savaşı Halk Kurtuluş Ordusu yürütmektedir. Bu ordunun savaşçısı olarak bizler kendimize düşen görevi yerine getirmeye çalıştık.*" Aslan: "*Doğru ya da eğri ne yaptıksa Türk halkının kurtuluşu için yaptık. İnanılan dava uğruna savaşımı sürdüreceğim. Hiçbirinizin bilmediği nokta şu: Hepimiz hem lider, hem neferiz.*"

THKO bir bildiri yayınlıyor: Yusuf Aslan bakılmakta olduğu hastanede öldüğü ya da Deniz Gezmiş'e işkence edildiği takdirde örgüt Amerikalılara ait tüm binalarla, yabancı işyerlerini imha edecektir.

Sinan Cemgil ve arkadaşı Kor Koçalak'ın Akçadağ'da çember içine alındıkları, ölü ya da diri ele geçmelerinin saat sorunu olduğu okunuyor gazetelerin ilk sayfalarında.

21 MART 1971- Orta sol partinin genel sekreteri Bülent Ecevit, partisinin genel sekreterlik görevinden ayrıldığını bir demeçle birlikte kamuoyuna yansıtıyor. "*Türkiye'deki (12 Mart) müdahale(si) hiç değilse vermeye başladığı sonuçlar bakımından*

Yunanistan'daki müdahale modeline uymaktadır. Onun daha incesi, daha ustacasıdır. Çünkü demokrasinin kurumları işler gibi görünüyor. İkisi de iktidara seçimle geleceği anlaşılmış bulunan ortanın solunda muhalefet partisine yapılan darbedir. Son günlerde partilerüstü anlayıştan söz ediliyordu. Müdahale öyle saptırılmıştır ki, değil partilerüstü olmak, hiziplerüstü bile olamamıştır. Demokrasiyle önlenemeyen, kurultaylarla önlenemeyen, seçimle önlenemeyeceği görülen bir hareket, bir darbeyle önlenmiştir. Ortanın solu hareketinin ve benim demokrasi kuralları içinde yenilemeyeceğim anlaşılmıştır. Demokratik kurallar dışına çıkılarak yenilgimiz sağlanmıştır. Oyun bitmiştir. Hükümete katılmama kararı alınabilseydi bazı şeyler kurtarılabilirdi. Fakat genel başkan böyle düşünmüyor."

22 MART 1971- Ülkü Ocakları, solcu öğrencilerin fakültelerini basarak bir savaş yıkıntısına çeviriyorlar.

23 MART 1971- Kayseri'de THKO liderlerinden Hüseyin İnan ele geçiriliyor. Hüseyin İnan valiye "*Emperyalistlerin uşağısın*" diye bağırıyor.

26 MART 1971- Deniz Gezmiş'in savcılıkça idamı isteniyor.

Nihat Erim başkanlığında kurulan hükümete parlamentodan onbir bakan, parlamento dışı çoğu teknokrat olan ondört bakan katılıyor. Hükümetin programında şu sözler var "*Türkiye'yi bölmek isteyenlere fırsat verilmeyecektir. Yurdumuzu Atatürk ülküsünden saptırarak sağ ya da sol bir diktatoryanın kucağına asla ve asla düşürmemek hükümetin güdeceği amaçtır.*"

Ecevit güvenoylaması kararında, CHP grubunda yaptığı konuşmada: "*Halktan destek görmeyen bir hükümetin başlıca dayanağı güçlü egemen çevrelerden ibaret olacaktır. Türkiye'de de-*

mokrasi kuralları dışına çıkıldığı oranda varlıklı çevrelerin etkenliği artar. Nitekim egemen çevrelerin, büyük iş çevrelerinin bazı temsilcileri bu hükümette bazı kilit mevkilere getirilmişlerdir" diyor.

28 MART 1971- Ülkü Ocakları'na bağlı komandolar bir öğrenci yurdunu basarak tahrip ediyorlar.

1 NİSAN 1971- Gerici-faşist komando birlikleri Güzel Sanatlar Akademisi'ni basarak kitap ve afişleri yırtıyorlar. Bazı öğrenciler dövülüyor. Trabzon Teknik Üniversitesi'nde, Ankara Veteriner Fakültesi'nde ve İlahiyat Fakültesi'nde çıkan büyük karışıklıklar sonunda dört öğrenci ağır biçimde yaralanıyor.

5 NİSAN 1971- Türkiye'nin tanınmış iş adamlarından, Mercedes otomobillerinin Türkiye temsilcisi Mete ve Kadir Has adlı iki işadamı, İstanbul'da gizli örgütün militanları tarafından kaçırılıyorlar. Şehir gerillaları 400 bin lirayı aldıktan sona Has ailesinin kişilerini salıyorlar.

10 NİSAN 1971- Güvenlik kuvvetleri her yanı halaç pamuğu gibi atıyorlar.Tutuklamalar ordunun içine kadar giriyor Tutuklu subay sayısının yüzleri aştığı söyleniyor.

11 NİSAN 1971- CIA ajanı olduğu söylenen General Atıf Erçıkan'ın evine bomba konuyor. Büyük çapta tutuklamalar başlıyor başkent Ankara'da.

12 NİSAN 1971- İstanbul öğrenci yurtlarında baskınlar ve şiddetli vuruşmalar oluyor. Tüm üniversite ya da yüksekokullar kapanmış. Sokaktaki öğrenci sayısı 67 bin. Öğrenciler kaldıkları yurtlardan dışarıya çıkarılıyor.

13 NİSAN 1971- Deniz Gezmiş ilk kez yargıç önüne çıkarılıyor.

14 NİSAN 1971- Yeni bir adam kaçırma olayı. Sosyetenin tanınmış kişisi ruh doktoru mason Rahmi Duman'ın 16 yaşındaki oğlu silahlı gerillalarca kaçırılıyor. Has'lar gibi Duman'lar da polise haber vermeden, istenen 250 bin lirayı solcu örgüte gizlice ödüyorlar. Çocuk ertesi gün özgürlüğüne kavuşuyor.

21 NİSAN 1971- Yeni bir soygun: Ankara Osmanlı Bankası soyuluyor.

24 NİSAN 1971- Dev-Genç Başkanı Ertuğrul Kürkçü "*Mücadeleden bir adım gerilemeyeceğiz*" diyor.

26 NİSAN 1971- Ülkenin 11 ilinde sıkıyönetim ilan ediliyor.

27 NİSAN 1971- Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Dev-Genç, Ülkü Ocakları ve Devrimci Kültür Ocakları'nı kapatıyor.

29 NİSAN 1971- Çetin Altan, İlhan Selçuk gözaltına alınıyor.

3 MAYIS 1971- İstanbul Ziraat Bankası Unkapanı Şubesi soyulmak istenirken, Ömer Ayna adlı genç yakalanıyor. Olayda bankanın hademesi vurularak ölüyor.

9 MAYIS 1971- Ülkenin sol eğilimli iki büyük gazetesi Sıkıyönetim Kumandanlığı'nın kapatma kararından 10 gün sonra ilk kez yeniden basıma geçiyorlar. Şaşkınlık büyük. Gazeteler baştan aşağı sağ yazar ve yorumlarla donatılmış, sahipler bile el değiştirmiş.

16 MAYIS 1971- İsrail devletinin Başkonsolosu Ephraim Elrom 4 silahlı kişi tarafından kaçırılıyor.

22 MAYIS 1971- İstanbul'da sokağa çıkma yasağı. İstanbul kenti mezarlarına dek aranıyor.

Sokağa çıkma yasağı 24 saat.

Kaçırılan konsolos Elrom, şakağına sıkılmış üç kurşunla ölü olarak İstanbul'un en işlek semtlerinden birinin apartman katında bulunuyor.

25 MAYIS 1971- Türkiye İşçi Partisi genel başkanı, yönetim kurulu üyeleri, tanınmış profesörler, yazarlar, Fakir Baykurt, Yaşar Kemal tutuklanıyor. Solcu liderlerden Hikmet Kıvılcımlı kendisini tutuklamaya gelen polisleri atlatarak Kıbrıs'a ulaşıyor.

19 MAYIS 1971- Sıkıyönetim Kumandanlığı'na ihbarda bulunan bir kadın, gizli örgütün 4 üyesini yakalatıyor: Necmi Demir, karısı İlkay Demir, İrfan Uçar, Necati Sağır. Elrom'un öldürülmesiyle ilgili olduğu sanılan bu dört kişinin yakalanmasına neden olan kadına 50 bin lira ödül veriliyor.

31 MAYIS 1971-Mayısın tanıdık güzelliğinin dışında bir gündü. Belki ağaçlar çiçekten dönüyordu, belki gök, mavilerin en güzeli ile dopdoluydu ama, telefonum çaldığında karşımda oturan Niyazi Volkanlı'yla biz, birbirimize korku ve telaşla baktık. Niyazi Volkanlı, Türkiye İşçi Partisi'nin İstanbul milletvekili adaylarındandı. Partide tanışmış, birbirimizi sevmiş, birbirine inanmış en kararlı kişilerden olmuştuk. Yarı sermayesi Amerikan firmalarından birine ait olan bir otomobil fabrikasındaki işine, parti çalışmaları ve siyasal çalışmalarından ötürü son verilince hiçbir yılgınlık belirtisi göstermeden kendine bir doğrama atölyesi açmış, n'olup ne biter düşünmeden ağaçları doğramaya, ekmeğini çıkarmaya başlamıştı. Üniversitede kendisi gibi düşünen bir kızı, lise ve ortaokulda okuyan iki oğlu vardı. Aslında büyük zorluklarla karşı karşıyaydı, ama nedense, bu zorlukların sanki bilincinde değilmiş gibiydi. Bütünüyle zorlukla geçmişti yaşantısı. İşten çıkarılmasına karşın ödenen tazminatın sonunda atölye yeterince kazanmazsa n'olurdu, düşündüğü bile yoktu. İle-

ri yaşına karşın zorlukları göğüsleyişindeki yüreklilikten çok şey öğreniyordum. Arada bir buluşmamızda siyasal konulardan çok iş konusundan söz açar olmuştuk. Ama bu sabah durum öyle değildi. Hepimize açıklığa kavuşturulması son derece güç, korkunç bir bunalım gelip çöreklenmişti. Sıkıyönetim bildirilerini dinliyor, sonra susuyorduk. O günkü sabah gazetelerinde son zamanlarda adı değiştirilen, şehir gerillasından anarşiste çevrilen iki gencin, Cihan Alptekin'le arkadaşının Tekirdağ'da ele geçirildiklerini okumuş, yetkililerin arasında elleri yüzleri kana bulanmış, dudakları patlamış, burunları kanayan bu iki gencin resimlerine bakıp kalmıştık şaşkın şaşkın. Objektife bakışlarında korkunç bir dağınıklık, korkunç bir acı seziliyordu. Ne diyeceğimizi bilemiyorduk. Konuşsak birbirimize aykırı, ters düşecek yorumlara gitmekten çekiniyor, belki de salt bu nedenden susmayı yeğliyorduk. Susmamız, kendi kendimizle bile konuşmaktan çekinir oluşumuz, dostlarla aramızda tutukluluğun kalın duvarlarını örer olmuştu. Kendi kendimizle bile yalnızdık. Partimizin genel başkanıyla birlikte yönetim kurulu üyelerinin tutuklanmasında da ilk tepkimiz işte bu olumsuz davranış olmuştu denebilir.

Birçok olağanüstü genel kurul toplantılarından sonra henüz yeni kurulmuş olan Merkez Yönetim Kurulu, sıkıyönetim mahkemelerinin askeri savcıları tarafından sorguya çekilmekte, parti, Türkiye halkını bölmek, anarşizmin kaynağı olmakla suçlanmaktaydı. Sabahleyin gazeteleri açıp okumaktan korkar, çekinir olmuştuk. Mübarekler bizim için ayrı bir köşe bile yapmışlardı. Herhalde özel firmalardan aldıkları reklamlara bir zararı dokunmasın diye. Tevkif edilen arkadaşlarımızın adlarını bu belirli yerde duyuruyorlardı. Birlikte çalıştığımız partili arkadaşların bir bölüğünün tutuklandığını bu köşelerden öğreniyorduk. Oysa bu tutuklanma en azından birkaç hafta önce yapılmıştı. Karıları, ço-

cukları ya da en yakınları kendileriyle görüştürülmüyor; günlerce, haftalarca, giderek aylarca kendilerinden haber alma olanağı bulunamıyordu.

Önceleri tutuklananların nerede olduğunu bile kimse bilmiyordu. İlgili yerler "Bizde yok!" yanıtını veriyorlardı buz gibi bir donuklukla. Bu birdenbire yitirişin insanın içine bir ağu gibi akışı vardı ki... bu yitip bulamamanın, bu anlamsız kesikliğin ve de yitirişin... Perişanlık yakınları için bu anda başlıyor, o kapıdan bu kapıya koştukça diz boyuna, diz boyundan tümüyle kendini aşıp gidiyordu. Çokları bir haber alabilmek için, öldüyse bile ölüsüne dahi razı olur bir koşuşturmanın ve acının içine düşmüştü. Yalnız bu arada, gittikçe bir şeye iyiden iyiye alışıyorduk. Her gün, her gece kapımızın belli olmayan bir saatte çalınıp silahlı kişilerce götürüleceğimiz düşüncesi kafalarımıza iyice yerleşmişti. Bu bekleyişin, bu kuzuca kurbanlığın insanı öfkelendiren yanı açıkça çok kişide belirgin olmaktan uzaklaşıp gitmişti. Hiçbir şey yapamıyorduk. Birdenbire, hiçbir şeyden haberimiz olmadan olayların hızla dönen merkez çekiminde bulduk kendimizi. Yalnız gerçekten açıkça sezinlediğimiz bir şey vardı: Ülkemizde solcu düşüncenin çanına ot tıkamak isteniyordu.

CIA'nın işin içine bütün bütüne girdiğini sezinlemekte güçlük çekmiyorduk. Kestiremediğimiz şey şuydu: CIA'nın düzenlemesi nerede başlıyor, uygulama onu hangi ölçüde aşıyordu? Zaman zaman pratik uygulamanın onları da zorladığı, çok şeyde planladıklarının ya da en azından arzuladıklarının dışına düştüklerini kestirmekte güçlük çekmiyorduk. Belki de bu yargı uslanmak bilmeyen saflığımızdandı.

Solcu örgütlerin içine çöreklenmiş ajan provokatörlerin gazetelerde çarşaf çarşaf basılan raporlarını ağzımız bir karış açık

olarak izlemek, sonunda olağan olmaya başlamıştı. Türkiye İşçi Partisi'nin önceki yasadışı solcu partilerle hiçbir alışverişinin olamayışındaki edimsizliğin getirdiği acı bir sonuçtu bu. Geleneğimizi oluşturamamıştık. Oluşturmamıza kesin olarak karşı çıkılıyordu. Böylece Promethee gibi, hep bir noktadan sonra gerisin geriye yuvarlanmamız kaçınılmaz oluyordu. Ama belki de tıpkı onun tanrıların içoğlanı Hermes'e dediği gibi, vurdumduymaz efendilerin sarayında yaşamaktansa acımızı yeğliyorduk.

Her tarafta, otobüslerde, dolmuşta, gezgin satıcılar arasına sivil polislerin yerleştirildiği kulaktan kulağa fısıldanıyor, en sade vatandaşlar bile birbirlerini uyarıyorlardı.

Telefonda Adnan Cemgil'in sesini hemen tanıdım:

— Dostum ,diyordu, öğlen bir haberlerini dinledin mi?

Dinlemiştim. Radyo, adları Kadir, Alpaslan ve Sinan Hoca olarak bilinen üç dağ eşkiyasının Adıyaman'ın Nurhak dağlarında jandarma ile yaptıkları vuruşma sonunda öldürüldüklerini bildirmişti. Başkaca da açıklayıcı hiçbir bilgi vermedi.

Sinan'ın karısından kendisine, arkadaşlarının (Hoca) dediklerini bildiğimden korkunç gerçeği sezer gibi olmuş, ama herkesin ilk kötü olay karşısında gösterdiği davranışı göstererek hemen varsayım dışı saymıştım bu düşünceyi. Annesi ve babasına da bu yüzden telefon etme cesaretini bulamamıştım. Onlardan gelecek telefonun varsayım dışı gerçeğe beni yaklaştıracağını biliyordum. Büyülenmiş gibi Niyazi beyle telefonun başında çöreklenip kalmıştık.

Saçma olduğunu bile bile:

— Haberin doğru olacağını sanmıyorum. Hemen telaşlanmayalım, dedim. Ben size geliyorum hemen...

Adnan bey:

— İyi olur dostum, dedi ve telefonu kapadı.

İşyerimden ve Niyazi beyden ayrılarak Cemgiller'e gittim. Niyazi beyle hiçbir şey konuşmadan kucaklaştık sadece. Birbirimizin yanaklarından öptük. Sert işçi elleriyle elimi bir süre sıktı.

Evin dolu olacağını sanıyordum. Kapıyı bana kimin açtığını anımsamıyorum. Ama Sinan'ın karısı Şirin Cemgil'in iri iri açılmış gözleriyle karşılaştım önce. Hiçbir şeyi açıklamaya yetmiyordu bu bakışlar. İlk umudumun bu bakışlarda sessizce acı bir biçimde kırıldığını duydum. İnsan yaradılışının acıya direnişinin umut kaynaklarını çok kez hiçbir şey söylemeden bir bakış, acı bir dudak kıvrımı yıkmakta güçlük çekmiyor. Ya da yalnızca iri iri açılmış gözler...

Adnan bey telefonun başındaydı. Neresini aradığı sordum. Adıyaman Valiliği'ni aradığını söyledi. Bu sıralarda sanıyorum saat öğleden sonra iki buçuk ya da üç sularıydı. Nazife Hanımı görmeye değil, sormaya bile cesaret edemiyordum.

Cemgil ailesi İstanbul'un Anadolu yakasında oturuyordu. İşyerimden ayrılıp eve gelinceye dek türlü varsayımları aklımdan geçirmiştim. Sinan'ın Suriye sınırını aşıp Filistin gerillalarına katıldığına iyiden iyiye inandırmıştık kendimizi. Banka soygunu olaylarından Amerikan erlerinin kaçırılışına, Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan'ın yakalanışından, Hüseyin İnan'ın ele geçirilişine dek uzanan olaylar zinciri içinde Sinan'ın ele geçirilemeyişi bu tür bir inanca kuvvetli bir kapı açmıştı. Suriyeli yöneticilerin Filistinli gerillalarla, öteki Ortadoğu gerilla örgütlerine üslenmede kolaylık gösterdiği artık herkesçe bilinmekteydi. Suriye sınırında örneğin yakalanan öğrenciler olmuştu. Filistin gerilla üssünden geldiklerini açıkça söylemişler, kısa bir tutuklamadan sonra

da yetkililerce serbest bırakılmışlardı. Ankara olaylarından bu yana hiçbir şeyi bilememekten gelen bir boğuculukla bu varsayımın serinletici havasında konaklamak işimize geliyordu.

Adıyaman Valiliği ile yıldırım bağlantı istenmesine karşın telefonla hiçbir bağlantı sağlanamamıştı henüz.

— Suriye sınırını aşmıştır diye düşünmüştük, dedim Adnan Cemgil'e. Haberde bir kasıt var gibi geliyor bana. Arkadaşlarının moral disiplinini bozmak için belki. Lider kadrosundan Deniz, Yusuf ve Hüseyin'in yakalanmasından bu yana iki buçuk aya yakın bir zaman geçti. Sanırım bu iki buçuk ay çok önemli bir zaman dilimidir. Bu süre içinde Sinan sınırdan dışarıya çıkmış olabilir.

Bu konuda kendi kendimize açıklığa kavuşturamadığımız tek şey, bu gerçek vatan yiğitlerinin tüm kavgalarını bu yoksul topraklar üzerinde başlayıp yine, emperyalistlerin çiftliği durumundaki bu topraklar üzerinde sonuçlandırmak isteyecekleri konusundaki eşsiz inançlarıydı. Bu gerçeği hep birlikte, tüm vatanseverlerle birlikte çok sonraları öğrendik.

Adnan bey sinirli bir biçimde:

— Evet dedi... Evet Orhan beyciğim, düşünmüştük. Sinan'ın Suriye sınırını aşabileceğini düşünmüştük. Böyle olmasını da dilemiştik. Canını kurtarmış olması bakımından. Ama sadece düşünmüş ve temenni etmiştik bunu. Düşündüğümüz kadarıyla tam karşı varsayımı da kuvvetli. Sizin dediğiniz gibi olmasını dilerim elbette. Ama izin verin, en kötü ihtimalden yürüyerek durumu araştırayım.

Adıyaman Valiliği ile bağlantı bir süre sonra sağlanabildi. Adnan beyin telefondaki kesik kesik konuşmalarını heyecanla izliyorduk.

— Alo... Adıyaman Valiliği mi? Vali beyle mi görüşüyorum? Beyefendi bugün radyonun öğle ajansında üç gencin ilçeniz Gölbaşı civarında öldürüldüğünü öğrendik. Adları bildirilenlerin içinde Sinan Hoca diye bir addan da söz edildi. Ben arananlardan Sinan Cemgil'in babasıyım. Açıklayıcı bilgi verebilir misiniz?

Sonra konuşmalar kesik kesik, evet, nerede, kesin mi biçiminde sürdü. Soyadı Cemgil mi diye soruyordu Adnan bey sürekli. Karşıdan gelen bir yanıtlamayla Adnan beyin birden sarsıldığını gördük.

— Ya, dedi sadece... Peki arayacağım! Sonra kapadı telefonu. Bize hiçbir şey söylemiyordu. Bir süre aklını başına toplamak istermişcesine dinlendikten sonra yeniden telefonu çevirerek bu kez Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesi Jandarma Kumandanlığı'nı istedi. Sonra bize döndü.

— Kesin bir şey söylemiyor, dedi. Tahmin ettiklerini söyledi sadece. Kesin sonucu İlçe Jandarma Kumandanı'ndan alabilirsiniz diyor.

Sonra belki de sadece benim duyabileceğim bir ses tonuyla:

— Kibar bir bey vali. Bana öyle geldi ki, gerçeği bildiği halde ilk acı haberi kendisinden öğrenmekliğimizi istemiyor gibi bir havası vardı konuşmanın.

Bir süre konuşmadık. Karşıt bir şeyler söylemek istedim, caydım.

— En kötü varsayımı ele almak zorundayız dostum. Eğer durum gerçekse burada sesi birden boğulur gibi oldu, Sinan'ı orada bırakamam. Oğlumu alıp geleceğim buraya... Nasıl gidebiliriz acaba...?

Başımı hafifçe kaldırdım, yüzüne baktım. Oğlum derken sesi şefkatle titremişti birden. Kendini acısına bırakmayıştaki eşsiz cesarete, savaşan güvenliliğine hayranlığım büyüdü.

— Harita getirin bana, dedi. Vali olayın İnekli köyü çevresinde olduğunu söylüyor. Nerede bu köy? Gölbaşı'yla arasındaki uzaklık ne kadardır? Nasıl gidilebilir oraya? Orhan bey sizden rica ediyorum derhal uçak terminalini arayıp Adıyaman'a uçak olup olmadığını öğreniniz.

Bu kez karşı koymak cesaretini buldum kendimde nasılsa:

— Hiç olmazsa, dedim, Gölbaşı Jandarma Kumandanlığı ile görüştükten sonra bu işe girişsek. Bana gereğinden önce davranıyoruz gibi geliyor.

— Gereği bu Orhan bey... Gerçekten gereği bu da onun için. Çok rica ederim kaybedecek zamanım yok. Arayın lütfen, sizin için bir sakıncası varsa ben arayayım.

Ben telefona yönelirken, o da kendisine getirilen bir karayollarını gösterir haritaya gözlüklerini takarak eğildi, incelemeye koyuldu. Malatya'ya dek uçak olduğunu öğrendim uçak terminalinden. Uçaklar önce Ankara yapıyor, sonra Ankara üzerinden Kayseri'ye geçiyor, oradan da Malatya'ya ulaşıyorlardı. Malatya'dan hayli uzaklıktaydı Adıyaman. Gölbaşı ilçesi ise Malatya-Adıyaman üzerindeydi. Oradan herhalde otomobille gitmek gerekecekti. Ya olayın geçtiği İnekli köyü...?

Birden bir yılgınlık, yılgınlıkla birlikte kesin bir durum belirdi düşüncemde: Sinan'ın öldürüldüğü gerçeğini bu denli çabuk kabullenmemeliydik. O yüzden uçaklarda yer olup olmadığını sormak içimden gelmedi. Bu durumu telefonu kapar kapamaz Adnan bey hemen anlamakta gecikmedi.

— Niçin sormadınız dostum uçaklarda yer olup olmadığını?

Acıyla her şeye, en küçük ayrıntıya özen gösteriyordu.

Kekelercesine:

— Bilmem dedim, unuttum herhalde...

— Yorulacaksınız, yeniden telefon ediniz ve ilk uçakta yer ayırtınız.

Yorulacaksınız tilciğinin insanın yüreğini yakan alaycılığını anlamakta güçlük çekmedim. Yine de direndim, ya da direnmeye çalıştım.

— Hemen mi? Şu işi Gölbaşı ilçesiyle konuştuktan, olayı açıklığa kavuşturduktan sonraya bıraksak ne yitiririz...?

— Hemen Orhan bey. Derhal yer ayırtınız. Gideceğim. Sinan değilse bile gideceğim. Anlaşıldı mı efendim?

İkinci kez telefon edişimde uçakların hiçbirinde yer olmadığını dehşetle öğrendim. Ne Ankara, ne Kayseri uçağında... hiçbirinde yer yoktu.

— Bu kötü dedi. Adnan bey, bu çok kötü işte... Ama mutlaka gideceğim. Bu akşam yola çıksam ne kadar sürede Adıyaman'a varırım acaba? Sanırım otobüsle gitmek daha çabuklaştırır varışımı.

Biz çizgeçin ölçülerinden yararlanarak İstanbul-Adıyaman uzaklığını bulmaya çalışırken haritadan, ben aklımdan tanıdıkları geçirmeye başladım. Telefonla bize yararı dokunabileceğini sandığım kişileri ararken araya şehirlerarası girdi.

— Gölbaşı Jandarma Kumandanlığı. Görüşünüz...

Kulak kesildik. Adnan bey salondaki telefondan bir süre konuşma olanağı bulamadı. İçerdeki, yatak odalarındaki paralel bağlantılı telefona geçti. Dayanamayıp arkasından seğirttim. İçeriye girdim. Ve işte o zaman Sinan Cemgil'in annesi Türkiye İşçi

Partisi Üyesi Nazife Cemgil'in yatağın üzerinde yalnız başına oturur gördüm. Yanına gittim, ellerini tuttum. Gözlerinden sırım gibi yaşlar boşandı birden. Hiç ummadığım bir şeydi bu; gözleri suyu çekilmiş kuyular gibi derin, göçük ve herşeyini yitirmiş gibiydi. Acı varsayımın bile çok insana güven duygusu veren o asil tavrını büyük ölçüde saklamasını biliyor, bu endişeyi gözettiğini kestirmek mümkün oluyordu. Yasadışı edilmiş bir siyasal örgütün en önde gelenlerinden biriydi Nazife Cemgil. Son derece iyi Fransızca bilen, geniş kültürü içinde son derece gerçekçi yorumlarda bulunup partinin her kanadındaki tüm partililerce can kulağı ile dinlenen bir insandı. İnançları uğruna çok şeylere, çok baskılara direnmiş, öğretmenken kocası Adnan Cemgil, Barışseverler olayı ile tutuklular evine konduğunda, Sinan ve ağabeyi Dumrul yani iki küçük çocukla sürgün gönderildiği ilde her şeyi yiğitçe göğüslemesini bilmiş, düşüncelerinde herhangi bir sapma hiçbir zaman sözkonusu olmamış ender yiğit kadınlardandı. Nazife Cemgil'de başkaları için, kendi dışında olan insanlar, ülkemizin şu yoksul ve çaresiz insanları için kendi yaşantısından onlar adına çok şeyi bırakıp yalın ve gerçekçi bir yaşama biçimini önermiş ve seçmişliğinin tadıyla doyum olmaz güzelliğini duyardınız.

Adnan Cemgil telefonu kapadı.

— Evet, dedi, evet Nazife, oğlumuzu öldürdüler... Öldürdüler onu... Gerçek bu, gerçek!

Nazife Cemgil ellerini yumruk yapmış yatağın öbür ucuna kayarken, ben odadan dışarıya çıktım.

Salonda Sinan'ın karısı Şirin'i gördüm. Sonra onun yanında karımı. Şirin'e bir şeyler söyledim. Henüz bir buçuk yaşına basmamış oğlu Taylan'ı sordum. Yakın tanıdıklarından birinin evine alıp götürmüşler.

Paralel telefonun öbür ucundan Şirin'in Gölbaşı Jandarma Alay Kumandanı'yla görüştüğünü sonradan öğrenecektim. Şirin telefonu almış ve albayla konuşmuştu. Sinan'ın belirgin özelliklerini sormuş sonra da:

— Sakın gömmeyin; biz almaya geliyoruz demişti.

Albay:

— Havalar sıcak! Gecikirseniz gömmek zorunda kalırız, diye yanıtlamıştı kendisini.

Şirin kesin ve yalın bir üstelemeyle bu varsayımı albayın kafasından söküp atmıştı.

— Kesin olarak söylüyorum, hemen yola çıkıyoruz. Hem de uçakla. Biz gelinceye dek Sinan'ın gömülmesi sözkonusu olamaz.

Albay "Peki" demişti kendisine, "peki ama gecikmeyin."

Şirin radyodan olayın haberini duyduğunda durumu tüm gerçeğiyle, yalın ve yakıcı gerçeğiyle birden kavramıştı. İkircikli değildi. Şirin yandaki odaya çekildi. Yalnız kalmak istemesinin anlamı açıktı.

Taylan Özgür'ü anımsadım birden. Süleyman Demirel iktidarının İçişleri Bakanı Faruk Sükan zamanında, özgürlük alanında göz göre göre sivil bir polis tarafından vurulmuş, adam elini kolunu sallaya sallaya az ilerde bekleyen resmi polis jeepine binmiş, öğrencilerle halk arkasından koşarken jeep gözden yitip gitmişti. Sonradan bu adamın polisteki görevi, adı, her şeyi saptanmasına karşın kendisi hakkında en küçük bir işlem yapılmamış, sanırım tek işlem bu katili, bu arkadan adam vurucuyu özel bir uçakla devletin güvenlik kuvvetlerinin Almanya'ya kaçırması olmuştu.

Taylan, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin yıldız öğrencile-

rindendi. Sinan'ın devrimci arkadaşlarından biriydi. Sosyalist devrim konusunda öğrenmek olanağını bulamadığım, ama kuvvetle varsaydığım eş düşünceleri paylaşıyorlardı kuşkusuz. Halkın bilinçlenmesinden yanaydılar. Amerikan boyunduruğunun can düşmanıydılar. Bu boyunduruğa karşı Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ndeki devrimci arkadaşlarıyla birlikte açtıkları savaşın gittikçe halk yığınlarına ulaştırılmasında, halklaştırmadaki başarıları faşist güçleri çileden çıkarıyor, silahsız öğrencileri öldürmeye başlıyorlardı.

Devrim birçok şehitler vermiştir. Belki daha da verecektir. Ama gerek Taylan Özgür, gerekse Taylan'dan önce öldürülen gençlerin ölüm olgusu silahlı mücadelenin faşist kadrolarca nasıl başlatıldığını apaçık gözler önüne seren ilk köşe taşları oluyordu.

Sinan'ın, Taylan'ın ölümü karşısında duyduğu acıyı anlatırlar. Arkadaşının, omuzdaşının adını koydu doğan oğluna. Ben evimdeki fotoğrafa bakarım. Taylan'ın hemen tabutu başında duran bir Sinan. Tabut Türk bayrağı ile örtülü. Bütün güzelliği, tüm gençliğiyle Sinan. Sol kolunun yumruk isyanı dimdik havada, özgürlük anıtı gibi. Yüzü acı ve öfkeyle kaskatı kesilmiş. Çene kemikleri fırlarcasına sert, ciddi bir yüz. Gözlerindeki parıltıyı fotoğrafçının çekim yanlışlığı sanıyor çoğu kişi. Sanki gözbebeğine cama vuran güneş ışınının yansıması gelip oturmuş. Buraya fotoğrafın bir çiziği rastlamış diyorlar. Basım kusuru diyor kimisi de.

Oysa açıklanması güç gözbebeklerindeki o parıltıda, tabut içinde yatan Sinan'la kendisi arasındaki ilişkinin kararlılığı, kaçınılmaz bileşkesinin, belki de birçok kişinin kuşkusuz anlayamadığı sevinci okunmaktaydı.

— o —

Adnan bey odadan çıktığı zaman yüzüne bakamadım. Salon iyice kalabalıklaşmıştı. Bu arada gazeteciler de gelmeye başlamışlardı. Özellikle *Hürriyet* gazetesinin genç muhabiri son derece büyük ilgi gösterdi. Ondan gazetenin Adana ekibinin Adıyaman'a doğru yola çıkarıldığını öğrendik. Akşama doğru ya da gece kendilerinden bilgi alabilecektik. Bu genç adam Sinan'ı tanıyordu. Partinin de gençlik kollarında çalışmıştı sanıyorum. Cemgil ailesine gerek uçak bileti sağlamada, gerek Adana ekibinden gelecek haberleri ulaştırmada hayli çaba gösterdi.

Diğerleri gitmiş, yalnız o kalmıştı. Varlığıyla insana güven veriyordu. Beni bir köşeye çekti.

— Sinan'ın oğlu Taylan'ın bir fotoğrafını çekmek istiyorum dedi, izin verirler mi acaba...? Şaşkınlığımı görür görmez de herhangi bir yanlış anlamayı önlemek istercesine ekledi:

— Bunu şunun için istediğime inanınız: Sinan'ın bir oğlu olduğu kamuoyunu etkilemede çok büyük bir etkendir. Solcuların da aileleri olduğu, çoluk çocuk sahibi olduklarını kavramalarına, aksi yöndeki propagandaları etkisiz bırakmada etken olur.

Bu açıklama daha da şaşırttı beni. Sudan bir neden gibi geldi bana.

— Dostça bir ilgi gösterdiniz. Ama şimdi böyle bir fotoğrafı çalıştığınız gazeteye sağlamak için bu ilgiyi gösterdiğiniz kanısı uyanabilir buradakilerde. Bunu kabul edecek misiniz?

Sorum duraklattı onu. Herhangi bir şey söylemesini engellemek için,

- Kaldı ki dedim, Sinan oğlu Taylan gerçekte evde değil şu an. Nerede olduğunu da, inanınız, bilmiyorum.

Genç gazeteci ısrar etmedi isteğinde. Sonuna dek de nazik ilgisini eksiltmeden sürdürmesini becerdi. Aramızdan sessizce ayrıldı.

Artık tüm sorun bir an önce Adıyaman'a, olayın gerçekleştiği Gölbaşı ilçesine nasıl gidilebileceği idi. Adnan bey tüm acısına karşın telefonun başından ayrılmıyor, olanaklar yaratmaya çabalıyordu. Tanıdık dostlara, iş çevremdeki arkadaşlara adamlar çıkartmış, sonucu sabırsızlıkla bekliyorduk. Bir ara Adnan bey ile başbaşa kaldık:

— Dostum dedi, Nazife ve Şirin de benimle birlikte gelmek istiyorlar. Oysa ne gibi bir durumla karşılaşabileceğimizi kestiremiyorum orada. Biliyorsunuz Şirin'i zaten sıkıyönetimden arıyorlar. Yolculuğum sırasında ters bir olayla karşılaşmak istemem. Siz Şirin'le görüşünüz ve durumu anlatınız. Benim için şimdi tek önemli iş Sinan'ı buraya getirmektir. N'olursa olsun oğlumu buraya alıp geleceğim.

Önce Şirin'le görüştüm. Durumu anlattım. Gelmek istediğini söyledi. (Ancak annem gitmezse ben de gitmeyebilirim) dedi. Durumu yeniden Adnan beye açtım.

— Bilmem, dedi Adnan bey, sıkıyönetimin bu yüzden yeni bir gaile açmasını istemem. Herşey Sinan'ın buraya getirilişine uygun düşmelidir. Dışarısının nasıl olduğunu biliyorsunuz.

Evet dışarısı korkulu, karanlık olaylara gebeydi. Halk Cephesi'nin iki üyesi Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir güvenlik kuvvetlerinin elinden yakalarını kurtarabilmek için bizim semtin az ilerisindeki Maltepe'de bir binbaşının evine sığınmışlar, evin 15-16 yaşlarındaki kızını tutsak etmişlerdi. İsrail konsolosu Elrom'un öldürülüşünden bu yana sürdürülen amansız izleme sonucu kolluk kuvvetleri bu noktaya gelmişler, lider olarak bilinen Mahir Çayan ve arkadaşlarını sonunda kıstırmışlardı. Semt, askeri birliklerce görülmemiş büyüklükteki bir uygulamayla çevrilmiş, çevresindeki evler boşaltılmış, havan topları, ordunun en keskin nişancıları önemli mevzilere yerleştirilmiş, atıcı güce sahip alay doğrudan doğruya evi sarmıştı. Askeri uygulamayı doğrudan doğruya sıkıyönetim komutanı olan bir general yönetmekteydi. İçerdekilerin isteği kamuoyuna duyurulmuştu: Tutsak kızla birlikte salıverilmek, Suriye sınırını geçtikten sonra zavallı tutsak kızı bırakmak. Ateş edilirse gözlerini kırpmadan kızcağızı öldüreceklerini de bildirmişlerdi sıkıştırılanlar.

Durum kısa zamanda barbarca bir görünüm aldı. Gazeteler aynı gün yaptıkları ikinci, üçüncü baskılarla halkın duygusal yönünü kışkırtıyorlardı. Bir telefonla gazete kapayabilenler nedense bu duruma hiç karışmıyorlardı. Bu kışkırtmalar sonunda istenilen sonuca varılmakta gecikilmedi: Halk bu iki canavar ruhlu insanı, onlarla birlikte adı solcuya çıkmış kimseleri bir anda ele geçirip parçalamak için bir volkan gibi yanmaya, ateş püskürtmeye başlamıştı. Zavallı tutsak kızın boy boy resimleri, ananın perişanlığı, babanın elinde silah bekleyişi, dünyanın dört bir köşesinden gelmiş televizyon kameralarının ürperti veren görüntüleriyle birlikte

yorumları, bir odaya sıkıştırılmış üç kişinin dramını arttırmaktan başka hiçbir işe yaramıyor gibi görünüyorsa da, ilk bakışın bu yanılgısı altında hangi amaçların, hangi cadı kazanlarının kaynatılmak istendiğini yine de aklı başında kişiler kavramakta güçlük çekmiyorlardı. Halk galeyana getirilmişti. Bir işaretle Endonezya olaylarını yaratma olanağını bulabilirlerdi. Sibel adlı bir küçük zavallı kıza, İsrail devletinin konsolosunu öldüren solcu katillerin ne gibi işkenceler yapmakta oldukları sağ basının tefrikaları arasına girmişti bile. İlk kez radyo, basın, televizyon ve her türlü yayın organ ve araçlarının, insanları nasıl en kısa sürede şartlandırdıklarını, olayları şirazesinden çıkardıklarını görüyorduk. Sonradan Sibel için bir film kraliçesi gibi törenler üzerine törenler, ziyafetler üzerine ziyafetler, askeri şiltler üzerine şiltler, firmaların radyolarda duyurulan bağışları, tüm bunların üzerine kızın foto-magazin dergilerine konu olan anlı şanlı tefrikaları çıkmaya başlayınca halk kendisine oynanan oyunu anlamakta gecikmedi.

Sibel olayı bir gerçektir ki, yalnızca yaşadığımız İstanbul kentini bir kasırga gibi sarsmakla kalmamış, bu kentten tüm Anadolu'ya dalgalar halinde yayılmıştı. Durum gerçekten vahimdi. Sibel'i kurtarmak için Anadolu'dan gelecek gönüllülerin listeleri çıkmaya başlamıştı. Bu durumda vurulan Sinan'ın cenazesini almaya gideceklerin her an beklenmedik olaylarla karşılaşmaları olağan sayılabilirdi. Kaldı ki...

Evet gerçekten, kaldı ki gidilen yer, birçok aydınımızın, insan yapısını bilmediği Anadolu'nun en ücra köşelerinden biriydi. Oradaki şartlanmalar ve propagandaların, baskı gruplarının uzun bir geleneği vardı. Sibel olayı ile birlikte banka soygunculuğu, ateşli çatışmalar, kolluk kuvvetleriyle vuruşmalar bir yabancı konuğun öldürülmesi olayı orada sanıldığından çok daha büyük bir tepkiyle karşılanıyor olabilirdi de. Sinan'ı alnı aya gelenlerden za-

vallıca, kendilerinin de bilmedikleri, kestiremeyecekleri bir biçimde öç alma duygusuna kapılabilirlerdi. Bu son durumu düşünmek Sinan'ın buraya getirilmesindeki güçlüğü kavramama yetti.

Uçak bileti aldırmak için gönderdiğimiz Adnan beylerin yeğenleri elleri boş döndüler. Ben bir aralık durumun vahametini anlatıp Nazife Cemgil'i gitmekten caydırmayı düşündümse de kendimde bu cesareti bulamadım. Adnan bey yakın akrabalarından birine telefon etti. Aşağı yukarı son umudumuz onlardı. Onların arabasıyla gitmeyi düşünüyordu. Ancak onlar bu işin daha sonraya bırakılmasını, şu andaki atmosferin buna elverişli olmadığını söylediler. Korkunç bir yalnızlığın ve umutsuzluğun içine yuvarlandık birden.

Adnan bey durumu anlattığı yakın dostlarından birinden telefon aldı.

Uçakta bir kişilik yer bulabildiğini, bir tane daha bulabilmek için uğraşısını sürdürdüğünü söylüyordu. Şirin'le yeniden konuştum. Gitmekte kararlıydı, ama ancak tek bir biletin zorla bulunabildiğini öğrenince bu tek biletle Adnan beyin gitmesini kabulleniyordu. O zaman Adnan beye bulunabilecek öteki biletle de benim geleceğimi söyledim. İçeri girerek Nazife hanımla konuşmaya başladım. Tüm konuşmalarım caydırmak için yeterli olmadı. İlk tepkisi sert ve kesin oldu Nazife Cemgil'in.

Salondaki herkes yalnızca ikimizin gitmesi gerektiği konusunda hemfikirdiler. Bu arada Nazife Cemgil'le başkaları da konuşmaya başladılar. Caydırmak konusundaki ısrarlar baskısını gittikçe arttırmaya başladı. Doğrusu Nazife Cemgil'in gelmesini hiç mi hiç istemiyordum. İki erkek olarak karşılaşabileceğimiz durumlardan daha kolay, daha sağlıklı bir biçimde çıkacağımızı

düşünüyordum. Sonunda artan baskılar karşısında Nazife Cemgil'in iradesinin kırıldığı, gitmekten caydığı haberini getirdiler. Öğleden bu yana gecenin şu saatlerine dek yaşadığımız ağır havanın tek hafifletici yönü bu oldu gibi geldi bana.

Gecenin hayli ileri bir saatinde Cemgiller'de sabahleyin buluşmak üzere karımla birlikte evlerinden ayrıldık. İlk kez onlara "İyi Geceler" diyemedim.

Uçak sanıyorum sabah saat 09.15'te Yeşilköy Havaalanı'ndan kalkacaktı. Sabah saat yedi buçukta Cemgiller'e vardığımda Adnan beyin hazırlanmış olduğunu gördüm. Beni bekliyordu.

— Nazife akşam verir gibi olduğu kararından yeniden caydı dostum. Mutlaka gelmek istiyor, ne yapmamız gerektiğini bilemiyorum, dedi.

Bu duruma gerçekten canım sıkıldı.

— Yeniden kendisiyle konuşacağım. Gelmemesi bizim işimiz için gereklidir.

İçeriye girdiğimde Nazife Cemgil'in tüm gece uyumadığını, bıraktığımdan daha acılı olduğunu, tüm geceyi ağlayarak geçirdiğini anlamakta güçlük çekmedim. Bu işimi zorlaştıracaktı, ama Gölbaşı'nın İnekli köyünde karşılaşabileceklerimizi düşünmek bu zorluğu yenmek için bana yeterince cesaret ve kararlılık verdi. Öylesine onuruna hakimdi ki, öylesine ölenin kim olduğunun, niçin öldüğünün bilincindeydi ki, şimdiden başkalarının yanında vatansever yiğit oğluna karşı sorumluluk duygusu yükleniyor, engin acısına karşın direncini elden bırakmamaya çalışıyordu. Bu ikilemin zorluğunu anlamak için insanın ona yeterince özenle bakması yeterdi. Gün boyunca böyle davranmasını bilmişti. Ama yalnız kalınca büyük acı dalgasını daha fazla göğüsleyememiş,

kendini tüm vakarı ile bu büyük acıya bırakmıştı.

Saçını taramıştı yine de. En yaraşır biçimde tertemiz, yalın bir yalnızlık içinde yatağın kenarına oturmuştu. Yanına oturdum. Kendisini caydırmaya geldiğimi hemen anlamış, biraz da öfkelenir gibi olmuştu.

— Nazife hanım dedim, bana yardım etmenizi diliyorum Yardımınıza muhtacım gerçekten.

— Ne gibi bir yardım Orhan bey...?

— Adnan beyle benim yalnız gitmeme izin veriniz.

— Oğlumdur, gideceğim. Hiç kimse engelleyemez bunu. Hatta hiçbir güç.

— Bunu biliyorum. İsterseniz hiç kimse engelleyemez bunu. Ama bizim en büyük endişemiz Sinan'ı alıp buraya gelebilmektir.

— Benim gelişimin bunu aksatacak bir yanını göremiyorum.

— Dışarısı çok kötü Nazife hanım. Belki de sadece erkek erkeğe olmanın verdiği özgürlükle gideceğimiz yerde çok şeyi, çok daha rahat karşılama olanağı buluruz.

— Evet dışarısı kötü... Kötülükleri sokaklar boyu... Ama onların yapabilecekleri en büyük kötülüğü yaşadıktan sonra benim için daha başka bir kötülük sözkonusu edilemez. Sinan'ı, oğlumu alıp onların yanından evime getireceğim.

— Biz de bunun için diyoruz. Daha açık konuşmama izin verin; durum şu: Sokakların, alanların, evlerin son olaylarla bu denli gergin olduğu bir ortamda güvenlik yetkilileri bizim aklımıza gelmeyen bir sürü varsayımla Sinan'ın cenazesinin İstanbul'a getirilmesinde bir sürü sakıncalar bulabilirler. Gerici çevrelerin kışkırtmalarıyla karşı karşıya kalabiliriz. Anadolu'nun sert

koşulları içinde Adnan beyle ben bunları göğüslemede daha rahat oluruz.

— Meraklanmayın... bu tür bir mücadelede en azından size yük olmam...

Yanıtlamasının her tilciğinde haklıydı, hem de yerden göğe dek. Hiç kimsenin oğlunun cenazesinden onu alıkoymaması gerekirdi. Bu kez birdenbire ellerini tuttum.

— Gelmeyiniz diye yalvardım. Bana güveniniz ve gelmeyiniz.

— Bana Sinan'ı getireccğinize namus sözü veriyor musunuz Orhan bey...?

Net, kesin bir soruydu bu.

— Bir insanın dedim, duraladım, sonra tek tek her tilciğin neyi kapsadığını bilerek, tek tek yeniledim tilciklerimi... Bir insanın yapabileceği, bir insanın elinden gelebilecek her şeyi yapacağıma namusum üzerine yemin ederim.

Göz göze geldik. Hiçbir şey okuyamadım bu bakışlarda. Hafifçe bakışlarını indirdi.

— Peki Orhan bey... Size güveniyorum. Dediğiniz şeyleri yapacağınıza güveniyorum. Yolunuz açık olsun. Elimden bırakmadığım avuçlarının içini öperek izin alıp dışarıya çıktım. Bir süre salona geçemedim...

Adnan bey Nazife hanımı ikna edişim için teşekkür etti. Şimdi kendimi her türlü zorbalığa karşı daha hazırlıklı buluyordum. Bir an önce Sinan'ın yanına varmak için sabırsızlanmaya başlamıştım bile denebilir.

— o —

Evden hemen çıktık. Bir araba bulup Kadıköy İskelesi'ne geldik. Vapur biletlerimizi kalkmakta olan vapura yetişebilmek için son derece çabuklukla, telaşla aldığımızı anımsıyorum. Karşıya geçtiğimizde de hiçbir yerde oyalanmadan bir dolmuşla Şişhane'deki uçak terminaline yetiştik. Adımımızı daha eşikten atar atmaz, birdenbire dondum. Nazife Cemgil terminal koltuklarından birine oturmuş bizi bekliyordu.

Bizi uğurlamaya gelen birkaç eş dosta veda ederek havayollarının otobüsüyle Yeşilköy Havaalanı'na geldik. Daha ilk bakışta alan binasının gazeteci ve sivil görevlilerle dolu olduğu hemen göze çarpıyordu. Cemgiller uçağın kalkışını beklemek için salon koltuklarından birine yan yana oturduklarında gazeteciler yanımıza gelerek fotoğraf çekebilmek için izin istediler. Çekmemelerini rica ettim. Sessizce yanımdan uzaklaştılar.

Uçağımızın kalkmak üzere olduğu, yerlerimizi almamız gerektiği duyuruldu kısa bir süre sonra. Çıkış kapısına doğru yönel-

diğimizde birdenbire flaşların patladığını, hemen hemen her adım atışta Cemgiller'in fotoğraflarının çekilmekte olduğunu gördüm. Önleyecek gücü bulamadım kendimde. Niçin önlemem gerektiğini de tüm açıklığıyla doğru dürüst kendim de kavramış değildim. Bu durum uçağın yanına gelişimize, üstümüzün başımızın aranmasına dek sürdü. Ertesi gün bu fotoğraflar ülkenin en çok satılan bir gazetesinin arka sayfasını boydan boya kapladı. "Şehir gerillasının anne ve babası, oğullarının cesedini almaya gidiyorlar" yollu bir manşetle.

Uçağa ilk kez biniyordum. Yanımdaki birinin yardımıyla kemerimi bağlayabildim. Cemgiller iki sıra geride oturuyorlardı.

Ve uçak havalandı.

Ankara'dan sonra uçak tenhalaşmıştı. Hostesin getirdiklerinden yedim. Cemgiller fazla bir şey yemediler. Hava, Ankara'da da İstanbul'daki gibi açık, net ve ılıktı. Oysa şimdi gittikçe kapanıyordu. Uçağın uğultusundan başka hiçbir şey duyulmuyordu. Tuhaf bir yalnızlık duygusu çöktü üzerimize. Uçağın penceresine bir iki yağmur tanesi düşerken Kayseri Havaalanı'na indik. Sivil bir havaalanı değildi burası. Her yörede askerler araçlarıyla göze çarpıyordu. Uçağımızın on-on beş dakika kadar burada mola vereceğini öğrendik. Biletlerimiz için yapılacak herhangi bir işlem yoktu. Terminal binasına dek uzandım. Özel bir otobüs işletmesinin yalınkat terminalinden daha zavallı bir görünümü vardı. Son derece külüstür bir otobüs yolcularını alarak Kayseri'ye doğru oflaya puflaya uzaklaştı.

Kayseri'den sonra uçak daha da tenhalaşmış, bizden başka bir-iki yolcu daha kalmıştı. İnenlerin bıraktıkları atıntılar toplanmadığından uçağın içi ilk özenini yitirmiş, darmadağınık, kirli, biraz da sefilce bir görünüme bürünmüştü. Hostese baktım: Kız-

cağızın güzel yüzünü yorgunluğun kendini bırakışı kaplamış, sabahki tazeliği yitmişti. Gevşemiş çorabını çekme gereksinmesini bile duymuyordu. Uçak personeline kendi aralarında kalmış ev sahiplerinin konuklar gittikten sonraki o umursamaz, biraz soluk aldırıcı rahatlığı gelip yerleşmiş gibiydi. Bizse...

Bizse, her geçen dakika Sinan'a daha çok yaklaşıyorduk. Her geçen dakika hava daha bozuyordu. Anadolu platformunun yüksekliğine bir de yağmurdan önce çıkan sert fırtına eklenince uçak havada taşlı bir yolun kağnı arabası gibi hoplayıp zıplamaya başladı. Sonunda iyiden iyiye bir yağmur boşandı. Kapkaranlık bir gökte, aşağısının dağ yalnızlıkları birden güven duygumu sarstı.

Malatya Havaalanı'na indiğimizde yağmur artık bardaktan boşanırcasına değil, kovadan boşanırcasına akıyordu. Havaalanında gölcükler bile belirmişti. "Havadayken bunca deli yağdığını sezinleyememiştim" diye düşündüm. "Demek denizde yüzerken insanın o anda ıslandığını düşünememesi gibi bir şey bu."

Tümden askeri bir alandı burası.Görevliler bütünüyle subaydı. Çoğunlukla ilk bakışta insanda kuşku yaratıyordu. Ama her kuşkuya kendimizi şimdiden kaptırmanın bizim için iyi olmayacağını düşündüm. Ancak kuşkumu dimdik ayakta tutan bir neden vardı: Havaalanındaki subayların hemen hemen hepsi yüksek rütbeli subaylardı. Bunca yüksek rütbeli subayın son derece olağan bir uçak seferinde bunca yağmur altında beklemelerinde yadırganacak bir yan vardı elbette. Kaldı ki uçaktan inip hemen beklemekte olan otobüse binerken, bu subayların kendi aralarında toplanıp bize son derece dikkatle baktıklarını da izlemekte güçlük çekmedim. Kendi kendime:

— İşte dedim, asıl görev bundan sonra başlıyor. İyi bir kar-

şılama törenine benzer bu, merasim bölüğü ve bandosu dışında. Bir de onları getirselerdi bari...

O yağmur altında bilet ve de kimlik yoklamalarımız bir havacı binbaşı tarafından bizzat son derece büyük bir özen ile bir bir incelendi. Olağanüstü durumun öteki yolcularda ayrıcalığını gözlemiş olmalılar ki, arada bir kendi aralarında fiskos etmeye başladılar. Otobüs bir süre daha bekletildikten sonra hareket etti. Malatya'ya gidiyoruz sanıyordum. Cemgiller otobüsün hemen önündeki sıralardan birine oturmuşlardı. Otobüs yolcuları uçak yolcularından çoktu. "Bundan önceki uçağı da beklemiş olmalı otobüs" diye geçirdim içimden. Bir süre içerdekilerini incelemeye koyuldum: İstanbul ya da Ankara'da işlerini izlemekten dönen taşra eşrafı ya da bunların oğullarıydı. Bu taşra eşrafının giysilerinden işlerini saptama olanağı vardır çoğu kez. Gömlekleri kolalıdır, cafcaflı kravatlarına göz alıcı iğnelerden birini takınada kusur etmezler. Çoğunun saçları özenle horoz ibiği gibi kabartılmış, briyantinle taranmıştır. En çok da bu briyantinin parlaklığıyla kokusuna tutulurum. Otururlarken pardesülerini büyüğünü edecekmiş gibi kaldırarak otururlar oturdukları yere. Ceket kollarından taşan gömlek manşetlerindeki kol düğmeleri görülsün diye ikide bir kollarını abdest alırmış gibi havaya kaldırırlar. Cemgiller'e baktım: Sadelikleri, yalınkatlıkları ile bu insanlardan tanrım ne denli uzaktılar. Tuhaf bir tedirginlik onlarda da göze çarpıyordu.

Adnan beyle Adıyaman'a nasıl, hangi araçla gidebileceğimizi konuşmaya başladık yavaş sesle. Yalnızdık, çevre hakkında en küçük bir bilgimiz yoktu. Adıyaman'la Malatya arasının ne kadar uzaklıkta olduğunu bile bilmiyorduk. Malatya'da bir astsubay tanıdıkları vardı. Bize yardımı dokunabilirdi bu adamın. Yardım dediğimiz de bize bir araba bulması, yol göstermesi, nasıl gidebileceğimiz konusunda bizi aydınlatması, dönüşü hangi yolla, han-

gi araçla gerçekleştirebileceğimizi söyleyebilmesinden başkaca bir şey değildi. Ama kendisiyle hiçbir ilişki kurmamaya karar verdik sonunda. Başçavuş için bir kovuşturma açılması, başının derde girmesi, varsayım dışı değildi.

Askeri havaalanından kente çıkış kapısına geldiğimizde yolun iki yanındaki nöbetçi kulübelerinden nöbetçi erler çıkarak arabayı durdurdular. Korkunç bir karanlık yeri göğü sarmıştı. Yağmur hızını gittikçe arttırarak sürdürüyordu. Bu kez içeriye bir havacı teğmenle, bir başçavuş girdi. Kimlik yoklaması yeniden başladı. Bir başkacalık olduğunu sezinlemekte güçlük çekmedim. Havaalanında yapılan yoklamadan sonra anladığım kadarıyla otobüs hiçbir yoklamaya gereksinme duyulmadan çıkıp gidiyordu. Subaylar kulübenin hemen bitişiğindeki nizamiye binalarından çıkmışlar, bizi izliyorlardı. Bazısı yağmuru göze alıp sırtına kaputu geçirerek arabanın içine bakmak bahanesiyle bizim pencereye dek sokuluyor, hiç çekinmeden gözlerini üzerimizde, yüzümüzde gezdirerek bizi inceliyordu. Arkadaşlarının yanına döndüğünde onlarla fiskos bir şeyler konuşuyordu. Canım sıkılmaya başlamıştı bu duruma. Otobüsün şoförü arabadan indi. Nöbetçi subay kulübesine doğru yardımcısıyla birlikte koşarak gitti. Kulübenin penceresinden subaylarla konuşmalarını izleyebiliyordum. Küçük bir oda olduğunu tahmin ettiğim bölüm dopdoluydu. Arada bir, yeni gelen herhangi bir subay telaşla içeriye girdikten sonra dışarıya çıkıyor, bir şey kaçırmak istemiyormuş gibi aynı telaşla bu kez otobüsün yanına seğirtiyor, penceresine yüzünü yapıştırdıktan sonra bir süre bizi izliyordu. İncelmiş bir duyguyu elde edebilmiş kişiler için bu davranışı anlayabilmek çok güçtür.

Yolculardan bazıları iyiden iyiye sabırsızlanmaya başladılar. Onlar da kalkıp kalkıp subay nöbetçi kulübelerine bakıyorlardı.

Bu arada şoför yardımcısıyla birlikte, nöbetçi kulübesinden ıslanmamak için koşa koşa çıkarak arabanın kapısını açıp içeriye girdi. Yine de sırılsıklam olmuşlardı. Yerlerini alınca artık hareket edebileceğimizi düşündüm.

Oysa uzun bir bekleyiş başladı. Neyi beklediğimiz de belli değildi. Bu arada yolculardan bazıları iri kıyım, iri bıyıklı, iri burunlu şoför yardımcısını adını ünleyerek yanlarına çağırıyor, o da çağıranın kulağına eğilerek bir şeyler fısıldıyordu. Kulağına fısıldanan adamın az sonra başı bizden tarafa dönüyor, koskoca anlamsız iri bir suratla karşı karşıya kalıyorduk. Yağmurun karanlığı içinde bulutlarını daha da yitirmiş bu suratlarla bir bir aramızda korkunç, anlamsız, sessiz bir savaştır başladı. Gözlerimi bir kurşun gibi sıkıyordum bu yaygın suratlara. Ama sonunda içlerinden en itinin ulumasını önleyemedim yine de. Bizim sıranın karşısında sağda oturuyordu. Bulutlarını yitirmemişti bakışlarımız karşılaştığında. Ötekiler gibi köşelerini yitirmeden kendi yuvarlak çizgili köşesi içinde kalmıştı bakışları da, suratı da. Ama sesi öyle değildi. Buyruğunun dışına korkuyla taşmış çatlak çatlak bir sesle bağırdı, önde şoförün hemen ardında oturan birine, adını ünleyerek:

— Duyun be hey lan kardaşım... Katillerin elinden Sibel'i kurtarmışlar...

Kulak kesildim.

— Yok canım dedi, öndeki, adı ünlenen.

Sonra tüm suratlar köşelerini buldular, küçüldüler, kendi çizgileri ile karışarak arsız, utanmaz bakışlarını elde ettiler.

Bir başkası adeta sevinçli bir sesle:

— Nereden duydun diye sordu, haberlerden mi...?

— Haberlerden ya... Radyonun bir haberlerinden. Hüseyin Cevahir'i delik deşik edip öldürmüşler kurbanı olduğum Allah... Mahir Çayan'ı da yaralı yaralı kıskıvrak yakalamışlar...

— Ettiklerini bulsunlar, dedi bir kadın.

— Yalvarıyormuş polislere Mahir Çayan, "Öldürmeyin beni, ateş etmeyin, her bir şeyleri anlatacağım" diye.

— Bir kurşun da ona sıkıverselerdi, dedi kadın, şangırtılı bilezikli koluyla baş örtüsünü düzelterek. Yanındaki kocasına baktım, hiçbir şey demiyordu.

Otobüs bekliyordu daha. Yağmur yağıyordu kovadan boşanırcasına. Subaylar ve erler kulübelerindeydiler. Bazı yüzler yapışıyordu otobüsün camına. Bir subay yüzü, gözleri yapışmış camdan akan yağmur sularında ağlıyor gibi geldi bana. Dayanamadım, ilk konuşan adama doğru ayağa kalktım. Bir şey soracaktım sanıyorum. Ama birden başını çevirerek bakışlarını kaçırdı. Yanındakiyle yavaş yavaş konuşmaya başladı. Kendisine baktığımı, sonra yeniden yerime döndüğümü izliyordu yan gözle. Oysa ellerini görmüştüm, ellerine takılıp kalmıştı bakışım. Ak ve tombul ellerinin ön sırayı tutan parmakları parlak taşlı iri iri yüzüklerle donanmıştı. Başımı çevirdim Cemgiller'e baktım. Dimdik duruyorlardı. Dışarıya bakıyorlardı, ama dışarısını gördükleri yoktu kuşkusuz. Yerime oturunca pencereden yana çevirdim başımı.

Dışarıya bakmaya başladım. Yağmur soğuk ve kara bir ıslaklıkla içime yağmaya başladı. Askerler ve subaylar nöbetçi binasının içine çekilmişlerdi. Yağmurun altında yapayalnızdık. Sonunda arabanın içine de yağmur damlaları düşmeye başladı. Bir takım kimseler yer değiştirdiler. Sonra herşey yine sessiz oldu...

Dalgınlığımdan nöbetçi kulübesi içinden subay ve erlerin

büyük bir telaşla çıkışlarını ayırt edebilmemle kurtuldum. Her iki nöbetçi kulübesini boydan boya geçen engel kaldırılarak içeriye uzun kuyruklu Amerikan arabalarından biri süzüldü. Bizim arabanın birazcık gerisinde durdu. Tek yıldızlı bir general arabasıydı bu. Çevresini hazırol durumunda subaylar ve astsubaylar çevrelediler. Şemsiye tutuyordu buyruk subayı. Arabanın içinden çıkan general kendisine uzatılan listeyi inceledi uzun uzun. Birkaç şey sordu. Bir binbaşı eliyle bizi göstererek bir takım açıklamalarda bulundu. General arabasına bindi yeniden. Subaylar yağmura karşın çevresinde çepeçevreydiler. Bir süre daha bekledik. Sonra bir başçavuş gelerek şoföre onaylanmış çıkış belgesini verdi. Şoför gaza basarak arabayı hareket ettirdi. Nizamiye kulesinden çıkarken başımı geriye çevirip baktım. Generalin arabası çevresinde hazırol durumunda bekleyen subay ve astsubaylar arabamızın gidişini izliyorlardı, az sonra yağmurun kalın sis tabakası içinde gözden yittiler.

— o —

Başımı yeniden pencereden yana çevirdim. Boz bulanık bir akıntının içinde gidiyor gibiydik. "Hüseyin Cevahir de öldü ha... Hüseyin Cevahir de..." Sinan, Hüseyin Cevahir'i tanır mıydı acaba...? Sanmıyorum. Malatyalı Hüseyin Cevahir'in öldürüldüğünü İstanbul'lu Sinan'ın cenazesini almaya giderken, Malatya Havaalanı'nda öğrenmemizin rastlantı dışında bir anlamı yok mu? Malatya'nın bir köyündendi Hüseyin Cevahir. Belki de az önce uçakla üzerinden geçtiğimiz köylerden birinde anası ile babası, bacıları, kardeşleri... Belki de daha duymamışlardır olayı öteki yakınları.

Güvenlik kuvvetleri anasını, tutsak kızın evinin penceresi altına getirmişlerdi. Annesine ağlayarak teslim olmayacağını haykırmıştı. Sonra amcasını getirdiler pencerenin altına. Kürtçe konuşmaya başladı amcası. Yanındaki omuzdaşı Mahir Çayan'ı öldürürse güvenlik kuvvetlerinin kendisine bir kötülük etmeyeceğini, cezasının hafifleyeceği teklifinde bulundurdular zavallı adama. Mahir Çayan Kürtçe bilmiyordu. Ama Hüseyin Cevahir'in isyanla köpürdüğünü, küfrettiğini görünce gülümseyerek

konuşulanların anlamını kestirmekte güçlük çekmedi.

Amcayı geri çektiler. Halk kendilerine karşı gösteride bulunurken, onlar hiç korkusuz balkona çıkarak bağımsızlık, özgürlük marşları söylüyorlar, balkonda zaferle kollarını açarak "Yaşasın Bağımsız Türkiye..., Kahrolsun emperyalistler" diye haykırıyorlardı. Sonradan tutsak kızcağız bu iki insanın bir tek olayda sinirlerinin bozulduğunu söyledi. Ve işte gerçekten ilk kez onlardan çok korktu: Sinan'ın radyoda öldürüldüğü haberini duyduklarında ilk kez derin bir sarsıntı geçirdiklerini söylüyordu. O zaman Mahir balkona fırlamış, halka karşı:

— Yoksul halkımız için dövüşüyoruz. Sizin için, sizler ve çocuklarınız için. Bağımsız Türkiye için... diye haykırmıştı. O gece sabaha dek bağımsızlık türküleri söylediler...

Hiç dinmemecesine yağıyordu yağmur. Tek bir tanrı kulu yok, asfalt yolun her iki yanında açılıp yağmurda gözden yiten tarlalarda. Arabanın sesi de olmasa nerede olduğumu, nereye gittiğimi kestirmekte güçlük çekeceğim.

"Hüseyin, Sinan'ı tanır mıydı acaba? Kimbilir belki de tanırdı. Birbirlerini tanımasalar ne çıkar? Sinan onun doğduğu yörede kanını akıtırken, o, Sinan'ın doğduğu kentte aynı ülkü için ölmüyor mu? Malatyalı Hüseyin İstanbul'da, İstanbullu Sinan Malatya'da ölürken, vatanın bütünlüğü, bölünmezliği, emperyalizmin kıskacından kurtulması, bağımsızlığı, o şerefli ve onurlu bağımsızlığı ülküsüne gönül verdiklerini, salt bunu amaçladıklarını kanıtlamıyorlar mı? Niçin Hüseyin kendi dilini konuşanlarla birlikte silaha sarılıp ayrıcalık ülküsünün peşine düşmüyor...? Kürtçe bilmeyen omuzdaşıyla birlikte tekliflerin en iğrenci karşısında dimdik dikiliyor?

Hüseyin Cevahirler tam bağımsız bir Türkiye idealinin ger-

çekleştirilmesiyle kendi köylüleriyle birlikte tüm köylülerin, tüm ezilen sınıfların gerçek özgürlüklerine, gerçek insanlıklarına kavuşacaklarının en keskin bilincindeydiler. Ayrılıkları değil, vatan sevgisiyle bütünleşmişlikleri vardı. İşte bu amacı gerçekleştirmek için Malatyalı Hüseyin Cevahir'in kaderiyle İstanbul'un en gözde semtinde yaşayan Sinan Cemgil'in kaderi bütünleşiyordu, ölümleri doğdukları yerle yer değiştirerek..."

— o —

Malatya havaalanına geldiğimizde küçük bir olay oldu. Belki anlamsız denebilecek kadar ayrıntı. Nedir ki, gerçek çok kez kurnazca ayrıntılara saklar kendini. Olay üç kişinin arasında geçti: Nazife Cemgil, MİT Ajanı, bilezikli kadın.

Havaalanının otobüsü Malatya terminal binası önünde durduğunda çevremi incelemeye koyuldum. Anacadde üzerindeydi terminal binası. İlk bakışta o gün kentin pazarı olduğu anlaşılıyordu. Yağmur biz kente girmeden önce durmuş, parçalı bulutlu bir güneş bile çıkmıştı. Köylüler kentin ana caddesini tümden doldurmuşlardı. Sırtlarındaki heybelerle kaldırımlarda yürüyorlardı. Kendileri kadar da eşekleri vardı, belki daha da çok. Vızır vızır işleyen son model özel arabaların arasında sakin sakin gidiyorlardı, yüklü eşekleriyle. Kadınların hemen hemen çoğunda sırtlarına bağlı bebeler vardı. Sümüklü yüzleriyle neyin sırtında olduklarını bilmeden, şaşkın şaşkın, hiç ağlamadan çevrelerine bakıyorlardı. Kabacaları ise çıplak ayaklarına geçirdikleri patlak plastik ayakkabılarını sürüye sürüye analarına yetişmeye çabalıyorlardı. Düşen çocuğu babanın eşeğini dürtüklemesi gibi dürtüklüyordu ana da, biraz da sürükleyerek. Renkli poturları, şalvarları,

eşekleri ve başörtüleriyle köylüler. Malatya'nın anacaddesine yayılmışlardı ve bana öyle geldi ki, kent onların heybeleri, eşekleri, ayaklarıyla ağır bir şekilde kokmaktadır.

İlk işim Adıyaman'dan Gölbaşı ilçesine nasıl gideceğimizi araştırmak oldu. Bu sıralarda sanıyorum saat iki ya da ikibuçuk sularındaydı ve bizim hemen hareket etmemiz gerekiyordu. Gölbaşı ilçesi, Adıyaman-Malatya yolu üzerindeydi ve bizim Adıyaman'a gitmemiz gereği bu durumda sözkonusu olamazdı. Yalnız bir şey aklımızı kurcalıyordu yine de: Adnan bey, Adıyaman Valisi'yle İstanbul'dayken yaptığı telefon görüşmesinden vali beyin kibar, nazik bir insan olduğu kanısını edinmişti. Bu kanı doğru çıkarsa, Gölbaşı'na vali beyin aracılığı ile varmamızda türlü kolaylıklar elde edebilirdik kuşkusuz. Yine de bu son durumu arabada karara vardırmayı düşündük. Duruma göre ya doğrudan doğruya Adıyaman'a gidecek ya da cayarak Gölbaşı'nda kalacaktık. Gölbaşı aşağı yukarı Malatya ile Adıyaman yolunun tam ortasında bulunuyordu. Adıyaman'a gitmek demek bir süre daha zaman yitirmek demek olacaktı ki, bu da bize birçok yönlerden olumsuz görünüyordu. En azından bir o kadar yol da gerisin geriye alınacaktı.

Terminal görevlileri bir şoför çağırdılar. Gölbaşı'na kaça gidebileceğimizi sordum, bir fiyat söyledi. Kilometre başına göre yaptığım bir hesapta bu, iki kat fazla ücret istemek demek oluyordu. Ama bunları araştıracak zamanımız yoktu. "Haydi arabayı getir" dediğim bir zamanda Adnan bey yanıma yaklaştı.

— Orhan bey dedi, hanımefendiler de Adıyaman'a gideceklermiş. Beyefendi bankaya kadar gitmiş, bir arabayla birlikte dönecekmiş. Birlikte gidebileceğimizi söylüyor hanımefendi.

Genç bir kadındı Adnan beyin yanındaki. İnce ve son derece aydınlık yüzlü, kibar görünümlü bir genç kadın. Yanında da iki ya

da ikibuçuk yaşlarında bir erkek çocuğu vardı. İlk bakışta Anadolu'da üst kademede görevli bir memurun ailesi olduğu anlaşılıyordu. Bununla birlikte ben şoföre bir sakıncası yoksa beş-altı dakika bekleyip bekleyemeyeceğini sordum. "Beklerim ağabey" karşılığıyla birlikte ben de genç kadının arabayla birlikte gelecek olan kocasını karşılamak için dışarıya çıktım.

Henüz kapının önünde sigaramı yakmıştım ki, içeriden kulağıma bir takım bağırtılar gelmeye başladı. Ne olduğunu anlayamadım. Endişeyle hemen içeriye döndüm. Bir kadın ağız dolusu küfrediyordu. Uçakta da bu kadının kimliğini kestirememek, sınıfsal yapısı konusunda kesin bir yargıya varamamak beni oldukça rahatsız etmişti. Bir köylü gibi altın bileziklerine karşın son derece şaşırtıcı mini eteği vardı. Büyük kentlerin kadın berberlerinin elinden çıktığı besbelli saç modeline karşın, tam bir kasabalı beğenisiyle seçtiği gözden kaçmayan bluzu ve onun üstüne geçirdiği en cafcaflısından al hırkası göze batıyordu. Karman çorman bu garip yaratık kimdi?

— Bu köpek sürüsü millet adam olmaz!, diye bağırıyordu avazı çıktığınca. Cahil, sünepe millet... Türk adını duyunca köşe bucak kaçılıyor dünyanın her bir tarafında... Allah belasını verir de biz de kurtuluruz inşallah.

N'olduğunu sordum birinden. Ankara'da uçak aktarma olurken bavulunu Ankara'da unutmuşlar. Terminaldeki sorumlular yıldırım telgrafı ile durumu Ankara'ya bildirdiklerini, bavulun yarın sabah burada olacağını, yitirilmesinin sözkonusu olamayacağını açıklamaya çabalıyorlar, ama dinleyen kim. Gittikçe artan küfürlü sözlerine Almanya'daki (medeniyet, insanlık)tan söz eden laflar da karışınca bu alığın Almanya'da çalışan bir köylü olduğunu anlamakta gecikmedim. Alman uygarlığı sonunda onu böylesine garip bir yaratık durumuna sokmuştu. Dışarıya çıktım. Kadı-

nın feryat figan bağırtılarının ardı arkası kesilmek bilmiyor, terminal binasının önüne gittikçe daha çok kalabalık toplanıyordu. İçerisini daha iyi izlesinler diye kenara çekildiğimde içerdeki bağırtının bir bıçak gibi kesildiğini duydum. Yalnız Nazife Cemgil'in sesi kulağıma geliyordu, ama ne dediğini açık seçik duyamıyordum. Endişeyle içeriye daldım:

— Kendinize gelir misiniz siz, diye sert bir biçimde konuşuyordu Nazife Cemgil kadının gözlerinin içine bakarak. Bavulun yitmesini anlıyorum, ama bu yüzden millete, halka küfretmeye hakkınız yok. Bağırıp durmayın öyle, oturun oturduğunuz yerde. Bavulunuzu da bulacaklarını söylüyorlar üstelik. Ankara'da unutulan bavulunuzla uçağı havada gören halkımızın ne ilgisi olabilir? Onlar mı yitirdiler bavulunuzu yani? Zavallı milletin uğradığı saldırıların, hakaretlerin haddi hesabı yok zaten.

O zamana dek sessizce köşesinde oturan zayıf ince bir adam yerinden kalkarak kadına doğru yaklaşıp kulağına bir şeyler söylemeye başladı. Ben Adıyaman'a gidecek olan bey döndüğünden kendisiyle konuşuyor, bu zayıf adamın kadına neler söylediğini kestiremiyordum. Kadın yediği zılgıtla sus-pus olmuştu. Yalnız bu zayıf adamın kıpkırmızı yüzüyle tedirgin, alabora olmuş gibi bir hali vardı. Kendisini izlemeye başladım: Birden anımsadım. Uçağın en gerisinde oturuyordu ve İstanbul'dan bu yana yolculuğunu bizimle birlikte sürdürmekteydi. Bir aralık arabamız havaalanı çıkış kapısında bekletilirken bu zayıf, ince, kibar görünümlü adamın arabadan inerek nöbetçi subay binasına girdiğini, bir süre sonra da yanında bir görevliyle birlikte çıktığını anımsadım. Hatta sanırım subay ayrılırken elini sıkmıştı da, ben kendisini Malatyalı bir arkadaşı ya da tanıdığı sanmıştım. Ancak yine de bu el sıkışmada subayın belirli bir donukluğu ve resmiliği gözümden kaçmamıştı. "Gelmişken onu da göreyim" denen bir geçmişin so-

ğukça ortaklığı cinsinden.

Eğer Nazife Cemgil'e doğru birkaç adım atmış olmasaydı kendisini izlemekten cayıyordum. Birden kuşkuyla durdum. Yanımdaki beyle hem konuşuyor hem tetikte bekliyordum. Adam alabora olmuş kıpkırmızı yüzüyle ortada durdu. Ne yerine gidebiliyor, ne Nazife hanıma yaklaşabiliyor, ne de oturabiliyordu. Oturanların ayakta kendisine baktığını biliyordu. Durumu görmeyen sadece Nazife Cemgil ve Adnan Cemgil'di. Hafifçe başı öne düşmüş, burnunu sağ elinin parmağıyla sıkıntılı bir biçimde, sanki çok önemli bir şeye karar vermek istercesine oğuşturuyordu.

Arabamız hazırdı. Benden çok daha genç bir beydi kadının kocası. Son derece solgun yüzü ve son derece narin, ince yapısıyla karısından bile genç gösteriyor, insan bu genç adamın bir çocuğu olduğunu, banka müfettişi olarak çalıştığını düşününce daha da çok şaşırıyordu. Adıyaman'daki bankalardan birini denetlemeye gidiyordu. Bölgeyi iyi biliyordu. Ona niçin Gölbaşı'na gitmekte olduğumuzu açıklamam gerekirdi. Bizimle gelmesinin, birlikte gidişimizin onca bazı sakıncaları olabilirdi. Cesaret gösteremedim buna. Yalnızlığımızdan kurtulmanın, işin kolaylaştığını görmenin beni engellediği muhakkaktı. Bir de belki, bu bölgeyi çok iyi bilişinin olanaklarını kaçırmak istemeyişim...

Hep birlikte kapıya doğru yöneldik. Araba dışarda bekliyordu. Nazife Cemgil'in yanında Adnan bey, onların bir iki adım önünde birlikte yolculuk edeceğimiz aile yürüyordu. En gerilerinden ben geliyordum. Şoförün kapıyı açtığını, önce Nazife Cemgil'in içeriye girmekte olduğunu gördüğüm bu sırada, henüz kapının eşiğindeyken birinin hafifçe omuzuma dokunduğunu duyumsadım. Başımı çevirince az önceki kadınla konuşan kibar yüzlü zayıf adamın bir perde inmiş gibi donuk bakışlarıyla karşılaştım. Bakışlarının donukluğu, içindeki heyecanı gizleyemiyor-

du yine de. Yüzünün allığı daha çok artmıştı. Birden elini uzattı. Titremesini önlemeye çabaladığı belli olan bir sesle:

— Başsağlığı diliyorum size, dedi...

Arabaya binme sırası Adnan beydeydi. Eğilmiş, içeriye adımını atıyordu. Başıyla göstererek:

— Babasına, annesine ve akrabalarına... Hepsine gerçekten başsağlığı diliyorum. Tanrıdan başka acı göstermemesini dilerim.

İyice yüzüne baktım. Bakışlarım aşağıya doğru kayınca sağ yanı şişkin ceketinin anlamını birdenbire kestirdim. Bizi İstanbul'dan beri izleyen MİT ajanıydı bu adam. Birden herşeyi süratle düşündüm. İçinden çıktığı halkına üç kuruşu için küfreden köylü kökenli kadınla vatan haini ilan edilen bir gerillacının annesi, bir yara gibi kanayan acısına karşın halkına, oğlunun adına öldüğü şu yoksul ve büyük halkına küfrettirmemede herkesten önce kesin biçimde karşı çıkışı kendisini, kendisinin de kontrol edemeyeceği bir biçimde birdenbire alabora etmişti.

Kapıda yalnızca ikimiz kalmıştık. Uzattığı eli tuttum, teşekkür ettim ve beklemekte olan arabaya hızla kendimi atarak kapısını çektim. İlk kez ve sanırım son kez resmi bir görevlinin (Başsağlığı) dileyen nezaketini gördük. Bu resmi görevli de bir MİT görevlisiydi.

— o —

"Sümer ülkesinde yağ bollukla çıkarılacaktır
Yine bollukla tartılacaktır. Sen sağ elini benim
tapınağıma koyduğunda, fırtınanın oturduğu dağa
ayağımı basacağım. Fırtınanın kaldığı yerden
pek yüksek bir dağ başından, o kutsal yerden senin
için bol bol yağmurlar dökülecektir."

[GUDEA (Sümer ilhanı) 'İsa'dan önce 2050'

Yollar nasıldı, anımsamıyorum. Yalın güzellikler içinden geçtiğimizi sezinleyebiliyorum yalnızca. İnsanın üzerine yuvarlanıverecekmiş gibi duran yalın kayalıklar, sert güzellikler. Kayaların arasından kurtulmak, kaçıp gitmek istermiş gibi fırlamış bir ağacın ululuğu dikkatimi çekiyor bazen. Gözden yitinceye dek başımı çevirip kendisini izliyoruz bir anlam verebilmek için. Adnan Cemgil'le önde, şoförün yanında oturuyoruz. Ses tonumuzu fısıltıya dek düşürerek aramızda, ne gibi durumlarla karşılaşabileceğimiz, ne gibi bir yol izlememiz gerekeceğini tartışıyoruz. Sayıklarmışcasına...

— Belki bir güzel yanılmaktayız. Sinan öldürülmedi belki de... Genç bir insan nasıl öldürülebilir ki? Belki tutsak edildi. Tutsaklığını gizleme gereğini ya da bu biçimde verme gereksinmesini niçin duysunlar o zaman... Öldürüldüyse ya...? Öldürüldüyse nerede bulabiliriz kendini? Olayın geçtiği İnekli köyünde mi? Yoksa Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesinde mi? Vuruşmanın olduğu yerle ilçe arası ne denli uzaklıktadır acaba? Şoföre sormamda bir sakınca var mı...? Var tabii... En azından motor gürültüsünü

bastırabilecek bir sesle sorabilmeliyim bunu, Adnan beyi aşarak... O zaman da ötekiler, banka müfettişi de duyar sorumu. Ama soramazsam nereden başlayabileceğimizi nasıl kestiririz? En iyisi Adnan beyin düşüncesini öğrenmek...

— Sakın dostum, sakın sormayalım. İnekli'nin adı duyulur duyulmaz durumumuz anlaşılır hemen. Yanımızdakileri ürkütmenin gereği yok, şu anda bence...

— İnekli köyündeyse n'aparız arabasız peki? Sinan ya İnekli'de yatar durursa daha? Araba yolunu sürdüreceğine göre... O zaman onu bekleriz. Şoförle konuşmamda bir sakınca olur mu acaba? Biz İnekli'de ineceğiz, dönüşte bizi al desem...?

— Yo... konuşmayalım daha? Daha erken... Durumlara göre... Hem sonra... Hem sonra? Niye gelip almasın? Niye almasın yani parasını verdikten sonra? Ama belli de olmaz dostum, bir baskı altında kalıp gelmeyebilir de. Bizi gelip alacağına kesin bir biçimde güvenemeyiz. Küçük yerler burası çünkü. Geleceğim der, bekler dururuz orada. Başkaca bir araba da bulamayız sanırım. Kalırız orada... İki elimiz böğründe... Saat kaç peki?

— Üç... üçü geçiyor.

— Üç... üçü geçiyor. Kimbilir orada saat kaçta oluruz... Belki dört buçuk, beşte. Formalitesi var şeyin...

Birden susuyoruz. Konuşmuyoruz. Formalitesi var şeyin, nedir diye zorluyorum kendimi.

— Formalitesi var neyin?... Neyin efendim?...

— Bu... Bunu, Sinan'ı bize vermelerinin yani, oğlumu bana, bize annesiyle bana vermelerinin yani, formalitesiz vermezler... İşlemleri var, o zaman bir-iki saatimizi alırlar. Siz, ben gider Adıyaman ya da Malatya'dan yeni bir araba bulur, dönerim diyorsunuz. Kaçta gidecek, kaçta dönebileceksiniz ki?

— Arabayı alıkorum. Sinan, İnekli'deyse daha gelmediyse kestiremeyeceğimiz nedenlerden Gölbaşı'nda arabayı alıkorum. Onlara oradan başka bir araba buluruz. Farkını veririm, onlar sürdürürler yolculuklarını. Böylece işimiz aksamaz. İnekli'nin yollarında gittiğince gider araba da sonra gidemezse durur bekler o son gidebildiği yerde... Biz Sinan'la birlikte döneriz arabaya. Yooo, yo, yo... Kesin bu. Sizin gelmeniz doğru değil... Dağbaşı. Siz Nazife hanımı yalnız bırakmayınız.

— Olacak gibi gelmez bana. Nazife dinler mi bizi sanıyorsunuz? Sabahleyin uçak terminalinde onu nasıl bulduğumuzu unuttunuz mu? Ne sizi dinler, ne beni. Hem şey... yani şu çocuklu aileyi arabadan indirmek de haksızlık olur. Yapılmaz böyle bir şey... Nereden bulurlar zavallılar kendilerine küçücük bir ilçede taksi?

Başımı çevirip dışarı bakıyorum. Yine haksızlık etmeme duygusu. Başım dışarıya çevrili. Adnan beyin sözleri sol kulağıma gelip oturuyorlar:

— Taylan yaşında daha sanıyorum. Üşür zavallıcık. Baksana hava nasıl kapıyor, üşür yavrucak...

Sinan da başkalarına yapılan haksızlıklara karşı geldiği için ölmedi mi? Kendini arıtmanın yolu başkaları mı hep? Kendi dışımızda olan her şey...

— Hava çok kötü kapıyor dostum. Pardesünüzü almadığınıza iyi etmediniz. Üşüteceksiniz siz de...

"Küçükken cami minarelerine bakardık sık sık. Doğduğum kasabada evimizin tam karşısındaydı cami. Bulutlar yakından geçince minare, bulutları yararak yürüyormuş gibi gelirdi bize. Dağların tepesinden öyle geçiyor bulutlar. Ve sanki dağlar da bizimle birlikte koşuyor İnekli köyüne doğru...

Gelip geçen hiçbir araç yok. Yapayalnızız yollarda. Arabanın sesinden başka da hiçbir ses duyulmuyor. Bir yere bakarmış gibisinden başımı çevirerek göz ucuyla Nazife Cemgil'e bakıyorum. Başını hafifçe geriye yaslamış, yolun kenarında birdenbire yükselen dağlara doğru bakıyor. Bir zaman sonra yine bakıyorum: Gözlerini yummuş bu kez. Anlıyorum: Yağan yağmur arabanın camlarında dışarıya süzülürken Nazife Cemgil gözleri kapalı ağlıyordu.

"Bu dağlar Nurhak dizileri mi? Herhalde bunlar olmalı. Nurhak dizileri bunlar..."

— Hiç düşünmediğimiz bir şey geliyor aklıma dostum: Ya Sinan'ı bize vermezlerse? Vermek istemeyebilirler. Kendi bakımlarından haklı mantıkları da sözkonusu olabilir...

"Kendi mantıkları gizli ve sonsuz bir despotizm..."

— Bir şey mi dediniz?

— Yo hayır, demedim bir şey...

— Daha yavaş konuşabilir miyiz? Şimdi tartışmamız gereken şey var, bir de hiç tartışmamamız gereken. Düşününüz, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı'na bir yazı yazarak Sinan'ın bugünkü koşullar altında İstanbul'a getirilmesinde sakıncalar saptanmıştır, gönderilmemesi, bulunduğu yerde gömülmesi... diyebilir.

— Eğer gizlemek isteselerdi ne resimlerini görebilirdik ne de haberlerini alabilirdik.?

— Sizin gibi düşünmüyorum dostum... Gizlilikle de doğrudan ilişkili değil bu, Mahir Çayan-Hüseyin Cevahir olayı bahanesiyle mesela... Cenazeyi getireceklerin cangüvenliğini sağlama olanağını bulamayabiliriz, halk galeyan durumunda. Bu olayla müessif bir takım olayların çıkmasından ciddi olarak endişede-

yiz. Belki bize gösterirler ama... Göndermeyebilirler... O zaman n'aparız?

Yanıtlayamadan kendi kendime düşünüyorum:

"O zaman... O zaman Sinan'ı alamayız, İstanbul'a getiremeyiz Sinan'ı. Deli divane bir mantık soyutlaşıp resimleşince nasıl önüne geçilmez bir güç olarak insanı eziyor 'tanrım'?... Böyle bir mantığın kaba ve susturucu gücünden çok sanki ona hak verirmiş gibi hiçbir şey yapamamak var ya, insanı kendi kendine en onulmaz yaralarla işte asıl o perperişan ediyor..."

— Herşeye karşın Sinan'ı bize vermek zorundalar ama...

— Zorundalar mı dediniz Orhan bey... Yanlış duymadıysam öyle bir şey mırıldandınız gibi geldi bana. Nerden geliyor bu zorunluluk dostum, nerden geliyor? Hayır, bildiğiniz bir şey varsa bana da söyleyiniz lütfen...

"Nasıl yanıtlayabilirim bu soruyu? Belki bir şeyler denebilir ama gerçeğine uygun nasıl yanıtlanır bu soru? Bu zorunluluk, bu kaçınılmaz bir biçimde ancak tek ve başkaca olmayan davranışın gerçekleştirilmesindeki konmuş, yazılmış ilke nereden geliyor? Bilmiyorum, açıkçası nerden geliyor bilmiyorum. Belki de insan yapısının vicdanından geliyor. Öldüren vicdan bağışlarken nasıl bir değişikliğe uğramış olabilsin ki ona güvenmede zorluk çekmeyelim, bilmiyorum."

Adnan beyin sorusundaki avuntu isteyen kesin yanıtlamayı verebildiğimi sanmıyorum. Adnan bey başkaca bir şey demiyor, susuyoruz ve gittikçe Gölbaşı'na yaklaşıyoruz.

— o —

Fısıldarmış gibi sayıklayan konuşmalarımız yön değiştiriyor kendiliğinden:

— Düşünelim dostum, olay olalı şu saatle kaç saat oluyor?

— Otuz iki-otuz üç saat sanırım...

Adnan Cemgil'in yüzü birdenbire acıyla alabora oluyor:

— Otuz iki saat önce Sinan yaşıyordu demek... Sadece otuz iki saat önce.

— Yaşıyordu... Belki hâlâ yaşıyor, bilmiyoruz.

Zaman bir büyük acının içinde nasıl birdenbire sonsuzlaşıyor.

— Acaba durumları nasıl dostum?... Şunu demek istiyorum yani... Durumları derken... Ya bizi beklemeden gömdülerse... Sıcakları bahane edip...

Yooo, bu varsayımları durdurmalıyız. Varsayımların dehşeti gerçeği boy boy aşmaya başladı. Karşı durmalıyım buna. Sesim çıkmıyor.

— Sinan arkadaşları ile İnekli köyünde ise hiç durmadan Adıyaman'a geçer, oradan bir arabayla geri dönebiliriz. Böylece önemli bir zaman dilimi kazanmış oluruz. Bizi beklemek zorundalar dediğiniz şeyi yapabilmek için. Beklemeseler de Adıyaman'dan tüm tedbirleri alarak döneriz...

Adnan beyin (Bizi beklemek zorunluluğu nereden geliyor dostum, kim kime hesap verecek...) sorusunu beklerken karşıdan uzun bir askeri konvoy görünüyor. İkimiz de susuyoruz. Yol öylesine dar, öylesine dönemeçli ki, karşı dağın yamacından sökün eden konvoyun bize doğru, bizim de ona doğru ağır ağır yaklaştığımızı hiç gözümüzü kırpmadan izleyebiliyoruz. Subay arabaları daha ilk bakışta dikkatimizi çekiyor. Büyük cemselerin birkaçının önünde bir subay jeepi. Ardlarında toz bulutu. Arabamız hızını kesiyor. Gittikçe yaklaşıyoruz, gittikçe bize yaklaşıyorlar. Birden aklıma Sinan, Kadir ve Alpaslan'ın bu cemselerle Malatya'ya götürülmekte oldukları varsayımı çılgınca gelip yerleşiyor. O zaman n'aparız?...

Şoföre artık dayanamayıp soruyorum:

— Gölbaşı'na ne kadar var, ne kadar kaldı?

— Kırk-kırkbeş dakika sonra oradayız.

Öyleyse Gölbaşı'ndan geliyor bunlar. Olay yerinden, Sinan bu arabaların birinde. Askerlerce merkeze götürülüyor: Arkadaşları da yanında, birlikte...

İlk subay arabasıyla karşı karşıyayız. Subay ceketini çıkarmış, kravatını çözmüş, şoförün hemen yanışbaşında. Eliyle güvenlik kayışını tutuyor. Bir an göz göze geliyoruz. Hemen abanarak geriye dönüyorum, birbirimizin gözlerini arabalarımızın gövdeleri kaplar kaplamaz. Arabanın içinde bir insanın ayağa kalkabildiği ölçüde geriye dönerek, geçen büyük cemselerin içi-

ne bakıyorum. Sinan olsa olsa subay arabasında değil, cemsenin arkasında olur. Cemselerin arkasında iki sıraya dizilmiş, ellerinde otomatik tüfeklerini sıkı sıkı tutan erler bize bakıyorlar yorgun yorgun. Başları hep geriye çevrili...

Bakışlarına dalıyor bakışlarım erlerin. Sinan'ı görür müyüm diye... Bir ses patlamasıyla hep öyle, üst üste düşen ağır bir filmin hep aynı görüntüleri gibi geçip gidiyorlar. Bitkin ve tedirgin, önceki durumuma dönüyorum.

Vuruşmanın erleri ile subayları mı bunlar? Görevlerini tamamlamış birliklerine mi dönüyorlar?

— Niçin durdurmadık arabaların birini? Sorabilirdik, ne sakıncası olabilirdi ki salt sormanın? Oradan geliyorlar işte besbelli...

Adnan Cemgil hiçbir yanıtlamada bulunmuyor. Tam anlamıyla mermer gibi donuk bir katılık içinde sanki hâlâ cemselerin gittikçe uzaklaşan uğultusunu dinlermiş gibi önümüzde uzayıp giden yola bakıyor...

Uzun bir süre hiç konuşmadan öylece yol alıyoruz. Arabayı da içimizi de ağır bir hava bastırmış. Belki de dar bir yolun dağlarla çevrili çukurluğundan geliyor içimizdeki ağır sıkıntı. Yirmi-yirmibeş dakikaya dek Gölbaşı'ndayız. Birdenbire yaşantımızda bu Anadolu ilçesinin ne denli önem kazandığını, bunun nedenini bilinçlendirmeye çabalıyorum, ama başaramıyorum. Aklımdan çok şeyin, katı bir taş üstünden vurup akan bir su gibi geçivermesi bunaltıyor kavrama gücümü, yalnızca taşın katılığı beynime dal budak salıyor.

Alışılagelen yolculardan olmadığımızı yabancı aileden gizleyecek yanımız kalmamış. Nitekim küçük çocuğun susuzluğunu gidermek için yol kıyısındaki şirin bir köy kahvehanesinin önün-

de durduğumuzda genç adam solgun bir yüzle:

— Bağışlayınız diye konuşuyor, bir şey sormak istiyorum: Beyle, hanımefendi Sinan Cemgil'in anne-babası mı?

— Evet. Sinan'ın annesi-babası beyle hanım.

Genç adamın yüzü anlamını kestiremediğim bir biçimde değişiyor. "Eyvah diyorum içimden, ailecek arabayı ya burada hemen terkedecekler ya da bizim terketmemizi isteyecekler."

— Size karşı suçlu sayılırız belki. Arabayı birlikte tutarken bu durumu size açıklamam gerekirdi. Birlikte görünmemizin bir sakıncası var mı? Sonuç olarak biz ya Adıyaman'da, ya da belki Gölbaşı'nda hemen sizden ayrılacağız.

Acı acı gülümsüyor genç adam. Konuşmamı sürdürüyorum:

— Araba Gölbaşı'na girerken biz isterseniz arabadan iner, yürüyerek Jandarma Kumandanlığı'na gidebiliriz. Siz yolunuzdan kalmazsınız. Biz oradan bir kolayını buluruz hiç kuşkusuz.

Kır kahvehanesinin önünde duruyoruz. İçeriye girmeden adam boydan boya yüzüme bakarak:

— Olayı dün oniüç haberlerinde dinledim... yolda, duruyor.

— Neleri olursunuz, akrabası?

— Dostlarıyım.

— Sinan benim arkadaşımdı, okul arkadaşım. Ben Siyasal'ın son sınıfındayken, Sinan Ortadoğu'nun ikinci sınıfındaydı. Bizde kaldığı zamanlar oldu zaman zaman.

Anadolu'nun toprak testilerinden ellerimize sular dökerken:

— Bir yardımım dokunabilir mi?..., size diye sordu beklemediğim bir biçimde.

— Yo, teşekkür ederim. Sanmıyorum.

— Gerçekten Sinan olduğuna emin misiniz?

— Yüzde yüz değil.

— (Sinan Hoca) diye radyoda adını duyunca içim burkularak bizim Sinan mı acaba diye düşünmüştüm.

Köylüye para vermek için uğraşıyoruz bir süre, almıyor. Kır kahvehanesini geride bırakarak uzaklaşıyoruz. Hiç kimse konuşmuyor. Bir iki sigara içimlik yolumuz kaldığını düşünmek bizi değişik tedirginliklerin bir ucundan öteki ucuna götürüp getiriyor. Yalnız bir aralık kulağıma boğuk bir hıçkırığa benzeyen bir ses çalınıyor. Başımı çevirip bakıyorum: Hayır, ağlayan, sandığım gibi Nazife Cemgil değil. Bir mendili yüzüne boydan boya kapamış genç banka müfettişi hıçkırıklarını tutmak isteye isteye, rahatsız bir biçimde ağlıyor. İki yaşındaki oğlu babasına, babasının bu garip ağlayışına bakıyor şaşkın şaşkın... annesi Nazife hanıma. Gözlerimi kapayıp arkama yaslanıyorum. Kendimi, ağlamaklı genç adamın acısına, uyumuna bırakıyorum.

Araba hızla Gölbaşı'na giriyor.

— o —

Asıl binanın geriye yapıldığı, çevresi çirkin taşlarla örülü bahçenin demir kapısını açıp içeriye girebilmek için uzun bir süre uğraşmamız gerekti. Sonunda bir elin sığabileceği büyüklükte demir çubukların arasından elimizi sokarak arkadaki sürgüyü çekmeyi başarabildik. Eve doğru yürüdük. Taş merdivenlerle çıkılan kapının zil sesi belli belirsiz çalıyordu. Ya da sağırlaşmış uğultulu kulaklarımızda sesi yeterince duyamadık. Nazife Cemgil parmaklıklı dış kapıda kalmıştı. İçeriye girmemiş, dışarıda kalmayı yeğlemişti. Her zamanki gibi dimdik duruyordu. Arabanın içinde sadece genç müfettişle karısı ve çocuğu kalmıştı. Çevremiz ilçenin çocuklarıyla çevrelenmiş, başı yaşmaklı kadınlar kapılarından başlarını uzatarak bizi izlemeye başlamışlardı. Adnan bey binanın taş basamaklarında, elinde şapkası, kapının açılmasını bekliyordu. Kapıyı açan kadını derin bir şaşkınlıkla izledim. Genç ve yalın bir güzelliği vardı.

Adnan bey son derece kibar bir biçimde genç ve güzel kadını selamladıktan sonra:

— Ben ve eşim Sinan Cemgil'in anne babasıyız, diye kendi-

ni tanıttı. Dün öğleyin Sinan Hoca adlı bir Ortadoğu öğrencisinin jandarmalarla çatışmada öldürüldüğünü öğrendik. Oğlumuz olabilir. Kaymakam beyle görüşmek isterdik. Kimden bilgi alıp, ölüleri görebiliriz?

Genç kadının kara gözleri ürküntüyle açılmıştı Sinan Cemgil adını duyunca. Anadolu'da çamaşır günlerinde kadınların giydikleri şalvardan giymişti. Üstünde ise tertemiz, son derece zevkli bir bluz ve bluzun üzerinde de son derece zarif bir hırka vardı. Üstünü başını toparlamaya çalışarak İstanbul kentinin Türkçesiyle konuştu.

— Kaymakam bey dağda. Evde değil ne yazık. Bu sabah jandarma kumandanı beyle birlikte erkenden çıktılar.

Kocasından kaymakam bey diye söz ediyordu titrekçe bir sesle. Adnan bey "Kaymakam bey içerde, buyurun" diye bir karşılık bekliyor olmalıydı ki, kısa bir duraklamadan sonra:

— Ya... Peki. Ölüler konusunda bir fikriniz var mı? Nerede görebiliriz onları? Bir yardımınız dokunabilir mi?

— Sanıyorum sağlık yurdundalar. Öyle biliyorum.

— Sağlık yurdu mu? Ne tarafta hanımefendi? Çok mu uzakta?

— Yooo, hayır çok uzakta değil. Geldiğiniz yola çıkınız, dört yüz-beş yüz metre sonra sağa sapınca orada, göreceksiniz...

Dönmeye hazırlandığımızı görünce içtenlikle:

— İçeriye buyurmaz mısınız acaba efendim? Uzun yoldan geliyorsunuz. Bir kahve içiniz hiç olmazsa, dedi...

Kendisine teşekkür ederek yeniden arabaya bindik. Ardımızda arabaya yetişmek için koşuşan çocuklarla birlikte yeniden anayola çıktık. Kaymakamın karısı biz gözden yitinceye dek içe-

riye girip sokak kapısını kapamadı.

Gölbaşı kaymakamının evi ilçeye girişteki ilk sokağa sapınca birkaç adım ilerideydi. Şimdi arabayla ilçenin anacaddesini boydanboya ortasından geçecektik. İlçenin tam orta göbeğinden geçerken sağı solu iyice incelemek olanağını buldum. Herkes işinde gücündeydi. İlk bakışta olağan dışı bir durum görünmemesi içimi son derece rahatlattı. İlçe hiçbir şey olmamış gibi kendi günlük yaşantısını sürdürüyordu. Ya da öyle görünüyordu. İnsanlarımız gibi kentlerimiz de çok şeyi gizlemede ustalaşmıştı.

Sağlık yurdunu bulamadık önce. İlçe bitiverdi. Kendimizi dağ başında bulduk. Şaşkınlığım arttı. Şoför yeniden geriye döndü. İlçeye bir kez daha, bu kez öteki ucundan yeniden girdik. İlçenin buncacık bitivermesi insana şaşkınlık veriyordu.

Gölbaşı sağlık yurduna kentin tam ortasından geçen anayoldan hiç mi hiç belli olmayan, ilk bakışta görünme olanağı yok bir patikacıktan sapmak gerekiyordu. Biz bu yüzden tanımlanan yeri bulamamıştık. Asfalt yol yüksekte kalıyor, patika yol sapmasına birdenbire düşen bir çukurla başlamak gerekiyordu. Arabamızın bu çukurdan geçebileceğini gözüm kesmedi, buna karşın sürücü ustalıkla yola saparak çukurdan çıkmayı becerdi. Patika yol çukurdan sonra genişleyen bir düzlüğe varıyor, bu düzlük ilçenin camisi önünde son buluyordu. Sağ tarafı ise birbirinin üzerine yıkılıverecekmiş kanısı uyandıran kerpiç evleri alarak daracık bir yolla ilçenin tepesine doğru tırmanıyordu.

Üst üste yığılmış kerpiç evlerin üstündeki tepede sağlık yurdunun binası, direğindeki bayrağı ile buradan artık kolayca göze çarpmakta idi. Yalnızca, arabamızın patika yolu çeviren toprak evlerin arasından tırmanması gereken yokuşu son derece özenle geçmesi gerekiyordu. Çünkü birdenbire bir toprak ev, gözleri

oyuk ve büyük bir Buda anıtı gibi yolun ortasına fırlayıveriyor, araba manevra yapma yeteneğini yitirerek yeniden birkaç metre geriye gitmek zorunda kalıyordu.

İki katlı bir binaydı sağlık yurdu. Tertemiz badanası, önündeki bahçesiyle ilkokul betiklerindeki sağlık yurtlarından birinin tıpkısıydı. Binanın kapısı yandaydı. Her iki yandan çıkılan taş merdivenlerle bu kapıya ulaşılıyordu, rahatça bir koridordu içerisi. Koğuşlar bu koridorun sağına soluna dizilmiş, bu koğuşların bitiminde yeni bir kapıyla koridora dikey gelen, sonradan yapıldığı besbelli yeni bir bölüme geçiliyordu. Bu yeni ek bölüme sağlık yurdunun görevlileri yerleşmişlerdi. Girişteki ilk koğuşun yemekhane, dinlenme yeri olarak kullanıldığını sonradan öğrendik. Bahçe donuk, yaşanmayan, içinde oturulmayan bir denetim bahçesi gibiydi. Denetimin yüzeyselliğini simgeliyordu. Hiç kimse oturamıyordu buraya bir iki ilgiliden başka kuşkusuz, ama belliki devletten maaşlı bir bahçıvanı vardı.

Arabamız sağlık yurdunun merdivenlerle çıkılan dış kapısı önünde durdu. Önce Adnan bey indi arabadan. Sonra ben. Arabanın ikinci kapısını açarak Nazife Cemgil'in inmesine yardım ettik. Sinan'ın müfettiş arkadaşı da çıkmış, sapsarı bir yüzle kapının yanında durmuştu. İçeride karısıyla oğlu kalmış, şoför arabanın önüne geçerek eğilip ön lastiklerini yoklamaya koyulmuştu. Herhalde yapacağı Adıyaman yolculuğunu düşünüyor olmalıydı işte tam bu sıralarda.

Bizim gelmekte olduğumuzu ilgililer görmüşlerdi. Birkaç kişisi toplanmıştı sahanlıkta bu ilgililerin. Süveter bir kazak giymiş genç bir adamla konuştuk önce. Sonradan bu genç adamın yurdun sağlık doktoru olduğunu öğrendik. Ben önce, ilk bakışta sağlık yurdunun da askeri bir bina olduğunu sanmıştım. Genç

doktorun ayağında asker rengi, hakiden bir pantolon, ayaklarında da asker postalları vardı. Kumraldan çok sarışın, zayıf, kurbağa gözleri gibi yuvalarından fırlamış çakır gözleri vardı. Gözlerinin akı kan çanağı gibi kıpkızıldı.

Kendimizi tanıttık genç doktora. Yanındaki hademeye dönerek bir şeyler söyledi. Az sonra adam elinde bir tomar anahtarla döndü. Hepimiz hemen anlamakta gecikmedik: Ölüler garajdaydı. Önümüzde doktor, ağır ağır yürümeye başladık demir parmaklıklı garaj kapısına doğru. Karı-koca Cemgiller kolkola girmişlerdi. Şapkası elindeydi Adnan Cemgil'in. Umutla umutsuzluğun arasında dalgalanan Nazife Cemgil dimdik duruşundaki asaleti bırakmamıştı yine de. Bekçi demir parmaklıklı kapıya yaklaşmışken korkunç bir siren sesi kulaklarımızı parçaladı. Askeri bir cankurtaran arabasının hızla sağlık yurdunun merdivenli yan kapısı önünde durduğunu gördük. Arkadan erler fırladı. Sten tabancalıydı hepsi. Birini apar-topar içeriye taşıdılar. Herşey son süratle oldu. Ve araba getirdiğini bırakarak aynı kulak paralayıcı sireniyle toprak evlerin arasında gözden yitti. "Eyvah dedim, yeni ölüler getiriyorlar." Bekçi kapıyı açarken karı-koca Cemgiller'e son bir kez baktım: Birbirlerine sarılmış gibiydiler.

Ve demir kapı ağırlığından dolayı ardına dek ağır ağır açılırken... ve daha yarıya dek açılmışken... biz her şeyi gördük.

Beton ve kirli zeminin üstünde iki kişi yan yana yatıyordu. Üzerlerini yemyeşil çalılarla örtmüşlerdi bellerine dek. Yarı çıplaktılar. Her iki gencin de, az önce bu kirli zeminde yürümüşler gibi, bize dönük tabanları toprak içindeydi. Bu duyguyu öylesine güçlü algıladım ki, kirli zeminde ayak izlerini görebilir miyim diye şimşek gibi baktım çevreme.

Kapıdan girer girmez her iki genci yan yana sağ duvara ya-

kın koymuşlardı. Ben... artık daha fazla yürüyemedim. İki görevli beton zemindekilerin sağ yanından geçerken Adnan Cemgil ve Nazife Cemgil soldaki birinci gencin yanından geçip duvara yakın olanın önünde durdular. Görevliler ve her şey bir anda bir yerden komut beklermiş gibi büyük bir sağırlığın içinde öylece durdu kaldı. İki kişi eğilip çalılıkları kaldırmadan önce başlarını kaldırıp Cemgiller'e bir süre baktılar. Birbirlerine sarılmış gibi duran Cemgiller biliyorum, gördüm: Onlara bakmadılar. Salt çalılıklara bakıyorlardı. Ve sonra biri eğilip çalılığı kucakladığı gibi kaldırıverdi.

Kapının yanında kalmıştım ben. Önce Nazife Cemgil'i eğilir mi, yoksa, yoksa diz mi çöker gibisine görebildim. Sonra:

— Sinan... Oğlum Sinan, diye inleyişini duydum.

Sonra, daha sonra... Ama bir (sonra) tilciğinin söylenişi kadar sonra Adnan Cemgil'in oğluna dehşetle sarılışını gördüm.

— Yiğit oğlum benim. Vatansever, yürekli oğlum.

Hey hey... Nasıl yazmak gerekir ki? Hangi yalın kalıbın içinde o acı beton gibi donup kalabilmelidir. Nazife hanımın sesini işittim, ve itiraf ederim, bu bir ses değildi artık. Beton kutunun içinde yankılanarak tüm Gölbaşı'na düştü.

— Nasıl kıydılar sana Sinan?... Nasıl?... Nasıl?... Böyle gepegençken... Nasıl kurşunladılar Sinan... Hainler, hiç mi yüreklerinde yiğitlik yoktu.

Ve işte artık bundan sonra acının ses duvarı birden aşıldı. Hiçbir şey duymaz oldum. Yalnızca insanları görüyordum. Başımı dayadığım demir parmaklıklardan bir şeyleri görmek istemezcesine dışarıya doğru çevirdim yavaşça.

Toprak evlerden insanlar çıkıyorlardı. Bazılarının kapı eşiği-

ne çömeliverdiklerini gördüm. Yaşlı kocakarılardı bunlar. Dizlerine vura vura bir şeyler haykırıyor, başlarını iki yana salladıkça yeldirmeleri... o kapkara yeldirmeler çözülüyordu. Yeldirmelerinin altındaki çatkıları görülüyordu kınalı, kırçıl, taraksız saçları ile birlikte. Genç kadınların ise çocuklarını kapıp evlerine kaçtıklarını gördüm. Çocukların yoksul şaşkınlıkları analarıyla bozuldu korkudan. Bu korkuyu gördüm. Ama erkekler... Onlar kapı eşiklerindeki kocakarıların yanında durup kaldılar. Ayakta hiç kımıldamadan... Çocuklardan bazılarının analarınca anlamsız bir biçimde yumruklanışına baktım. Nedenini bilemedim.

Genç bir adam yakası bağrı açık, garaj kapısının dik yoluna doğru koşmaya başladı birden. Genç bir kadın ondan daha da hızlı, kırmızı benekli bir arabadan fırlayarak genç adamın yolunu kesti. Kolunu tutmuş bırakmıyordu. Genç adam bize doğru fırlamak için karısını silkeleyerek ittirdi, ama kurtulma olanağını bulamadı. Genç adamın koluna yapışmıştı genç kadın. Bağırarak bir şeyler söylüyordu ona... Duyamıyordum. Saçı başı dağılmış, etekliği sıyrılmıştı iyiden iyiye. Hiçbir şeyi gördüğü yoktu. Genç adam son bir güçle ittirdi kadını, başaramadı. Birden soyunmaya başladı çılgınca bir öfkeyle. Ceketini çıkarmaya, kadının elinden kurtulmaya çabalıyordu bizi göstererek. O zaman korktum. Bize saldırmak istiyor olmalıydı sanırım, ama, bu zavallı kadın onu engellemeye çabalıyordu herhalde. Niçin saldırmak istiyor? Niye öyle üstümüze üstümüze geliyor? Bir mendil gibi çıkarıp atacağı sırada ceketini, genç adamın dizlerine kapanıyor kadın ve o an yanlarında büyümüş korkusu içinde ağlayan iki buçuk yaşlarında bir erkek çocuk görüyorum.

Sağlık yurdunun merdivenli kapısında insanlar mı, görevli insanlar mı ne, bir oradan bir buraya, bir buradan bir oraya koşup duruyorlar. Birkaçının en iri biçimlerine kavuştukları bir anda ar-

dımda yittiklerini izleyebiliyorum.

İçeriye kayıyor bakışlarım: Bir anne oğlunu doya doya öpüyor, bir baba oğlunun şefkatle saçlarını okşuyor. Sanırsınız uzun zaman olmuştu oğullarını görmeyeli. Bir aralık Sinan'ın silkinip kalkacağını bile umuyorum budalaca. Başı annesiyle babasının omuzunda, kulaklarına bir şeyler fısıldıyor gibi. Adnan beyin oğlunun başını hafifçe tutarak bana doğru bir şeyler söylediğini fark edebiliyorum, ama duyamıyorum ki. Sinan bir şeyler söyledi de bana mı iletmek istiyor?... Kulaklarımda başlayan uğultular sessizliği bozunca, Adnan beyin bana doğru haykırdığını, hem de hangi tilciklerle haykırdığını açık, seçik duyabiliyorum.

— Yardım edin Orhan bey... Yardım edin diye bağırıyor.

Çaresizce haykırıyorum:

— Edemiyorum, elimden hiçbir şey gelmiyor.

Uğultular arasında Adnan beyin (Nazife kalk, Nazife kalk) dediğini işitebiliyorum. Nazife Cemgil'i kucaklamış, bir şeyden çekip almak istiyor. Hiç kimse yaklaşıp Adnan Cemgil'e yardım edemiyordu. Ana-oğul öylesine güzel, öylesine sevgiyle kucaklaşmışlardı ki...

Bu sırada nasıl oldu anımsamıyorum, ne denli bir süreden sonra onu da bilmiyorum, birkaç kişinin Nazife Cemgil'in koluna girip kaldırmak için çabaladıklarını görüyorum. Nazife Cemgil kesin bir biçimde kendisinden uzaklaştırdı onları. Yeniden geldiler. Bu kez ayağa kalkarak dimdik durdu:

— Oğlumdan ayıramazsınız beni. Beni öldürün. Tüm vatanseverleri öldürseniz de başa çıkamayacaksınız. Hesabı sorulacaktır sizden bunun.

Hepsi sivildi bu insanların. Gerçekte de yardım etmek isti-

yorlardı. Nazife Cemgil'in koluna girmek istediler yeniden. Ancak bir işaretiyle oldukları yerde kaldılar. Yavaşça çekildiler. Nazife Cemgil birkaç adım atarak Adnan beyin koluna girdi. Sanırım Adnan bey örneğin bir adım daha ileride dursaydı, belki de düşerdi. Son adımında belli oldu bu ister istemez. Sinan'a baktı bu kez ayakta uzun uzun. Ne düşündü? Bir anne ne düşünür? Sevginin bile bilemediğince düşünür olmalı bu durumda, ayak ucunda işte böyleyken... Bir ara sırtını duvara dayadı ve gözlerini kapadı.

Arkalarında birkaç kişi her an yardım etmeye hazır yürürken, kol kola ağır ağır garajdan çıktılar.

Arabanın üstüne kapaklanmış, artık garaja gelmek için hiçbir çaba göstermeden ağlayan banka müfettişinin yanına geldim. Birbirimize kardeşçesine sarıldık. Hıçkırıkları arasında:

— Gördün mü, nasıldı, diye sordu. Anlayamadım. Yanıtlayamadım.

— Kalayım ben de sizinle.

— Oh canım kardeşim, kalmanızın bir gereği yok. Yolunuzu sürdürün siz.

— Sinan'ı böyle bırakmak çok ağrıma gidiyor ama, diye hıçkırdı.

— Sinan böyle kalmayacak ki burada. Evine dönecek...

Şoföre döndüm.

— Dostum, dedim, beyleri Adıyaman'a bıraktıktan sonra buraya döner misiniz? Sinan kardeşi alıp İstanbul'a döneceğiz. Arabanız ve sizin durumunuz elverişli mi böyle bir yolculuğa?

Şoför bir an düşündü:

— Dönerim ağabey, dedi, araba evvel Allah yolda bırakmaz

bizi. Yalnız evi haberdar etmem gerekir ki, o nasıl olacak, onu bilemiyorum işte.

Şoförün evini nasıl haberdar edebileceğini banka müfettişi, Sinan'ın genç arkadaşı çözümledi. Bankadan telefonla Malatya'ya durum bildirilecek, onlar da eve haber salacaklardı. Genç adam yolculuğun buraya dek olan bölümü için para verdirtmek istemedi. Ama fazla ısrar etmesine de kesin bir biçimde fırsat vermedim.

Genç karısı, merdivenli sahanlıkta oturmakta olan Nazife hanımın yanına geldi. Perişandı. Sanıyorum elini öptü ve başsağlığı diledi. Genç adamla yeniden kucaklaştık. Araba geldiğimiz yoldan gerisin geriye giderek gözden yiterken biz, Adnan beyle birlikte sağlık yurdu ilgililerinin bulunduğu yöneticiler bölümüne geçtik. Nazife Cemgil bir put gibi sahanlıkta oturuyor, gözlerini garaj kapısının demir parmaklıklarından kırpmamacasına ayırmıyordu. Sanki oğluna bir kötülük edilmesini istemeyen bir durumu vardı.

— o —

Biçimsel işler başladı hemen. Nereden yanımıza yaklaştığını kestiremediğim gençten, tıknaz bir adam Adnan Cemgil'in kimliğini istedi. Adnan Cemgil iç ceplerinden birinden bulup çıkardı kimliğini ve adama verdi. Ardına tıkılarak dipteki yöneticiler bölmesine geçtik. Küçük bir odaya girdik. Masasının başına geçip oturan görevlinin karşısında her Türk vatandaşının yaptığı gibi, ellerimiz önümüzde saygıyla kavuşturulmuş, ceketlerimizin düğmeleri ilikli, sessizce bekliyorduk. Kravatı özenle bağlanmış genç, tıknaz adam Adnan Cemgil'in kimliğini masasının üzerine iri elleriyle iyice serdi. İnsanın sabrını çatlatırcasına, tombul parmaklarıyla her yaprağı bastıra bastıra açmaya, abana abana okumaya koyuldu. Birden bir şeye karar vermiş gibi durdu. Ağır bir konsola benzeyen yazı makinasının kirli, yırtık muşambasını sıyırıp karbonlu dosya kağıtlarından taktı ve tombul parmaklarıyla makinanın tuşlarına vurmaya başladı. Besbelli Adnan Cemgil'in kimlik örneğini çıkarıyordu. Bu çok önemli bir işi yalnız başına yapmak istercesine:

— Oğlunuz Sinan Cemgil'in ölüsünün sizinle birlikte İstan-

bul'a gitmesine izin veren belgeyi Jandarma Kumandanlığı'ndan alın gelin, dedi.

Adnan Cemgil'le birlikte birbirimize baktık. Adam tombul parmaklarıyla tuşlara ağır ağır, sanki okumayı ilk öğrenen bir ilkokul öğrencisi gibi tek tek vurmasını sürdürüyordu. Hiçbir şey kendisine tınmazcasına.

İlçe Jandarma Kumandanlığı, sağlık yurdunun üç ya da beş yüz metre ilerisinde bahçe içerisinde iki katlı bir askeri binaydı. Adnan beyle birlikte hızla oraya doğru yürümeye başladık. Sanıyorum bu sıralarda saat öğleden sonra dört sularıydı. Havanın kararmasından korkuyordum. Geceyi burada geçirmeyi düşünemiyordum. Bu yüzden kumandanlık binasına adeta koşarak gidiyorduk. Adnan bey, yaşından beklenmeyen bir gerilimin içinde, doğrusu benden hiç de geri kalmıyordu.

Bir şey özellikle dikkatimi çekmiş, gözümden kaçmamıştı: Sağlık yurdu ilgililerinin Sinan'ı bize vermekte zorluk çıkarmaları bir yana, bir an önce teslim etmek isteyişlerindeki aceleci çabaları gözden kaçmıyordu. İlk karşılaşmanın kasırgasından sonra hemen işe koyulmaları, gerekli işlemlere başlamak için sabırsızca bekleyişleri, yapmamız, gerçekleştirmemiz gereken işleri bir liste halinde elimize sıkıştırmaları, tüm bunlar Sinan'ı bir an önce bize vermek isteyişlerinin açık birer belirtisi, kanıtı idi. "Nereden geliyor bu tutum?..." diye düşündüm içimden. Buyruk yukarıdan gelmemiş olsa hiç böyle davranmaları beklenemez. Ne bekliyorduk, neyle karşılaşıyoruz?... Kuşkusuz bir nedeni var bu tutumun. Anlıyorum, havaların sıcaklığı etken olabilir bu davranışlarına... ya da... ya da ilgililer bir an önce bu iş olsun bitsin deyip o sağır tedirginsizliklerine kavuşmak istiyorlar.

Dar patika yoldan asfalta çıktık sonunda. Bize baktılar kü-

çük ilçeliler, en küçük bir düşüncenin davranışını vermeden. Zaman zaman ortalarından geçtik. Komando birliği Malatya'dan ilçeye getirilen ateş güçlü bir alayla desteklenmişti. Tüm birlikler bu bölgeye bağlanmış, tek komuta altında tek elde toplanmıştı. Yüzyüze gelecektik az sonra Sinan'ın öldürülüşünde etken olanlarla. Bunun bizim için sıkıntısı büyüktü... İzni onlardan isteyecektik çünkü.

Buna karşın kendilerinden öğrenmemiz gereken, açıklığa onlarca kavuşturulabilecek çok şey vardı. Radyodaki haberden başkaca hiçbir şey bilmiyorduk çünkü. Olayı tüm ayrıntılarıyla bilmek derin acımızın ilk tutkusu olarak her yanımızı ateşten bir gömlek gibi sarmıştı. Bu tutkunun zaman zaman acıyı bile geride bıraktığını söylemem, hiç olmazsa kendim için sözkonusudur. Anne ve babanın yalın acılarının ötesine geçememiş olabilmelerinden daha doğal ne olabilir ki? Burada hiç kimse bizimle doğru dürüst bir ilişki kuracağa benzemiyordu. Sinan'la birlikte İstanbul'a döndüğümüzde, bir daha belki de hiçbir zaman göremeyeceğimiz bu küçük kentin olaya tanık oluşunun bizce gizli hiçbir yanı, hiçbir köşesi kalsın istemiyordum. Kent bu olayın tanığıydı. Bu tanıkla ilişki kurmadan, onu kendi kendine ağzı dili bağlı gerimizde bırakıp gitmek istemiyordum. Olayın aydınlatılması beni avutacak gibi geliyordu. Bir de gerçeği öğrenmek tutkusu, bu gerçeği başkalarına anlatabilmek tutkusu... Kaçırılan bir çıkar duygusu gibi kıskıvrak bağlıyordu insanı. Ancak tüm güçlük öldürenden ölenin yakını olarak bazı şeyleri sorabilmekti. Soracaklarımıza ters yanıtlamada bulunabilir, böylesine bir gereksinmeyi duymayabilir, giderek bizi küçük düşürecek davranışlarda bulunabilirlerdi. Biz onlardan olayın aydınlatılmasını istemeye değil, Sinan'ı birlikte götürmemize izin verilmesini istemeye gidiyorduk.

Adnan beye baktım, tüm gücüyle kendini toparlamıştı. Tüm keskinliği bir kılıç gibi parlıyordu bakışlarında. Rahatladım. Nasıl olursak olalım sonuçtan yenilgiyle çıkmayacağımızı anladım. En azından yiğit Sinan'ın ve arkadaşlarının anıları önünde, yenenler karşısında en küçük bir utanç duymayacağımızı sezinledim sonunda.

Asfalt yolun ortalarında Adnan bey hafifçe duralar gibi oldu, koşarcasına yürüyüşünü keserek. Tam karşımıza düşen Nurhak dağlarına bakarak:

— Oğlum benim dedi, yiğit oğlum... Kalan gücümün sonuna dek senin bıraktığın yerden savaşa devam edeceğim. Benim yaşantım yetmezse, bunu sürdürecek insanlar olacaktır. Madem ki onlar insan oğlunun vicdanını en haşin bir biçimde incittiler... Bu insanlar olacaktır, bunca haksızlığın ve sömürünün olduğu bir düzende. Senden af diliyorum, tüm arkadaşlarından af diliyorum. Sizi yanlış anladık. Sizi zaman zaman haksız bile bulduk. Yaşınızın gençliğinde, güzelliğinizin tazeliğinde ölüme bile eyvallah deyişinizdeki gerçekçi nedenleri anlamakta, kavramakta çok geç kaldık. Niçin ölüyorsunuz, niçin? Sizi öldürenler bile biliyorlar ki bu ülkenin yoksul insanları için ölmektesiniz, ölümü seçmektesiniz. Şerefli ve onurlu, bağımsız bir Türkiye için ölüyorsunuz. Size günboyu radyolarda eşkiya diyenler biliyor bunu, hem de en çok. Hırsızlık, kaçakçılık yaparken yakalayıp da öldürmediler sizi. Kendi çıkarınızın bir pars gibi, avı üzerine abanmış durumda da yakalayamadılar sizi. Oh Sinan... Tüm Sinanlar... Siz bize budala ihtiyatlılığımızın tuzaklarını, siz bize oynanan oyunların ne olduğunu, kendinizi yaşamın en coşkun, en haklı olduğu döneminde kendinizi kurban ederek kanıtladınız. Kartlaşmış akıllarımızla size yol gösterecektik ha...! Bu akıl sizi anlamamıza yetmedi.

Birden Adnan beyin boynuna sarılmak geçti içimden. Ama kendimi tutmasını bildim. İkimize de iyi gelmezdi şu anda böyle bir davranış.

Hem iyi gelmezdi, hem de biçimsiz görünümüyle yoruma elverişli bir davranış olurdu. Nizamiye kapısında bir an durakladık. Ama yolumuzu sürdürdük içeri girerek. Nöbetçiler vardı iki kulübede de. Ne onlar bize bir şey sordular, ne biz onlara bir şey söyledik.

Bu rahatlıkları tuhafıma gitti. Bahçede bereli komandolar gelişi güzel oturmuş, ellerindeki otomatik silahlarla oynuyorlardı. Bu erlerin diğer erlerden ayrıcalığı yalnızca giyim kuşamlarından ya da silahlarının güçlülüğünden gelmiyordu. Dokunsan kan fışkıracak kadar yüzleri kırmızı, saçları uzundu. Her yanlarında birçok işaret vardı renkli renkli. Hemen hemen hepsi iriyarı, aslan gibi gençlerdi. Ağızlarında sigaralar, yakalarını çözmüşlerdi; kendi aralarında şakalaştıklarından bizi görmediler bile diyebilirim. Benim hepsine bakmama karşın onlardan birinin bile bize bakmadığını gördüm.

Bizi binanın giriş kapısında karşılayan üst çavuşla birlikte genişçe bir sofanın sonundaki merdivenlerden binanın ikinci katına çıktık. Komando alay kumandanının odası yardımcılarıyla birlikte bu kattaydı. Üstçavuş bizi kumandanın kapısında bekleterek kendisi içeriye girdi. Niçin geldiğimizi, kumandanı görmek isteyişimizdeki nedeni biliyordu. Biz söylemiştik yani kendisine. Az sonra bizi içeriye buyur etti. Tüm bunları çakı gibi sert bir davranış içinde yapıyordu.

Komando albayının odası küçük bir odaydı. İlk göz atışta 12-14 metrekareden daha büyük olmadığı hemen anlaşılıyordu. Masa en dibe konulmuştu. Masanın üzerindeki manyetolu tele-

fon ilk bakışta insanın hemen dikkatini çekiyordu. Onun yanında da kitapların üzerine büyük bir gaz lambası yerleştirilmişti. Gerek alt, gerek üst kat sofalarında bu gaz lambalarının çokluğu insana garip bir taşra yalnızlığı veriyordu. Mustafa Kemal'in Kocatepe sırtlarında büyük saldırıyı izleyen fotoğrafı masa gerisindeki kırmızı zemin ve çerçeveli panonun hemen üzerine asılmıştı. Bir süre bakışlarımı bu panodan ayıramadım. Beş numara büyük gaz lambalarıyla bu panonun kendiliğinden bütünleşen bir ilişkisi vardı, ama açık seçik kestiremedim ben...

Komando albayı bizi, yarım ay biçimindeki koltuğundan kalkarak kapının yanında karşıladı. Son derece centilmence bir davranıştı bu. Bunu sezinlemekte güçlük çekmedim. Şimdiye dek gördüğümüz tüm askerler gibi onun sırtında da savaş giysileri vardı. Palaskası, belinde meşin kılıfı içerisindeki tabancası, omuzlarında bezden rütbe işaretleri, ayağındaki çizmeler ve masanın üzerinde duran kepi ile az önce araziden, uygulamadan gelmişe benziyordu. Kasaba kaymakamının karısı jandarma kumandanıyla birlikte kocasının dağa çıktığını söylememiş miydi? Jandarma kumandanıyla, komando birliği alay kumandanı aynı kişiler miydi yoksa? Sonradan bunun ayrı ayrı kişiler olduğunu öğrendik. Bizi karşılayan albay tüm bölgenin sorumlu kumandanıydı. Jandarma Alay Kumandanı'nın da rütbesi de albay olmasına karşın kendisine bağlanmıştı. Masanın üzerindeki kepe bir kez daha baktım. Sanki az önce öfkeyle çıkartılıp masanın üzerine fırlatılmış gibi duruyordu. Ben öylesine bir kanı taşıyordum ki, karşılaştığımız askerlerin hemen hepsi az önce dönmüşlerdi Nurhak dağlarının çarpışmasından.

Doğrusu bizi son derece ilgiyle karşıladı albay. Saygılı, belki de olanlardan bir üzgünlük ya da olmamasını istermişcesine... belki de... belki de hiçbiri değil. Bunun son derece önem taşıdı-

ğını sanmıyorum. Ama ilk aklıma takılan soru dehşetle şu oldu: Sinan ve arkadaşlarını şimdi karşımızda duran saçları ağarmış, babacan görünümlü bu albay çevirmiş olsaydı... sonuç yine de değişmez miydi? Sinan ve arkadaşlarının şanssızlığı ödül peşinde koşan Ünsal Başçavuşun kısır hesaplarından mı gelmiştir? Saçları ağarmış, oldukça babacan görünen bu albay çatışmanın savaş alanında bambaşka bir insan mı olur? Ya da edinimlerinin eğirdiği ağırbaşlılıkla sonucu etkileyen bir davranışın insanı mı? Bunu kestirmek öylesine güç ki... Tek bir insanda bazen bir insan yaşantısının umudu bir uçtan öteki uca nasıl gelip gider tanrım? İnsan kendinde değil ötekinde yapayalnız kaldığında çok şey bilirler onu, çok şey. Örneğin o ülkenin koskoca bir üretim biçiminin düşünsel yapıları yansır davranışlarında. Ama ya peki, Sinan çatışmada teslim olarak çıkmayı başarsaydı n'olurdu? Bu soruyu en çok Sinan kendi kendine sormuştur biliyorum. En doğrusunu da o yanıtlamıştır. Ama biz o zaman bu yanıtlamanın gerçekliğini kavramaktan henüz uzaktık. Arkadaşlarının, yakalanan arkadaşlarının, yani Deniz Gezmiş'in, Hüseyin İnan'ın, Yusuf Aslan'ın yasal kovuşturmaları sürdürülüyordu; Ankara'da savcılarca, yargıçlarca, askerlerce ve de avukatlarca... Oysa Sinan haklı çıktı bu davaların bitiminde. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan 6 Mayıs 1972 yılında sabaha karşı asılınca... Bu gerçeği işte, evet bu gerçeği bir kez daha düşündük. Domuzlar Körfezi'ne dokuz kişinin çıkmasından bu yana Amerikan emperyalizminin bir kişinin, tek kişinin bile ileride kendisine nasıl gittikçe büyüyen bir kalabalıkla karşı koymaya başladığını sezinlemekte artık eskisi gibi güçlük çekmediğini anlıyorduk. Tek kişinin peşine düşüyordu tüm silahları, tüm gücüyle gerektiğinde...

Adnan Cemgil'e yüksek rütbeli subaylardan biri bir sandalye uzattı. Ama onların böyle bir şey istedikleri yoktu, bakma gerek-

sinmesi duymadılar. Bu davranışın belki de acıdan, belki de heyecandan gelen bir durumu gizlemek için yapıldığını sanıyorum. Kendisini tanıttıktan sonra:

— Albayım, diye konuştu Adnan Cemgil, hiç de titrek olmayan bir sesle... Bu gençleri radyolarda, gazetelerde, ellerindeki tüm araçlarla eşkiya olarak tanıtıyorlar. Oğlum olduğu için değil, yakından tanıdığım için salt söylüyorum: Hiçbiri eşkiya değildir bu gençlerin. Hepsi vatansever gençlerdir. Onlardan biri olan oğlum Sinan'la ben de, annesi de göğsümüz dolu dolu iftihar ediyoruz. Şunu düşünmek gerekirdi, bunu da sizlere herhangi bir şey söylemiş, bir suçlamada bulunmak için söylemiyorum, ama şunu düşünmek gerekirdi gerçekten, dürüstçe: Bu gençleri silahlı hale getirip bir mücadeleye iten şey nedir? İşte çözümlenmesi gereken şey bu. Hepsi bulundukları fakültenin en parlak, en umut verici, en yaratıcı öğrencileri... Hepsi bir-iki yabancı dil bilmekte... Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısı üzerine öğretmenlerini bile şaşırtacak ölçüde incelemeler, etüdler, konferanslar, açık oturumlar düzenliyorlar. Kendilerinden başka her şeyi düşünüyorlar kısacası. İşte bu noktada suçları başlıyor bazılarına göre. Böylesine çalışkan, böylesine kendilerinden başka her şeyi düşünmeye açık ve de her şeyin yardımına koşmaya hazır gençler vatan haini, bu gençler dağ şakisi, halkı soyan eşkiya ha?... Vicdanı sakatlanmamış, vicdanının alın damarı çatlamamış hiç kimse bu gençlerin vatanseverlik duygularından kuşku duymaz. Yanlış bulur. Bilmem ne bulur. Şunu, bunu bulur... Ama işte bunu bulamaz. Bunu bulmaya kalkışırsa... O zaman kendisini, amacını, çıkarının nereye uzandığını saptamak gerekir.

Subaylar kendisini dinliyorlardı, sözünü hiç kesmeden. Adnan beyin tam yanında ayaktaydım. Kıpkırmızı kesilmişti yüzü. Ama en önemlisi konuşurken gerek sesinin, gerek davranışları-

nın buyruğundan çıkmamasıydı. Kendini baştan başa kendi buyruğu altına tutabilmesiydi. Bu yüzden bazı sözcüklerin kastını ortaya söylenmiş gibi bir havayla gidermek kendiliğinden olağanlaşıyordu.

— Hiçbir zaman kimseyi öldürmediler. Hiç kimsenin burnu kanasın istemediler. İnandıkları düşüncelerin yayılmasına demokratik yollardan giderek varmak istiyorlardı. Halkın uyanmasıyla kurulu çıkar düzenlerinin bozulacağını bilenler, bunun bilincinde olanlar ne yaptılar beyler biliyor musunuz? Biliyorsunuzdur hiç kuşkusuz, ama ben yine de söyleyeyim... Bu gençleri bir bir öldürmeye başladılar. Nerede? Sokakta... Sırtına bir kurşun sıkıp devletin resmi arabasıyla kaçarak. Nerede? Yatakhanelerini basıp en derin uykuda iken, pencereden aşağı atarak, intihar süsü vererek. Nerede? En normal hakları olan toplantı ve gösterilerinde... Devletin polisinin gözleri önünde, onunla birlikte, onun yardımıyla sokak ortasında bıçaklayarak... Nerede? Okullarının koridorlarında, kollarının altında kitaplar öyle... Öldürdüler. Hâlâ da öldürmelerini sürdürüyorlar. Çıkarcıların kışkırttığı, işbirliği ettiği, beslediği faşist kadroların sürek avı devam ediyor. Katillerin polis elbisesi giydiğini görünce artık çok şeyi düşünmek, sorunu yeniden ele almak gereğini duymuşlarsa, kendilerini savunmak gereksinmesiyle silahlandıklarını bilerek yine onları suçlamak çok iyi niyetli bir davranış olmaz sanırım. Sürek avına kendi kadroları yetmeyince işe orduyu da karıştırdılar. Elleri dirseklerine dek kana bulaşmışlar şimdi de orduyu kendi amaçlarına uygun bir biçimde kullanmayı tasarlayarak kendilerini tam bir güvenceye, sağlam koşullara kavuşturmak istiyorlar.

Kısa bir duraklamadan sonra kesin bir sözcük derin bir sessizlik düştü ortaya:

— Beyler... Oğlumu bana vermenizi rica ediyorum. Annesi de bekliyor.

Gerek bu kesin soru, gerek önceki söyledikleri karşısında Albayın hiç renk vermemesine şaştım. Oysa Adnan beyin sadece söyleyebildikleriydi belki bunlar. Vatansever gençlerin kanla ve ölümle sonuçlanan eylemlerinin altında daha köklü, daha bilinçli ve gün geçtikçe daha iyi kavranabilecek belli, sınırlar iyice saptanmış bir düşüncenin yatmakta olduğuna inanıyorum. Sömürü düzeninin Amerikan emperyalizmi ile bütünleştiği bir ülkede demokrasi, demokrasi diye çırpınılan şeyin aslında nasıl eli yüzü boyanmış bir faşizmi maskelediğini kanıtlıyorlardı bize. Oynanan oyunun sahne koruyucularını, hangi esere bağlı kalarak bu oyunu oynadıklarını, kurumlarıyla birlikte kişilerini çırılçıplak bir yalınlıkla ramp ışıkları önüne koymayı denediler. Birden kulislere kadar uzanan bu aydınlıkta çok kişi kendi kulislerinde kendi suçlarıyla birlikte suçüstü yakalandı. Hiç hazırlıklı değillerdi buna, beklemiyorlardı hiç. Yeterince uyanık davranmadıklarını, yeterince hazırlıklı olmadıklarını düşünmüş olmalılardır bundan sonrası için. Çok kişi belleğinden çıkaramayacağı yepyeni öğretilerle bu gerçeği görürken çok daha büyük olan kalabalıklar kanlı bir elin şarteli çekmesiyle yine sahnenin aydınlığından çıkıp kendi bireysel aydınlıklarına döndüler salondaki.

Adnan Cemgil tüm bunları açıklıkla tartışabilir miydi albaylarla? Gereği var mıydı? Bence ötekileri söylemenin bile bir gereği yoktu. Onlara bir mazeret yaratmak için söylenmiş sözler değildi bunlar. Yenilgimizi, acımızı, bir bakıma yılgınlığımızı gizlemek için de söylenmiş değildi. Ama şunu kesin bir biçimde önledi Adnan Cemgil'in konuşması: Hoyratça koparılmış, kanayan yaramıza bakarak hiç kimsenin böbürlenmesi mümkün değildir. Bunu albay konuşurken ses tonunda belirgin bir biçimde

duyarladım:

— Elbette... Sizinle gitmesinde hiçbir sakınca yok. Gerekli yazıyı yazınız.

Adnan Cemgil:

— Bize olayı ayrıntılarıyla anlatabilir misiniz? diye sordu hemen. Bunu bilmekte bizim için bazı nedenler var...

O zaman komando albayı kısık bir sesle bize şunları anlattı:

— Kendileri sabahleyin çok erken bir saatte İnekli köyü yakınında görülmüşler. Hareket yönleri Malatya. Zaten Sinan ve arkadaşlarının bu çevrede oldukları biliniyordu ve aranıyorlardı. Birlikler ve köylüler müteyakız. Görülünce bizim çocuklar kendilerini çeviriyorlar. Teslim olmalarını istiyorlar. Ama teslim olmak istemiyorlar. Sabahın saat beş buçuk sularında karşılıklı çatışma başlıyor. Bir saat kadar sürüyor çatışma. Sonunda üç kişi ölüyor, biri teslim oluyor, bir tanesi de yaralı olarak ele geçiyor. Yalnız biri kaçabildi içlerinden.

— Malatya yönüne gitmelerinin sebebi neymiş?

— Malatya'da Amerikalıların üssü var. Onu uçuracaklarmış. Bir de her ayın başında üsse para götüren tahsildarın yolunu bekleyip pusu kurmak istemişler. Bunları biz yaralı arkadaşları Mustafa Yalçıner'den öğrendik. Kendisiyle konuşabilirsiniz. Sağlık yurdunda bakımda ve tedavidedir. Niyetlerini, ne yapmak istediklerini bir bir bize kendisi anlattı.

— Sinan'ın üzerinden çıkanları bize teslim edebilir misiniz?

— Üstünden çıkan bir şey yok. Çıkanları da Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı istediğinden oraya gönderdik (Sinan'ın bir günlüğü olduğunu yazdı gazeteler sonradan). İsterseniz Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na başvurunuz. Bir sakıncası yoksa si-

ze iade ederler sanırım.

— Çatışmanın biçimi konusunda bizi daha açıkça aydınlatır mısınız?...

— Çatışmanın biçimi konusunda mı?... Efendim, şimdi çatışma onlar için çok şansız bir yerde başlamış. Dar bir boğazda. Her iki yamacın ortasına düşmüşler. Bence bütün şansızlıkları buradan geliyor. Ellerindeki silahların ateş gücü gerçekten büyük, güçlü. Bizimkiler boğazın tepesinde, hakim bir yerde mevzilenmişler. Tepeyi aşabilselerdi hepsi kurtulabilirdi.

Albay sıkıntılı dar bir yerden düzlüğe çıkmış gibi rahat, odayı adımlayarak anlatmaya koyuldu.

— Çatışmayı dar bölgede kabul ettin mi en büyük hatayı işlemiş olursun. İstersen bomba at, sıfırsın. O durumda teslim olmaktan başka çıkar yolları yoktu, ama anlayamadılar. Bu yüzden de sonuç aleyhlerine oldu zaten. Düşününüz beyefendi, bizimkiler tam tepelerindeki kayalıklarda tam siper yapmış bekliyorlar. Onlar da kuzu kuzu geliyor. Gerçi bizim takım düzeni dediğimiz biçimde ilerliyorlar, ama yine de çukurluğun içinde hepsi ayrı ayrı boy hedefi... Dar boğazın kayalıklarında siperlenmiş erlerimiz bunları ikaz ederek durduruyorlar. Teslim olun deniyor. Teslim olmaktan başka hiçbir çıkar yolları yok. Yok ama ateş ederek tepelere doğru yönelmeye çabalıyorlar. O zaman bizimkiler de ateşe başlıyorlar. Yalnız içlerinden iki kişi tepelere daha yakın. Yani bu bizim dilimizde şu demek: Baraj ateş alanının etkinliği dışında. Bu ikisi... Zaten biri tepeyi aşıp kaçmayı başardı. Öteki oğlunuz Sinan. Bana anlatılana bakılırsa tepeki aşıp kaçandan daha çok bu şansa sahip ama... Nedendir, niçindir bilinmez, oğlunuz bu olanağı kullanmıyor. Bizim anladığımız kadarıyla lideri olduğu arkadaşlarını mertlik duygusu açısından bırakıp da kaç-

mayı istemiyor.

Bana verilen bilgiye göre; ana hatlarını veriyorum: Çatışma başladıktan sonra ilk vurulan Alpaslan. Kısa bir süre sonra Kadir Manga. Sinan, Kadir'in vurulduğunu görünce bulunduğu yüksek sırtları terk ederek aşağıya doğru inmeye başlamış. Kadir'in yanına kadar da sokulmuş. Kadir'in yanından bir süre ateş etmiş. Kadir'i de vurulduğu yerden daha az ateşe açık bir ağaç kuytuluğuna çekmeye çabalıyormuş. Amacı besbelli: Kadir'in kurşunu yer yemez öldüğünü bilmiyor, yaralı sanıyor. Alıp yukarılara çekecek. İşte oğlunuz burada vuruluyor maalesef.

Albayın bir rapor özetlermiş gibi anlattıklarını dinledik. Hiç kimse uzun bir süre konuşmadı. Adnan Cemgil mırıldanır gibi oğlunun kişisel giysilerini istedi. Komando albayı net bir sesle: Üstlerinden çıkan pek bir şey olmadığını, bazılarının da Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na gönderildiğini, istenirse oradan bir dilekçeyle sağlanabileceğini yineleyerek anlattı. Bir soru üzerine de "Evet, ihbarı yapan köylülerdir" dedi. Sustu. Elindeki mektup açacağıyla sıkıntılı sıkıntılı oynamaya başladı. Sanıyorum daha fazla bir şey konuşmadık. Kalktık. Ellerimizi sıktılar. Ayrılırken yapılması gerekli işlemleri sordum albaydan. Oda kapısının önünde ayaküstü gerekli işlemleri söyledi.

— Bir tabut yaptıracaksınız, o nasıl olsa yapılacak da, esas bir de çinkodan bir tabut yaptıracaksınız ötekinin içine girecek gibi. Üst kapak bölmesini de çinkodan yaptırmanız gerekir. Kapağını ve mühürünü biz lehimleyeceğiz. Siz bu işlerinizi bitirin, bize haber verin, o dediklerim bize ait. Allah yardımcınız olsun.

Bavuluyla dışarda kalıvermiş bir insanın yürek sızısı çöktü içime birden. Adnan Cemgil de gözle görülür, elle tutulur bir perişanlığın içine düşmüştü. Hangi dönüş yolunu izlememiz gerek-

tiğini sordu kırık dökük. Yeniden içeriye girdik mi, girmedik mi anımsamıyorum, yalnız dönüş yolu için aralarında tartışmaya benzer bir uyuşmazlık çıktı. Ortak düşünceleri uçakla gitmemizin gerekli olmadığı idi. Ayrıca uçak için Diyarbakır'a kadar gittikten sonra İstanbul'a taksiyle gitmenin daha akıllıca bir iş olacağını söylüyorlardı. İçlerinden birkaçı ısrarla Kayseri-Ankara yolunu salık veriyorlar, yalnız komando birliğinin albayı Adana yolundan İstanbul'a dönmemizde direniyordu. Aradaki bu uyuşmazlığın nereden gelebileceğini kestiremedim. Sonradan şoför ve başkaları ile yaptığımız incelemede Adana yolunun kestirme yol olmadığını, aksine yolu en azından 500 kilometre uzattığını öğrendik. Bunu hâlâ anlayamamışımdır. O bölgenin en yetkili kişisi nasıl olur da bize Adana yolunu kestirme yoldur diye salık vermeye kalkar? Ya komando albayı yolu bilmiyordu ya da bizi normal yoldan dışarıya saptırmak istiyordu. Bence komando albayının yol konusunda kesin bir bilgisi yoktu. Bölgeyi bilmemesi tam yetkili bir komando albayı için güç açıklanır bir şeyse de başka türlü bir açıklama yapmak olanağım yok. Eline ne geçecek bizim yolumuzu 500 kilometre daha uzatmakla? Hiç. Bir sakıncası varsa daha köklü uygulamalara geçebilirlerdi. Sinan'ı bize vermeyebilirlerdi örneğin. Sonradan biz Malatya üzerinden Kayseri-Ankara- İstanbul yolunu seçtik.

Bizi getiren astsubayla birlikte merdivenlerden indik. Binanın giriş kapısı önünde astsubay bizi asker selamı ile selamlayıp içeriye çekildi. Bahçeye indiğimizde komando erleri kayıtsız bir dinlenme içinde iyiden iyiye yayılmışlardı. Yanlarından geçerken birden sancılı dayanılmaz bir duygu aç, karnına yuvarlanmış susuz rakı gibi içimi kasıp kavurdu...

"İçinizden hanginiz öldürdü üç yiğidi... Ya da hangileriniz? Sen mi yoksa? Tüfeğiyle oynayan, yapayalnızlığının içinde hiç

de kan dökücüye benzemeyen sen mi evet? Bile bile... bile bile mi? Niçin, neden yaralayıp tutsak etmeyi yeğlemedin? Korkuyor muydun? Çok mu korkuyordun? Ya da sadece yalın, kaskatı bir haklılığın içinde kalmayı seçtin de, ondan sonrası sana vız geldi tırıs gitti, öyle mi?... (Elinde silahı vardı. Ben onu öldürmeseydim o beni öldürecekti.) Başka bir varsayımın, başka bir bulgun yok mu? Seni öldürecek miydi gerçekten? Öldürürler miydi sizleri? Bilmiyorum, bilmiyorum. Ama sen de kendi kendinle kaldığında şunu çok iyi biliyorsun: İnsana yaraşırlık, yiğitlik yani, silahlarıyla karşı karşıya düşmüşlerin arasında elle tutulmaz, göz açıp kapaması saniyeciklerin arasında bir gider bir gelir. Karşı karşıya düşmüşlerin kaçınılmaz yasasadır; bu gidip gelmelerde yiğitlik. İnsana yaraşırlık birinde kalacaktır.

Üstelik hiç de eşit olmayan koşullarda yakaladınız onları: 'Kuzu kuzu geliyorlardı', 'Müstahkem bir mevkide idiniz.' Evet, kayalıkların yükseltisindeki siperlerinizde kuzu kuzu gelenlere karşı... Ateş etmeselerdi. Teslim olmaktan başka çıkar yolları yoktu ki... Neden ateş ettiler öyleyse? Çocuk oyuncağı mı bu? Neden?...

— Neden? Bu soru yüksek sesle ağzımdan çıkmasına karşın Adnan beyin duymamasına şaşırdım. Başımı çevirip bahçeden çıkmak üzereyken bir daha kendilerine baktım: Kendi kendisiyle konuştuğum mehmetçik sanki sorusunun yanıtlanmasını beklermiş gibi tüfeğini omuzuna dayamış, iri iri gözleriyle bana bakıyordu. Öylesine rahat, öylesine tedirginsiz bir suçsuzluk içindeydi ki, buna ötekilerden ayrı yalnızlığı eklenince, düşündüklerimin beni bile tam tamına doyurmayan bir yanı olduğunu daha çabuk kavramakta gecikmedim. Sonradan Sinan ve arkadaşlarını öldürenlerin bu komandolar olmadığını öğrendik. Bahçeden çıkarken sanıyorum saat beş ya da onbeş buçuk sularındaydı ve güneş kı-

zıllaşmaya başlamıştı.

Yola çıktığımızda bir süre hiç konuşmadık. Kulaklarımda albayın bir tabut yaptıracaksınız sözü uğulduyordu. Adnan bey bir süre şaşkın şaşkın Sinan'ın cesedini alabileceğimize dair komutanlık izin belgesini elinde salladı, sonra paltosunun cebine yerleştirerek yürümeye koyuldu. Gözlerinin buğusundan ne düşündüğünü kestiremiyordum. Bir süre daha sessizce yürüdükten sonra:

— Ne düşünüyorsunuz dostum, diye sordu. Albayın anlattıklarını nasıl buluyorsunuz?

Geldiğimiz gibi heyecanlı, ürkekliğini, kararsızlığını, adımlarının hızında gidermeye çalışan insanlar gibi dönmüyorduk gerisin geriye. İstediğimiz izni vermişlerdi. Dinlemişlerdi de üstelik. Dönüş yolumuza dek yol da göstermişlerdi. Buna karşın daha yılgındık, daha bir bezginlik kaplamıştı içimizi. Ağır ağır yürüyüşümüze uyması gerekirmiş gibi soruyu da ağır ağır yanıtladım.

— Bilmiyorum. Bilemem ki. Dinledim sadece. Hiçbir şeyi doğru dürüst tam odağından düşünemiyorum.

— Ben teslim olmak istemediklerine inanıyorum. Doğru buluyorum bu söyleneni...

— Ben de vuruşmayı şanssız bir yerde kabul ettiklerine...

— Gazetelerin yazdıkları doğruysa silahları son derece yeni, güçlü. Ateş yetenekleri var, ellerinde bombalar... Bu işin nasıl olabildiğini kestirmek yine de güç.

— Bir tek açıklama askeri yönden savaş tekniğine son derece uygun düşüyor. Çukura düşenler daha ilk rauntta vuruşmayı yitirmiş demektir.

— Nasıl olur da çukur bir yere girerler peki? İki sırtın çukur

bölgeliklerinde yol alırlar?

— Bilemiyorum. Belki gizlenmek istemiş olabilirler. Ama gerçekte çok büyük bir yanılma.

Bir süre konuşmadık yine. Aklımıza ikimizin de birbirine söyleme gücünü bulamadığı çok şey gelip geçiyordu kuşkusuz. Gerçekten onları teslim almak istediler mi? Böylesine şanssız bir yerde iseler, niçin onları öldürmeden zararsız duruma getirme olanağını kullanmadılar? Çok da güçlü olsa silahlarının mermi sayısı, bombalarının etki çevresi yine de sınırlı değil miydi? Sonuna dek onları kullandırırlar, sonra tutsak etme olanağını kendiliğinden bulabilirlerdi. (Teslim olun) tümcesinin bile söylenip söylenmediğini bilmiyoruz. Kuralına uygun da olsa bir şeyi söylemek tek başına yetmez. Kaldı ki, kurala uygun bir çağrının yapılıp yapılmadığı konusunda kesin endişelerimiz var.

Peki ama, bunun tam karşıtı da aynı doğrunun kaçınılmaz sonucunu getirmiyor mu? Ya gerçekten her şey kuralına uygun gerçekleşti de, Sinan ve arkadaşları kural dışına çıktılarsa?... Ellerindeki, çatapat oyuncak tabanca değil. Şanssız ve yitik durumlarına karşın birdenbire akıl sır ermez bir güçle karşı tarafa yüklendilerse? O zaman işte, yiğitlikle kurnazlığın sırat köprüsünden aşağıya kimi yuvarlanıp gideceğini, kimin telin üstünde kalacağını hiç kimse ilk bakışta saptayamaz. Tüm varsayımların dışında bir durumdur bu.

Birdenbire askerlikteki bir olayı anımsadım. İki tilciğin arasına sığabilecek kadar kısa ve hızlıydı bu anı. Yedeksubay okulunda taktik derslerinden birinin öğretim üyesi olan binbaşı derse gelmemiş; bu derse ben girmiştim. Piyade tüfeğinin etkili alan ölçüleriydi konumuz sanıyorum. Söz döndü dolaştı, Kırıkkale piyade silahının insan vücudunda en etken yerinin neresi olduğu

noktasına gelip takıldı: İnsan başıydı en etken nokta. Uzmanlar edimleri sonucu insan başıyla öldürücü etkenliğin öteki insan unsurlarına göre uzaklıkla doğru orantılı olduğunu saptamışlardı. Elimizdeki ders kitabında bu konu etraflıca anlatılıyor, şekillerle gösteriliyordu. En az lise mezunu olan yedeksubay adayları heyecanlanmışlar, bir türlü anlayamadığım bir biçimde birbirlerinin alınlarının ortasına nişan almaya başlamışlardı. Son derece büyük bir zevkle yapıyorlardı bunu. Üniversite mezunu, aklı başında sandığım kişileri de bu garip zevkin içinde çocuklar gibi kıvançlı görünce belli belirsiz huzursuzluğum beni öfkelendirmeye başladı...

Koskoca adam olmuş, erginlik, olgunluk yaşını gelmiş geçmiş bu kişiler tüfekleri üzerine abanarak yatıyor, arkadaşlarının tam alın ortasına nişan alıyor, tetiği düşürüyor, tetik düşünce de marazi bir çığlıkla:

— Öldürdüm... öldürdüm seni, diye kıvançla havaya fırlıyorlardı.

Bu durumu bir süre izledim. Sarışın, sıska bir genç vardı. İçlerinde bir tek o bir ağacın yaprağına nişan alıyor, kendisine baktığımı duyumsayınca da sanki arkadaşının kafasına nişan alıyormuş gibi yapıp namluyu hafifçe kaydırıyordu. Ama tetiği düşürmüyor, başımı çevirince ağacın yapraklarına kaydırıyordu namluyu. Birden öfkeyle düdüğümü çaldım. Oyunları bozulmuş çocuklar gibi hepsi karşımda toplandılar. Alışık oldukları biçimde dimdik sıraya geçtiler. Silahlarını tutan ellerine baktım: Sımsıkı yapışmışlardı. Oyunlarının ya da insanı ürküten dehşet verici içgüdülerinin tutkusu ellerinden silinmemişti henüz.

— Size özel kanımı söyleyeceğim arkadaşlar, dedim boğukça bir sesle. Talimat ve içtüzükte yazılı olmayan şeydir, yani özel

düşüncem. Beni bağlar yalnızca sorumluluğu ile birlikte, siz seçmelerinizde özgürsünüz kuşkusuz. Elinde bir başkasını öldürmek için yapılmış bir aleti tutan bir insanın seçeneği çok zaman bir başkasını çok yakından, bir başkasını pek çok yakından ilgilendirebilir. Savaş dersi görüyorsunuz burada. Savaş, karşındaki silahlı kişiyi etkisiz duruma getirmek demektir. Etkisiz duruma getirmek çok kez öldürmekle sağlanan bir şey değildir. Karşınızdakinin insan olduğunu unutmamanız gerektiğini söylemek istiyorum kısaca. Onun ayağına, koluna ateş ederek de yaralı bir biçimde kendisini zararsız bir duruma getirmek yolunu seçebilirim koşulları uygun düşürerek. Kimbilir belki de o insanın, karşı karşıya silahlarımızla düştüğümüz o insanın, salt kendince bizi sonradan çok pişman edecek gizli ve büyük bir insancıl yaşayışı vardır, ya da şöyle demek olanağı var: Kurşun onca bilinen sevgiler ilişkisinin bir yerinde tüm birbirine bağlı ipleri öylesine hoyrat ve haksızca parçalayıp atıyordur da bu ölüm, salt bu nedenden insanlığın suçunu çok daha arttırıyor, kuşakların bağışlamayabileceği bir öç alma dengelemesi yaratıyordur. Bir kişinin ölümü olmaktan çıkıyordur... Bu yüzden bilinmezliği ölümle dondurup bırakmaktan çok, karnına, kafasına kurşun sıkmadan önce bilinirliği seçmenizi yeğlemelisiniz, tutsak almalısınız o kişiyi olanaklarınız varsa... Korku ya da telaşa kapılmazsanız, karşı karşıya öldürmek için silahlı düştüğünüz kişi de bu olanaklarınızı yüzde yüz yitirmediğinizi görebileceğini söylemek istiyorum. Tutsak alma olanağı varken bir insanı öldürmek, koşullar n'olursa olsun bir cinayettir. Talimatlar, iç tüzükler böyle yazmasa da insan vicdanının geleceğinin atardamarında bu düşüncenin gebeliğini bulmak mümkün.

Karşımdakilere baktım. Ellerinde silahları öylece duruyorlardı. Bazı yüzlerin tüm buutları genişledi. Onları görmemek için

sarı oğlana baktım. Ama bir ses sarı oğlanda sığındığım umudu bana gerisin geriye yolladı:

— Karşımdaki insan değil kumandanım, düşman.

Buutlarını yitirmiş bu kaba surata baktım. Çok şeye güvendiğini gösteren bir bilinçlilik parlıyordu budala bakışlarında. Öfkeyle bağırdım:

— Talimatın dışına çıktığımı gidip üstlerime söyleyebilirsin. Senin salak düşünceni paylaşmayacağım: Karşındaki salt bir düşman değil. Sana düşman olan bir insan. Her yönden geçerlidir onun insan oluşu. Ama öldürme her zaman geçerli değildir.

"Öldürme her zaman geçerli değildir." Niye anımsıyorum bunu şimdi? Hiç gereği yok mu? Hiçbir şeyi yorumlamadan anımsıyorum bunu. Asfalt yolun ortasında durmuş gibiyiz. Adnan Cemgil'e bakıyorum: Beni karşısına çağıran tabur kumandanı sanıyorum Adnan Cemgil yaşındaydı. Çakı gibi çakılmıştım karşısında. Elini masaya vuruyordu.

— Kişisel düşüncelerinizi söylemek için gelmediniz buraya. Onları kendinize saklayınız. Askerlik hep birlikte talimatların gösterdiği, emrettiği işleri tartışmasız, düşünmeden uygulamaktır. Çıkınız şimdi. Bir daha bu tür şikayetler size çok pahalıya patlar. Elimden kimse kurtaramaz.

Allak-bullak karışıklığım içinde sesin şimdi mi yoksa daha öncenin bir anısından mı geldiğini duyumsamamaktan başımı yana çeviriyorum. Adnan Cemgil. Gözleri buğulu buğulu yanımda yürüyor. Beni mahkemeye vermek isteyen taktik öğretmeninin elinden bu tabur kumandanı kurtarmıştı. Odasından kovan tabur kumandanı. Sivil yaşantımızda kendisiyle çok kez sonradan görüşmemiz oldu. Onun sonsuz Mevlana hayranlığını, doğunun insancıl duygululuğunu yüreğinde nasıl taşıdığını sonradan öğren-

dim... Ama kulaklarımdaki:

— Karşımdaki insan değil kumandanım, düşman diyen sesin uğultusu bir türlü yitmiyor. Bu surat kuşaktan kuşağa, bu surat dönemden döneme silahlı eğitime alınan gençlerden geçe geçe sonunda Sinan'a kurşun sıkan kişinin suratında çerçevelenip kalıyor. Üst üste düşen film diyapozitifleri gibi sonunda donup kalıyor.

Sinan ve arkadaşları karşılarına çıkarılan erlere öyle bakmadılar oysa. (Karşımdaki düşman) diyemediler. Demediler gerçekçilikleriyle. Karşılarındaki düşman değildi. Ama karşısına çıkarılmış, kendisi için boğuşanların önüne atılmış bir insandı. Hem de en yoksullarından. Aydın ve yalın düşünce, zamana uzanan ölümsüzlüğünde ve üstesinden gelinemeyecek olan sonsuz vicdanında bu yüzden o zaman bölümünden kurşunlandı. Kaba gerçek, elle tutulabilen en yakın gerçek yenmiş çıktı ötekini salt bu nedenden.

— Sinan'ı çok iyi tanırım dostum. Sinan'ı oğlum olarak tanırım. Sinan'ı bu kuşağın genci olarak tanırım. Sinan'ı politik kavgasında hiç kimsenin tanıyamayacağı bir biçimde tanırım. Sinan teslim olmazdı. Burada mutabıkız albayla. Çok kez kendi kulağımla duymuşumdur: (Polis ya da güvenlik kuvvetleri dedikleri faşistler hiçbir zaman canlı olarak beni ele geçiremeyeceklerdir. Yakalanırsam ancak ölümle yakalanacağım onlara.) Bursa Devlet Hastanesi'nde partinin bir toplantısından çıkışta kışkırtılmış kişilerin lince varan dayağından perperişan, adeta komalık Bursa Devlet Hastanesi'nde yatarken Sinan'ın bana bir sarılışı vardı dostum, şimdi bile duyuyorum o sarılışı. Sarılışındaki öfkeyi (Baba baba) diye ağlayışındaki öfkeyi iliklerime dek duyduğumdan kendisini teskin etmek zorunluluğunu duymuştum. Yenikliği

değil, mücadeleci öfkesiyle beni kucaklayışında kendisini teskin etmek gereken çok şey vardı: Küçüklüğünden beri zorbacılığa, kaba haksızlığa karşıydı çünkü.

İkincisi dostum; Sinan arkadaşlarının vurulduğunu görünce gerçekten hiçbir zaman yakın olduğu sırtı aşıp kaçmayı düşünmezdi. Albayın anlattıkları öteden beri mücadelesindeki tutumu bildiğim Sinan'ın karakter yapısına tıpatıp uyuyor. Hiç kuşkum yok bu konuda. Bilmek istediğim şey bambaşka bir şey: Tuzak var mı? Onları oraya çeken şeyin ne olduğunu öğrenmek istiyorum. Bu durumda da bu kuşkuları açıklığa kavuşturma olanağımız hemen hemen hiç yok.

Hava gittikçe kararıyordu. Adnan bey örneğin beş adım ötemde olsa belki de kendisini göremeyecektim. Bu gece hemen yola çıkıp çıkamayacağımızı düşündüm kendi kendime. Bu umut gittikçe zayıflıyordu. "Gece de olsa, sabaha doğru da olsa çıkarız" diye düşündüm. Ya şoför gelmekten cayarsa? Gözünü korkuturlarsa ya? İnsanlarımız artık korkularıyla düşünüyorlar. Korkularıyla eylemleşiyorlar. Sağlık yurduna yaklaştıkça ikide bir başımı çevirip Adıyaman yoluna bakıyorum. Yol bomboş. Hiçbir araba gelmiyor Adıyaman yolundan. Belki de ben acele ediyorum. Şoför belki de Adıyaman'a varmadı bile.

— N'olursa olsun kaçmaları gerekirdi. Hepsinin kaçması gerekirdi dostum. Bu kahredici sonucu hiçbir açıklama yeterince avutamaz çünkü. Kaçarak bu kahredici boşluğu doldurma olanakları vardı oysa. Ölmek tek başına hiçbir şeyi açıklamıyor çünkü. Ölmeye hakları yoktu. Taylan'ı öksüz bırakmaya hakkı yoktu Sinan'ın. Madem çevrildiniz ya da tuzağa düştüğünüzü gördünüz bütün çabanız sırtı aşıp kurtulmak olmalıydı. Özellikle lider, kendisinin gerekliliğine inanarak kurtuluşunu gerçekleştirmede öte-

kilerden daha çok dikkatli olmak zorundaydı.

Acısının bunalımı içinde değişik varsayımların bir ucundan öteki ucuna gidip geliyordu Adnan Cemgil.

— Belki de böyle düşünmekle yanılıyoruz dostum. İyice bilmiyoruz çünkü, içinde bulundukları koşulları. Bir kez, şu artık gün gibi açık ki, bu gençler hiçbir zaman aralarında lider ya da buna benzer bir takım hiyerarşik kademeler kurmuş değiller. Hepsi hem lider, hem de er. Bu onların belki zaafı, belki büyüklüğü. Yargılayacak durumda değilim. Ama gerekirse ölmede ve bir görevi ortaklaşa gerçekleştirmede aralarında hiçbir ayırım yapmıyorlar. Bunun erişilmez büyüklüğünü, kendini arıtmadaki eşsiz başarısını kabul ediyorum. Bunun örnek bir davranış olmadığını da söylemiyorum. Ama yine de...

Sağlık yurduna döndüğümüzde albayın anlattıklarından olay hakkında başkaca bir bilgi edinememiştik. Sinan ve arkadaşları ihbar üzerine çevrilmişler, tutsak olmayı yadsıyarak vuruşmaya geçmişler ve ölmüşlerdi işte böylece. Yetkili bir ağız da olsa açıklamaların insanı doyurmadığı (daha... daha...) diye sorduğu bir dönemde yaşıyorduk. Birçok gencin tutsaklığı yeğleyerek kollarını havaya kaldırdığında ateş açtı bahanesiyle kalbura çevrildiği bir dönemin içindeydik. Kulaktan kulağa yayılan fısıltılar, içleri ürperte ürperte böyle yayılıyordu. Giderek bu cadı kazanının kanlı insan avında eyleme girişmemiş, ama düşüncesiyle açığa çıkmış gençlerin ve insanların mimlenerek öldürüldüğü, vurulduğu düşüncesi bir acı zehir gibi beyin kıvrımlarına yayılıyordu. İşin gizli bir yanı vardı da biz olayın yanında bu gerçeği öğrenemeden mi dönecektik?

Garajın kapısı kapalıydı. Nazife Cemgil bıraktığımız yerde değildi. İçeriye girdiğimizde Nazife Cemgil'i doktorun ısrarla

kendi odasına yatırdığını öğrendik. Biz elimizdeki izin belgesiyle doğrudan doğruya gerekli işlemin yapılabilmesini sağlamaya başladık. Adnan Cemgil'in biçimsel işlerin tamamlanması için sağlık yurdunda kalması gerekiyordu. Bir yetkili bana dönerek:

— Tabutu yaptırmaya başlayınız dedi, ancak yetişir.

Nerede yaptırabileceğimizi sordum. Tanımladılar. Caminin hemen az ilerisinde bir marangoz vardı. Kasabalıların tabutlarını o yapıyordu. Alpaslan'ınkini de o yapmıştı. Zaman yitirmemek için sağlık yurdundan hemen ayrıldım.

Gençten bir adamdı marangoz. Uzun boyunun kamburlaşmış zayıflığına renginin balmumu sarılığı da eklenince insan, az sonra bu adamın kendi yaptığı tabuta uzanıp yatacağını sanırdı. Doğrama makinasının başında uzun kerestelerle birlikte boylu boyunca uzanırken makinaya kendisini kaptıracak duygusunu alıyordum. Genişlemesine bir dükkanda yanında bir çırakla birlikte çalışıyordu. Bu küçük kasabada bir marangozun hem de planya makinası olan bir marangozun ne gibi işler bulabildiğini çözümlemek olanaksızdı. Sadece kasabanın ölülerine tabut mu yapar diye geçirdim içimden. Ne de çok ölmeliler ki bu zavallı geçinebilsin...

Elindeki işi bırakarak yanıma geldi. Sesinin yumuşacık tonlamalarında insana güven veren, Anadolu insanının halis, kendi kendisi olan içtenliği, yalınkatlığı, girdi çıktısız yönelişi vardı. Sinan'a emeği ilk geçecek insanın bu tabutçunun olmasında gerginliği alıp götüren çok şey oldu. Zaman ilerledikçe Sinan'a daha kimlerin emeği geçeceğini görecektim.

Başsağlığı diledi. Duygularını da, düşüncelerini de kendine saklamaya alışmış o olgun insanların davranışı içinde, sesinde ne bir titreme ne de baştan savmalık sezinlenmeden yaptı bunu.

Fiyatta hiçbir pazarlık sözkonusu olmadı aramızda. Bir tek şey istedim: Kullanacağı malzeme birinci sınıf kuru ağaçtan olacaktı. Sanıyorum gürgen ağacıydı, doğramalarını alıp göstermeye başladı. İşte o anda kendi kendime acı bir biçimde gülümsedim. Alt dudağımı ısırarak sonuna dek malzemeleri inceler göründüm. Bana tabutun içine aynı ölçülerden biraz farklı olan çinko tabutu yapacak lehimcinin yerini tanımladı. Bulamayacağımı anlamış gibi, çırağıyla haber gönderdi sonra. Çırak fiyatı bildirince yüzünün sarılığı hafifçe kızardı.

— Alpaslan'ın tabutu için bu fiyatı almamıştı... Neden acaba?...

— Kaça yapmıştı?

Aklımda şu anda olmayan bir rakam söyledi. Söylenen rakam sanıyorum istenenin yarısından biraz fazlaydı. Çırağıyla haber göndertti, leğimci ustasını çağırttı.

Bana bir tabure verdi. Lehimci ustasının gelişi uzun sürmedi. Marangozdan daha hastalıklı, üstelik yaşlı iki büklüm bir adamcağızdı gelen. Giysilerinin insana son derece dokunan pejmürdeliği zavallılığını daha çoğaltıyor, marangoz onun yanında adeta sağlığına kavuşmuş bir genç gibi kalıyordu. "Zavallı kasabalılar" diye düşündüm, "güven içinde olabilecekleri ne yarınları ne de sağlıkları var." Lehimci ustasına çinko tabutun Alpaslan'a yapılan fiyatın aynısı olması gerektiğini söyledi marangoz.

— Böyle yapacağız amca...!, deyişindeki ses tonundan yoksa maliyetine mi yapıyorlar kuşkusuna kapıldım birden. (Böyle yapacağız amca...) deyişteki ses tonu "görevimiz neyse onu yapmamız gerekiyor amca" anlamını verdiriyordu insana. Sanki öyle söyledi de ben ötekini anladım. Zavallı ihtiyar hiçbir şey demeden kalktı. Ölçüleri aldı. Geldiği gibi ahlaya-uflaya döndü.

— Yapacak mı gerçekten?... Bir şey demeden gitti.

— Yapar yapar. Neden yapmayacak?

Planyadaki işleri bir yana koyarak Sinan'ın tabutunu yapmaya yöneldi. Taburenin üzerine yeniden oturdum. Marangozun çalışmasını izlemeye koyuldum. Çırağı kendisine yardım ediyor, hiçbir şey söylemeden gerekli aletleri, gerekli malzemeyi kendisine uzatıyor, marangoz da alışık, içgüdüsüyle çalışırmış gibi çalışmasını sürdürüyordu. Planyadan çıkan tahtaları peynir bölermiş gibi bölen bıçağın kulakları sağır eden keskin sesi, çalışmalarının insan gücünü örtüp saklamaktan öte, uğraşılarının anlamını daha da belirginleştiriyordu. Bıçaktan yere dökülen yongaları izledim bir süre. Sonra iki uzun tahtayı yan yana koydu marangoz. Ve de ilk çekiçleri vurmaya başladı.

"Sevgili Sinan, yiğit, güzel kardeşim bize ilk geldiğiniz günü anımsıyor musun? Senin tabutunu yaptırmanın bir gün bana ait bir iş olacağını düşümde görsem inanmazdım. Sense düş görmezdin belki... Böyle şeylere ayıracak zamanın yoktu. Sizin düşünüz geleceğin büyük gerçeğiydi, biliyorum. Düşlerinizi ölümlerinizle gerçekçi hedeflere yöneltmeyi becermenizdeki ustalığa hayranım. Bize ilk geldiğiniz gecedeki gülüşünün yüzüne yayılan aydınlığını unutamıyorum. Nedense hep bunu anımsıyorum, hep bunu anımsamaktaki bilinçaltını kendi kendime bile bulmakta zorluk çekiyorum.

Ankara'da Şirin adlı bir genç kızla evlendiğini duymuştuk. Bize iletildiğince Şirin devrimci bir kızdı. Öyle söyleniyordu. Onu da çok merak ediyorduk. Seni daha önceden de anımsıyorum. Sizin evin arkasında otururken. Biliyor musun o ev yıkıldı, yerine bir apartman yapılıyor. Bilmen gerekir sanıyorum. Karınla birlikte ilk kez İstanbul'a gelişinin ikinci gecesiydi. Sizi yemeğe

davet etmiştik. Seni son derece merak ediyordum. Adını sık sık gazetelerden izliyorduk. Vietnam halkına karşı savaş uygulayıcılardan birinin Amerikan Büyükelçisi olarak atanması yapılmıştı Ankara'ya. Savaş uygulayıcısının arabasını yakmıştınız. Commer'in arabasını yakan öğrencilerin başında sen vardın. Sana karşı bu yüzden bir çeşit minnet duygusu taşıyordum: İlk kurtuluş savaşını vermiş bir milletin çocukları olarak davanışınızla bizi derin bir utanç duygusunun sıkıntısından kurtarmıştınız. Gaddarca ülkeleri, toprakları alan katiller her yerde lanetlenmelidir. Benim ülkemde daha da çok hem. Elleri yurtseverlerin kanına bulaşmışlardan bu kanların hesabı istenmelidir her yerde her zaman. Benim ülkemde daha çok hem, yoksullukları içinde azgın çıkarcı emperyalistlere göğüslerini siper edebilmiş insanların en çok öldükleri ülkelerden de... ondan işte.

Yemekte hemen hemen hiç konuşmadın, düşüncelerini son derece merak ediyordum oysa. Bazı şeylere yalnızca gülüyordun. Ve bende o gülüşünün derin anısı tabutunu yaptırırken şu anda tüm gençliğiyle çakılan çivilerin baş ucunda parıldıyor. Evdeki divan hâlâ oturduğun yerde duruyor...

Küçük-burjuva duygusallığına kapıldığımı söylemek istiyorsan yanılıyorsun: Her şey sadece anı değil benim için de hiç kuşkusuz. Bunda belli belirsiz bir haksızlık edebilirsin bana. Adam ağladığımı görmüyor. Görse de katran kaynatan ateşin dumanı gözlerimi dumanla yaşartmış sanabilir. Ne güzel çalışıyor, hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi... Yaşantılarıyla ilkel biçimde olgunlaşmış kişiler bunlar. İlkel bir olgunlukları var aydın duyarlığımız yanında, çok kez insanın yüzünü kızartır bu durum. Ama bunun kendiliğinden edinilmişliği utancımızı üstümüzden atmaya haklı bir neden değil mi? Neler mi söylüyorum ben?... Ona şimdi budaklıydı o tahta diye bağırışımın nedeni ona güvensiz-

likten değil, senin için en iyi malzeme kullanılmasını istiyorum. Ne dersen de... Bunu böyle istememi engelleyemezsin. Engelleyemezsin ya benim marangoza itirazım zaten ondan değil ki... Ayırdığım gürgenleri kullandığını biliyorum. Nedeni başka; yavaş sesle söylenmeli böyle şeyler: Adamın birdenbire bana bakmasından korkuyorum. İstanbul'a dönünceye dek hep birlikte... Hiç kimse gözümün içine baksın istemiyorum, dönünceye dek İstanbul'a.

Okulda olması, şu anda salt kendine özgü odasında bol ışıkla derslerine çalışması gereken çocuk, sapsarı benziyle ustasına senin tabutunun çivilerini uzatıyor. Kendi kurtuluşları için ölmüş bir insanın tabutunu hazırladıklarının uyanıklığında mı bunlar? Bak bakalım hiç öyle uyanıkça mı çalışmalarındaki tutum... Yooo yooo, sinirlenmiyorum... Ama seni dinleyip dışarı çıkacağım. Bu çekiç seslerinden kurtulmak istiyorum..."

Dışarıya çıkmadan önce marangozla konuştum. Adam gecenin ayazına rağmen boncuk boncuk terlemişti. O zaman çalıştığı işte ne denli fiziksel bir güç gerektiğini duyarlayabildim. En iyi varsayımla bizim işimiz burada gece on ya da on birden önce biteceğe benzemiyordu. Gece yarısından sonra yola çıkmak Cemgiller için bana birdenbire çok sakıncalı göründü. Uzun bir yoldan yeni gelmişlerdi.

Sağlık yurdunda Adnan Cemgil'le görüştüm.

— Bu gece burada kalmamız gerekecek, durum öyle gösteriyor.

— Ya... O kadar uzun sürer mi?

Adnan bey tabutu hazırlattığımı biliyordu.

— Sürebilir. Şoförün durumunu da bilmiyorum henüz. Ben her varsayımla iyi ya da kötü bir yer bakacağım. Ne dersiniz?

— Otel var mıdır acaba?

— Herhalde. Hiç olmazsa birkaç saat Nazife hanımın dinlenmesine yetecek bir yer mutlak bulurum.

— Peki, nasıl isterseniz dostum.

Yeniden marangozun yanına indim. Adam çırağıyla birlikte çalışmasını sürdürüyordu. Bir otel bulup bulamayacağımızı sordum.

— Siz kahvede oturun dedi, bir yer var, ben çocukla haber salayım gelsin. Siz hiç zahmet etmeyin.

Marangoz dükkanının hemen yanındaki kahveye geçtim. Küçük bir kahvehaneydi. Marangozun çalışması duyuluyordu. Ördek başı yeşile boyanmış pencere pervazları, ondan daha açık çiğ bir yeşile boyalı kapısı ile kahveden çok bir türbeyi andırıyordu. İçerisi doluydu. Bazıları kağıt oynuyor, bazıları tavla atıyor, oyun oynamayanlar da tahta iskemlelere ayaklarını toplayıp otururak oyun oynayanları izliyorlardı. Herşeyin böylesine olağan oluşu birden şaşırttı beni. Pencerenin önüne uzunlamasına dayanmış sedirin bir kenarına iliştim. Dışarıda sandalyelerine oturup koca gocuklarıyla tesbih çeken birkaç kişi başlarını çevirip baktılar. Hiçbir şey demeden yeniden aralarında konuşmaya başladılar. Bu kez marangozun doğrama sesi acı bir gürültüyle duyuldu, dışarıya taşan içerisinin buğultulu gürültüsünü boğdu. Kahvenin ocakçısını öfkeyle pencereye vurarak çağırdım. Duymadı. İçerideki birkaç kişi şaşkınlıkla, anlamadan vurulan pencereye baktılar. İşaretle "Ocakçıyı gönderin bana" dedim. O ona, o ona söyleye söyleye çağırışım ocakçıya ulaştı.

Çayımın son yudumunu devirirken, yanıma marangozun çocuğuyla birlikte yakası bağrı açık, ceketinin içinde pantolonundan fırlamış gömlekleri darmadağınık iri yarı, göbeği önde bir

adam şamatayla gelip yanıma oturdu. "Başınız sağolsun. Çok üzgünüz. Olmamalıydı ama takdir-i ilâhi böyleymiş." Son derece büyük şamata ve geniş el hareketleriyle söylüyordu bunu. Pos bıyıklarına karşın adamın güven duygusu uyandırmayan bir yanı vardı. Bir sürü kalabalık laf ediyordu. Ne söylediğini anlamak sadece birbiri üzerine eklediği lakırdı kalabalığından gelmiyor, insana bahususmuş gibi gelen şive ayrımı da anlaşılmazlığı daha çok arttırıyordu. Ama her haliyle yakın görünmeye çabaladığı kuşkudan uzaktı. Sonunda birlikte kalktık, kasabanın ilk karşılaştığım, ilk ilişki kurduğum bu esnafıyla birlikte oteli görmek için karşı yola geçtim.

"Nasıl olur da bu adamdan bir iki şey öğrenebilirim? Sanki adam kendisine bir şey sorulmasın diye habire konuşuyor. Hiçbir şey anlamadığını bile bile konuşuyor."

Dar bir yolun ağzından yıkık bir evin köşesini dönünce otel denilen garip binayla karşılaştım. Otel demeye kırmızı levhasından başka bin tanık gerekirdi belki. Handı bu. Belki de dünyanın en sefil hanlarından biri. Kasabaya inen köylülerin, pazarcıların, gezgincilerin konakladığı küf kokan, köylü kokan, tavuk ve eşek pisliğinin birbirine karışıp da keskin bir sirke gibi insanın burnuna yapışan pencereleri camsız bir handı. İçeriye adım atmaktan hemen caymayı ve gerisin geriye geldiğim gibi dönmeyi düşündüysem de yine de, Gölbaşı'nda ilk ilişkiyi kurduğum kişiyle aramın açılmasını istemediğimden hanın içini gezmek zorunda kaldım. Odaların sefaleti hanın genel sefaletini kat be kat aşıyordu. Katip denen zavallıcık sakat ayağını sürüye sürüye, her odanın kapısını açışta ben, hep o rengini yitirmiş yatak çarşafları, kirli pamukları dışarıya fırlamış yama yama yorganlarla karşılaşıyordum. İnsan giysileri ile uzanamaz bunlara diye geçirdim aklımdan. Hele Nazife Cemgil'i düşününce irkildim. Yanımda benimle

birlikte gezen adama burada başkaca otel olup olmadığını sordum. Herif utanmadan bu küçük kasabacıkta başka otel olmadığını, kasabanın tek otelinin bu otel olduğunu söyledi. Sonradan bunun yalan olduğunu yanında öğrendiğimde aynı umursamazlıkla sesi çıkmadı. "Öyleyse" diye geçirdim içimden, "bu gece burada işimiz biter bitmez yola çıkarız...

Yeniden kahveye dönerken adamın ağzını aradım. Vuruşma hakkında bir şey bilip bilmediğini sordum. Bu kez anlaşılır biçimde konuştu.

— Valla beyim dedi paslı sesiyle, hiçbir şey bilmiyoruz. Hiç kimse de hiçbir şey bilememektedir. Bilirim diyen yalan der...

Adamın bu konudan hoşlanmadığı apaçık belliydi. Yüzünün birdenbire asılmasından, karşılaşmak istemediği bir soruyla karşılaşınca geriliminden, daha çok üstelemenin bir yararı dokunmayacağını sezinlemek güç değildi. "Şu durumda bile şu zavallı kasabalının aklı fikri bizi bu leş gibi ahırda yatırıp cebine girecek üç beş kuruşta... Belli, bir de konuşmaktan çekindiği ya da çekineceği şeyler var... Benim aklım fikrim de olayın gerçek yüzünü görebilmek, öğrenebilmekte. İşe bak ki kasabalının en soytarısına, en reziline, belki de Sinan'lara karşı olan Adalet Partili militanlardan birinin eline düştüm. Bu uyuz elindeki tek katlı binasıyla yitireceği çok şeyi olduğunu sanabilir. Genellikle kasaba esnafının çoğu böyledir. Büyük sömürü çarkının onları köylülerle birlikte nasıl tozuta tozuta sömürdüğünün farkında değildir."

Kahveye uğramadan herifi ekerek marangoza uğradım. Adam başını kaldırmadan tabutu yapmaya devam ediyordu. Yalnız tuhaf bir değişiklik gözümden kaçmadı. Sinan'ın tabutunun doğrama işi bitmiş, yan yana parçaların ilki çakılmıştı bile. Öteki doğramalar çakılı yarım tabutun yanına boydan boya uzatıldığı

halde marangoz doğrama makinesinde yeni ağaçlar biçiyordu.

— Niçin çakmaya başlamadınız, diye sordum çıkışırcasına...

Başını kaldırmadan yanıtladı sorumu:

— Binbaşı geldi siz gittikten sonra. Öbür delikanlının tabutunun hemen hazırlanmasını istedi.

— Ne münasebet, diye bağıracaktım az kaldı... Elindeki işi bitirmeden ötekine niye geçiyorsun? İş yasasını da mı bozmaktadır zorbalık?

Kendimi tutmasını bildim. Ölmede aralarında hiçbir ayırım gözetmeyen, böylesine büyüklüğe erişmiş iki can kardeşin tabutları başında öncelik kavgası yapmanın çok ilkel bir davranış olacağını sezinlemekte güçlük çekmedim. Sessizce kahveye döndüm. Şimdi şunu düşünüyorum: Köylüler bana Sinan ve arkadaşlarının cesetleri getirildiğinde bir binbaşının başındaki kepi yere çalarak hüngür hüngür ağladığını söyledilerdi daha sonra. Acaba bu binbaşı mıydı marangoza gelen? Eğer gerçekten öyleyse son derece önemli bir rastlantıyı kaçırdığımı söylemeliyim burada. Kendisiyle mutlaka konuşma olanağını bulacaktım. Duygularının en içten gününde kendi ağzından çok bilgiyi, çok gerçeği aydınlığa kavuşturma olanağını bulacaktım. Herkesin ortasında herkese karşın:

— Vatansever, yiğit gençler, namuslular, namuslular!..., diye avaz avaz bağırdığını söylüyorlardı.

Kahveye döndüğümde dışarısı bıraktığımdan daha da kalabalıklaşmıştı. Sanki gelişimi beklermiş gibi bir durumları vardı, hemen hemen hepsi bir köşeye toplanmış bana da belli bir yer ayrılmıştı. Başka oturulacak yer bırakılmamış gibiydi. Bu kez topluluğa:

— Selamünaleyküm diye seslendim, oturmadan önce.

— Aleykümselam dediler, hemen hep bir ağızdan. İçeriye ünleyerek çay söylediler. Otelci onların açığında tek başına oturmak zorunda kalmıştı. Kahveye girişimle bir sandalye kapıp topluluğun açığında yan yana oturuşumuzu sağlamak isteyişi bir olmuş, bense bunu göre göre, yanından geçerek topluluğun bulunduğu yere yönelmiştim. Oranın bana hazırlandığı her haliyle belliydi. Elinde iki sandalyeyle kalan otelci birini kendi yanına koyup ötekine oturmak zorunda kalmıştı. Çaylar herkese geldi. Sonra bir bir merhabalaştık. Her merhaba diyenin ardından eklediği "Başınız sağolsun" sözünü, "Dostlar sağolsun" diye karşılıyordum. Otuz sekiz ya da kırk iki yaşlarında olduğunu varsaydığım kravatlı, temiz giyimli, esmer zayıf adamın sorusuyla konuya girdik:

— Olay hakkında bir şeyler öğrenebildiniz mi?

— Hemen hemen hiçbir şey. Albayın anlattıklarından başka.

Kısaca albayın anlattıklarını anlattım. Aynı adam sordu yine:

— Mustafa'yla görüşebildiniz mi?

Birden unuttum.

— Mustafa kim? diye sordum.

— Sinan'ın yaralı arkadaşı. Sağlık yurdunda...

— Ah evet. Görüşemedim. Hemen işe koyuldum. Bu gece buradaki işimizi bitirmek istiyoruz. Beyefendinin otelinde kalabileceğimizi sanmıyorum. Başkaca da bir yer bulamayacağız.

— Turistik otele baktınız mı?

Karşımda babacan babacan oturan otelciye baktım, hiç oralı değildi. Gözünün içine baka baka:

— Bana kasabada başka otel yok dediler, dedim.

Daha sonraki konuşmalarımızda kasabalıların bu adamdan pek hoşlanmadıklarını sezinledim. O da bunu bildiğinden kısa bir süre sonra kalkıp gitti.

— Mustafa'yla mutlaka konuşmalısınız. Bütün gerçek bilgiler Mustafa'da. Biz bir aralık yanına sokulup kendisiyle konuşmak fırsatını kollayıp duruyoruz.

— Albay da kendisiyle görüşebileceğimizi söyledi.

— Demek komando komutanı anlattığı herşeyin doğruluğuna inanıyor.

— Zaten onlar da Sinanlar'ın hareket halindeki amaçlarının n'olduğunu Mustafa'dan öğrenmişler.

Konuştuğum kişinin bir ilkokul öğretmeni olduğunu sonradan öğrendim. Bana Gölbaşı'nda geçen sonsuz uzunluktaki anılarımda en büyük desteği bu öğretmen arkadaştan gördüğümü, beni en yalnız, en bunaldığım, çaresizce kollarımın iki yana düştüğü zamanlarda hiç yalnız bırakmayışındaki cesareti ömrüm boyunca unutmayacağımı buradan açıkça belirtmeliyim. Türkiye Öğretmenler Sendika Başkanı'yken, 12 Mart'tan sonra sağ kanat faşistlerinin ağırlık kazandığı bir zamanda arkadaşlarının üstelemesiyle başkanlıktan ayrılmış. Daha sonra askeri yönetim öğretmenler sendikasını kapadı. Her zaman içeriye alınmayı bekler durumu vardı. Bu durumuna karşın tek yardımı ondan gördüm.

— Siz bu konuda ne biliyorsunuz?... Kulağınıza gelen, çalınan herhangi bir şey var mı?

— Bizim bildiğimiz kadarıyla çok büyük bir yanılgıya düştüler dedi. Sonra topluluğun ortasında oturan yaşlıca ama dinç görünümlü bir kasabalıya dönerek:

— Öyle değil mi Ali Ağa diye sordu. Korktuğumuz başımıza geldi. Senin dediklerin harfi harfine çıktı.

Ağalıkla mağalıkla hiçbir ilişkisi olmadığı ortadaydı Ali ağanın. Sevilen sayılan bir kişi olduğu belliydi. Edinimlerinden, güngörmüşlüğünden çevresindekilerin yararlandığı, kendisine başları daraldıkça koştukları belli oluyordu.

— Dört-beş gün önce bunu aramızda konuştuk dedi, Ali ağa bana bakarak... Bunlara dedim ki eğer bu yörelere inerlerse iş zorludur. Yanılıp da inmeye kalkışmasalar dedim. Nedenine gelince: İnekli de, çevresi de hep ağa köyleridir. Ağaların adamları jandarmadan daha zorlu, daha silahlıdır, çok da kıyıcıdırlar. Başka türlü olamaz. Hele İnekli'nin telefonu da vardır. N'apıp yapıp haber ulaştırmak gerekir dedim. Haber de ulaştırdıydık kendilerine.

— Bu yörelere gelmeyiniz diye mi haberlediniz?

—Haber salmasına saldık... Velakin tenbihimizin onlara ulaşıp ulaşmadığını daha kestirmeye zaman bulamadan olanlar oldu işte...

— Bu yörelerde olduklarını ya da dolaştıklarını biliyordunuz demek...

Birbirlerine baktılar. Sorumun temelsizliğini anlamakta gecikmedim. Onlar da benim hiçbir şey bilmediğimi anlamakta gecikmediler kuşkusuz. Ali ağa:

— Bilmez olur muyuz, diye karşıladı sorumu yine de. Bildiğimiz için de aklımız bu işi kavramıyor dipli köşeli bir güzelce.

Bir başkası söze girdi:

— Öylesine silahlar vardı ki onlarda dedi... Sustu bir süre. Bir şeye benzetmek istiyormuş da neye benzeteceğini bulamamış

gibi öfkeyle yeniden konuştu: Nasıl oldu da bu iş böyle oldu hiç bilinmez. Kestirmiyor aklım. Bit yeniği var bunda, tuzak var... Velakin kimselere anlatamamaktayım aha bunu işte.

Öğretmene döndüm:

— Ne dersiniz, bir tuzak sözkonusu mu?

Öğretmenin yanıtlamasına fırsat kalmadan orta yaşlıca deminki adam öfkeli öfkeli kendisine sorulmuş gibi konuştu:

— Kafamı kesseler inanmam. Vuruşma olmadan vurdular oğulları. Uyurken gibime gelir. Silah silaha çatışsalardı ne jandarması kalırdı, ne astsubayı... Yaylım ateşinin daha ilk patırtısında soluğu Gölbaşı düzlüğünde alırlardı. Ve de ancak bu iş komando alayının topu tüfeğiyle bu kertede biterdi. Ama baktı Uysal başçavuş, tam uykularının üstüne düşmüş, alacağı banknotları düşünüp uykudayken bitirdi bu işi...

İrkilerek öğretmene döndüm:

— Ne dersiniz?... Sesimin tonu titremeye başlamıştı.

— Vuruşma olduğunu saptadık dedi öğretmen. Vuruşmadan yarım saat, çeyrek dakika sonra Sinanlar'ı ilk görenle konuştuk. Bilenler var, onlarla daha bir alışverişli olanlar var. Lakin tam bir toparlama olanağı bulamadık daha.

— Saptamışmış... Neyi saptamışmış?... Vuruşmayı... Yanında mıydın ki saptanmıştır deyip durursun hoca?

— Dinlemiyorsun ki... Gaflet uykusunda yakalandı bunlar diyor başka bir şey demiyorsun... Hele dinle. Biz de kalkıp herşeyi onun dediği gibi oldu demiyoruz sana. Ne duyduksa, ne duyacaksak hepsini bir bir gözetelim diyoruz.

Öğretmen öğrencisini azarlamış gibi sakinleşerek bana doğru döndü:

— Bir savaş alanı gibiymiş orası. Sinan bir çalılığın dibine uzanmış öyle yatıyormuş. Sinan'ı tanımakta hiç zorluk çekmemiş zaten. Onu görür görmez "Eyvah demiş, eyvah Sinan bu. Sinan'ın kendisi ise bu, bu iş bitmiş demektir." O'da tıpkı senin gibi Sinan'ın vurulmasını bir türlü kavrayamamış. "Eğer önüme akası iki gözümle görmeseydim Sinan'ı, yedi alem biraraya gelse beni Sinan'ın öldüğüne inandıramazdı hoca" dedi. Arka üstü çevirmişler Sinan'ı. Otomatik silahı da birkaç metre gerisinde... Askerler silahı ellerine almış bakarlarmış...

İlk şaşkınlığım, şaşkınlığım ile birlikte ilk sevincim işte burada oldu. Kahve çardağının kuytusuna gizlenmiş, bahusus elektrikleri söndürmüş bu insanlar Sinan'ı ve arkadaşlarını tanıyorlardı. Biliyorlardı. Belki konuşmuşlukları bile vardı. Durgun ve cansızlaşmış bir şeyin birden canlanarak garaj kapısından bir sevinç gibi ışıkla bana aktığını görür gibi oldum. Ali ağa kendisine baktığımı sezinleyince:

— Şu ya da bu. Amma velakin yanıltıldılar... Bir tuzağa düşürüldüler. Haberimiz ulaşmadıysa kahrım daha bir katmerleşir ki sorma. Bu iş böyle bitmeyecekti benim bildiğim kadarıyla.

— Sinan'ı gördünüz mü, içinizde son zamanlarda kendisini hiç gören oldu mu acaba?...

— Gören olmaz mı diye yanıtladı gençten biri. Çok şaşırmışçasına. Bu ağalardan çok konuşan oldu onlarla... Görenler çok şeyler anlattılar. Sinan geçenlerde yaşlı bir kocakarıdan süt almış arkadaşları ile birlikte. Çıkarmış bir yüz lira vermiş kocakarıya. Kadın başlamış paranın üstünü aranmaya. Bir yandan da dövünürmüş fukara... "Ah evlatlarım yoktur bunun üstü bende. Ne gezer..." "Ana demiş Sinan, biliyorum bu paranın üstü sende yok. Bile bile verdim sana", "A evlat hem bilirsin yoktur, hem de

beni arattırırsın. Anan yaşında kocakarıyla gönül eğlendirmek çok büyük bir günahtır. Al paranı ver sütümü..." Sinan kahkahayı basmış. "Yok anam demiş, sütü vermek yok... Parayı da almak yok. Asıl günah yüz lirayı çok büyük para sandıranlarda. Onlarda bu paralardan o kadar çok var ki... Sen işte sırf bundan üstünü başını yolmaktasın karşımda. Hadi hoşçakal ana... Geldikleri gibi çekip gitmişler. Kocakarı da ardlarından bakakalmış. Sonra da herkese bu olanları anlatmaya başlamış, taa bizim kulağımıza dek gelip uzandı.

— Köylüler bunlara yakın çok şeyler anlattılar bizlere. Akıllarının almadığı yakınlıkları, yardımları dokunuyordu onlara, bu kır eşkiyalarının. Kendilerinden, şuncacık bir şey istememeleri bir iyicene şaşalatınca çok önemli bir şeye karar verdiler: İhbar yok. Bu onları saklamak demektir.

— Ama ihbar ettiler!

— Onlara katılanların bile olduğu, falanca köyden filancanın da dağa çıktığı haberleri geldiği bir zamanda bu olayın olması çok şeyi kestirip attı. Bu yenilgi çok şeyi sildi süpürdü.

Bütün bu sözlerdeki doğruluk, gerçekçilik yönünü bir türlü açık seçik kestiremiyordum. Olayın etkisi tüm canlılığı ile herkeste yaşıyordu. Sinan ve Kadir ilçenin sağlık yurdunun taş zeminlerinde yan yana yatıyorlardı henüz. Yaraları bile kurumamıştı. Beni avutabilmek için mi böyle konuşuyorlardı? Böyle düşünmemde kentliliğimin koşulladığı alışkanlığın bir büyük payı da vardı hiç kuşkusuz. Ama apaçık bir gerçek de ortada duruyordu: Sinan ve arkadaşları kendilerini köylülerden gizlememişler, onlarla birlikte olmada kavrama ve değerlendirme olanaklarımı aşan bir bütünlüğe varmışlardı. Şaşırtıcı olan da buydu benim için. Bir mağarada gizlendiklerini sanıyordum. Hiç kimseyle gö-

rüşmüyorlar, arkadaşları ile birlikte ortaklaşa vardıkları kararları uygulamak için bölük bölük çıktıkları oluyordu yalnızca. Bu kanıyı zaman zaman "Sinan ve arkadaşları şurada burada görüldüler" yollu haberlerden edinmiştim sanırım. Oysa buradaki ilişkiler, örneğin kasabalılardan bazılarının tehlikenin bir çeşidini göze alarak dağa haber salmaya, ovadan işi yönetmeye dek uzanabiliyordu. Bunu anlamaya çalışmak şimdilik yetiyordu bana. Köylülere karşı içimdeki kuşkuyu ise kolay kolay yenemiyordum. Dogmatik bir kuşkuydu bu. Salt Lenin'in bir sözüne dayanıyordu. Lenin nerede okuduğumu bilemeyeceğim yazıların bir yerinde köylüler için şöyle demişti: "Biz devrim için savaşırken köylülerin büyük bir bölümü efendilerinin kurtulması için kilisede dua ediyorlardı." Belki bu söz küçüklüğümden beri köylüye karşı duyduğum güvensizlik duygusunu kendi kendimde haklı çıkarır olmuştu.

Dikkatimi çeken bir şey daha oluyordu. Hiç kimse vuruşmanın nasıl olduğunu söylemiyordu. Sonradan anladım ki herkes daha yeni yeni araştırmalar içindedir ve biz Gölbaşı'ndan ayrılıncaya dek peyderpey haberler almayı sürdüreceğiz.

Bu arada onlar bana bazı sorular yönelttiler. Özellikle Sinan'ın anne ve babası hakkında. Sinan'ın iki yaşlarında bir oğlu olduğunu söylediğimde acıları şaşkınlıkları ile birlikte gerçekten büyük oldu. Birkaçının başı düştü önlerine. Toprağa bakmaya başladılar. Bizim insanımız çok kez, acının derin karanlığına yuvarlandı mı gözünü kırpmadan sürekli toprağa bakar. Ölümü yaklaşmış kocakarılarımızla kocamış erlerimizin bir köşede hiç konuşmadan sürekli toprağa bakışlarını görmek olanağı vardır her zaman her kasabanın köşe başlarında ya da köy evlerinin önlerinde. H. öğretmenin hiç unutamayacağım şu sözleriyle başlarını kaldırdılar.

— Bak bunu bilmiyorduk işte. Kendi özlüklerinden hiç söz etmezlerdi. Oğul bu oğul, sözünü etse hiç duyulmaz olur muydu, bunca küçük yerde. Şıpıdak kulağımızda yankılanırdı: Sinan'ın bir oğlu varmış, hele bakındı... Bu şu demektir ağalar: Babasının hesabını soracak bir oğul var demektir zalimlerden.

Öğretmenin bu görüşünü çok dar, çok geleneksel bulmak sözkonusu olabilir. Önemli olan Sinan'dan o an bazı şeylerin kalmış olduğunu birdenbire kavrayışımızdı. Hem de bu gittikçe büyüyecek olan bir şey...

Eski TÖS Başkanı ile birlikte turistik otelde yer ayırtmak için topluluktan izin alarak ayrıldık. Kuşkusuz bundan önce gördüğüm pis, sefil handan çok ayrıcalıklıydı bu otel. Ama turistik lafı yine de güldürüyordu insanı. Otel yerine Hotel yazmışlardı üstelik. Hemen iki kişilik bir odayla tek kişilik başka bir oda ayırttım. Şoför için de tek kişilik odalardan biri ayrıldı. Öğretmenle birlikte aşağıya indik. Girişinde lokantası vardı. Anadolu insanının beğenisi ilk kez lokantalarından, sokağa dönük evlerinin boyasından belli oluyordu. Renkli muşambalarla kaplanmış sandalyelere oturduk. Bir şeyler ısmarlarken içeriye komando albayı ve arkadaşlar girdiler.

İçerisini beğenmemiş gibi ya da ilk görüyormuş gibi bir süre kapıda durup bir bir masalara baktılar, masadakileri incelediler. Lokanta ilgilileri telaşla kendilerine seğirtmişler, yer beğendirebilmek için sağı-solu göstermeye başlamışlardı. Komando albayı lokanta sahibinin yüzüne bile bakmaya tenezzül etmeden yanında subayları ile birlikte, önünde eğile büküle yürüyen lokanta ilgililerinin gösterdikleri masaya doğru yürümeye başladı. Yanlarından geçtikleri masalarda oturanlar yerlerinden fırlıyor, er eğitiminde öğrendikleri "hazırol" durumunda kendilerini selamlı-

yorlardı. Hele bir tanesinin durumu çok acıklıydı. Zavallı tek başına oturmuş dalgın dalgın yemeğini atıştırıyordu. Lokantacının telaşlı ayak seslerine başını kaldırınca albay ve arkadaşlarını karşısında görmesi bir oldu. Ağzına lokmayı yeni atmıştı besbelli. Büyük de olmalıydı lokması ki ne yutabiliyor, ne çıkarabiliyordu. "Eyvah" dedim içimden, "boğulacak zavallı..." Avurdunun biri öylesine şişmişti ki hazıroldaki durumu komik olmaktan çok insana endişe veriyordu. Şişkinlikten sağ gözü de hemen hemen kapanmış gibiydi. Subaylar kendisine aldırmadan geçip yerlerini aldılar. Ancak onların oturmasından sonra lokantanın tüm öteki müşterileri yerlerine oturabildiler. Lokmalarını yudumlayabildiler. Ayağa kalkmayan bir bizdik. Öğretmene baktım, hiç istifini bozmuyordu. İnadına, onların gelişiyle hiç umursamazmış gibilerden sandalyesine daha çok kaykılarak ayak ayak üstüne attı. Bir aralık subayların dönüp bize bakmakta olduklarını duyumsadım. "Bana öyle gelir ki bizden sonra zavallı öğretmenin başına gelecekler pişmiş tavuğun başına gelmemiştir. Dilerim ki durum böyle olmasın. N'olursa olsun öğretmen tek başına zorbalığa ve kötülüğe karşı apaçık bir direnç örneği vermektedir bu küçük kasabada, zorbalığın bir engerek yılanı gibi çöreklendiği kasabada. Vebalının çadırından herkesler tabanları yağlamış kaçışırken, bir tek kişinin o çadırın kapısını açarak içeriye girişinde, ötekilerin yüzünü ak edecek çok şey vardır sanırım. Öğretmene saygın bundan geliyor. Kalleşçe gözdağı vermenin karşısında özgürlüğü savunduğunu belli eden davranışlarını bir oyuncu gibi ustalıkla kullanışını da gözden kaçırmamak gerek. Tüm bunları nereden öğrenmiş olabilirler? Sorunun saçmalığını insan kendi kendine sorusu bitmeden buluyor, çünkü zorbalık işte bu küçük boğuşmalardan geçe geçe geliyor ya da yenilgiye uğruyor... Avurdu şişkin adamın ayağa fırlamasında zorbalığa çağrı çıkaran, hiç ol-

mazsa en azından gelişini kolaylaştıran bir davranış yok mu?"

Kasabanın yöneticileri hakkında bilgiler edindim öğretmenden. Ülkemizin her yerinde olduğu gibi namuslular ile namussuzlar bir bıçak gibi ikiye bölünmüştü. Namussuzların elinde insanın gözünü yıldırabilecek her şey vardı. Başka yere sürüyorlardı. Evini basıyorlardı. İşinden atıyorlar, çoluk çocuk tüm bir aileyi sadakaya muhtaç duruma getiriyorlardı. Kendilerinden başkalarını düşünen insanlara, onlara mangal gibi bir yürekle sorumluluk duygusu taşıyan insanlara yapılıyordu tüm bunlar. Kimler yapıyordu? Salt kendilerini düşünenler. Belki de tüm hınçları böyle bir erdemden yoksun olduklarının bilincinde olmalarıdır. Zorbalık kasabaların, köylerin jandarma karakollarında halkın bazı kesimini falakaya yatırmaya dek uzanmıştı. Sıkıyönetimin sivil ajanları bir gece sizi kaptığı gibi alıp götürüyordu. Sonra eve dönüyordunuz. Ama hiç kimse size bir şey sormuyordu. Başınıza nelerin geldiği sakatlaşmış her şeyinizde apaçık görünüyordu. Öylece kalıyordunuz. İnsanoğlunun gerçeği ve haklıyı aramak için yüreğinde yanan ateşi söndürebilmek uğruna ellerinden gelen herşeyi yapıyorlardı. Öldürmekten beter utançlar, korkular siniyordu köşe bucak.

Ama yiğit kişiler de vardı, olacaktı da her zaman. Kasabanın belediye doktoru bunlardan biriydi. Sömürücü gericiliğe yiğitçe karşı duruyordu örneğin. Köylülerden büyük bir bölüm onlardan yanaydı. Onların gücüyle insan vicdanının kabul edemeyeceği yıldırıcı, hayasızca tertipleri etkili olmaktan çıkarıyorlardı. İlçenin kaymakamı tertipçilerin başında geliyordu. Tüm işleri güçleri halktan yana, halkla birlikte gelişen düşüncenin önünü alabilmekti. Artık yönetici olarak bunun dışında hemen hemen işleri kalmamış gibiydi. TÖS ve belediye doktoru birlikte siyasal yerine oynayan bir topluluğu ilçelerine çağırmışlardı. Çevre köyler

bedava izleyeceklerdi oyunu. Tertipler hemen başlamıştı. Tiyatro basılacak ve birçok şey kim vurduya getirilecekti. Hiç sesleri çıkmadı gerçekten yana olanların. Yalnız onlar da silahlandılar. Birikimlerin hesabı karşılıklı görülecekti. Yılmamak gerekiyordu. Yılmanın ardından gelen çözülmenin nasıl güçlükle önlenebildiğini sayısız edinimlerden sonra öğrenmişlerdi. Ve her iki taraf da hazırlandı. Devrimciler doğal haklarını kullanacaklardı. Karşı taraf da yasadışı zorbalığa elinden geldiğince, kaymakamın yardımıyla bir iyice hazırlandı. Ve oyunun bir yerinde saldırıya geçtiler. Geçmeleri ile birlikte bunları tersyüz edip püskürtmeleri bir oldu. Kamyon kamyon köylüler gelmişlerdi oyuna. Ürettiklerini kentlere taşıyan kamyonlarla... Daha "komünistler..." lafını tamamlayamadan solukları kesilmişti. Birkaçı sağlık yurdunda bakım görmek zorunda kaldılar. O zaman bu saldırıcıların Adalet Partisi'nin para babaları ve kaymakam tarafından kaça tutuldukları öğrenilmiş oldu.

Ama 12 Mart muhtırasından sonra devrimcilerin ayakta tutabildikleri denge altüst oldu. Va faşizm köşe bucak adam toplamaya koyuldu. Ordudan beklenen umutların yerini doldurmada güçlük çekiyorlardı devrimciler bu kasabada.

Biz sofradan kalkarken geri masada boşalan şişelerin sayısı artmaya, şerefe kalkan kadehlerin sayısı çoğalmaya başlamıştı. Başımı çevirip baktığımda bazı sivillerin de masada oturmakta olduklarını gördüm. Bunların arasında beni hanına götüren adam da vardı. Pos bıyıklarıyla oturuyor, konuşmadan dinliyor, düşünceli ve sıkıntılı görünüyordu.

Otelden dışarıya çıktığımızda gök tümden kararmıştı. Sürüler dağdan henüz döndüğü için koyun melemelerine köpek havlamaları, derin bir iç çekişe benzeyen inek böğürtülerine çobanların (Dehha...) sesleri karışıyordu. Donuk, ölü gözüne benzeyen

elektrik lambalarının ışıkları aydınlatmaktan öte, karanlığı daha belirgin bir hale getirmeye yarıyordu. Asfalt yolun sağına soluna öylesine aralıklarla dikilmişti ki, elektrik direklerinin birinin altından çıktığınızda ötekine ulaşıncaya dek gerçekten burnunuzun dibini görmekte güçlük çekiyordunuz. Böylesine zifiri karanlığın içinde üç gölgenin karşımıza dikildiğini görmekte güçlük çekmedim yine de. Biri nasıl oldu bilmiyorum, elimi sımsıkı tutmuştu. Telaşlı olmayan bir sesle şunları söyledi sonra;

— Başsağlığı diliyorum size. Sinan'ın anne ve babası olan hocalarımıza. Sadece size değil, kendimize de başsağlığı diliyoruz. Olayın kasabamızda olmasının ayıbını, yüz kızartıcılığını nasıl giderebileceğimizi henüz bilmiyoruz. Bu işte gittikçe kendimizi suçlamaya, çocuklarımızı bu suçtan nasıl kurtarabileceğimizi düşünmeye çabalıyoruz. Biz sizinle yeniden konuşabileceğimizi pek sanmıyoruz. Adresinizi arkadaşımıza verebilirseniz İstanbul'a geldiğimizde görüşme olanağını buluruz.

Şu satırların yazıldığı güne dek bu insanlardan hiçbiriyle yeniden ilişki kurmak olanağı olmadı. Ne benim tarafımdan, ne onlar tarafından. Oysa bunu hep bekledim. Yalnızca ben değil, Sinan'ın anne ve babası da bekledi. Telefonum çaldığında umutla sarılıyordum ahizeye. Ama hep işle ilgili telefonlardı bunlar.

Sonradan olay konusunda daha da derinlemesine edindikleri bilgilerle onlar orada, Gölbaşı denilen küçük Anadolu ilçesinde, biz de kendi dipsiz kuyuya benzeyen yalnızlığımızda öylece kaldık. Genellikle bu uyanık adamları rahat bırakmadıklarına inanıyorum. Kuşkusuz bulaşıcı mikroba yakalanmış bu insanları da ötekiler gibi mikroplarını başkalarına bulaştırmamak için karantinaya çekmişlerdir. Dayak ve işkence ameliyathanesinde bir güzel temizlenmişlerdir mikroplarından. Ama şu durumun bir gün gerçekleşeceğine aynı biçimde içtenlikle inanıyorum. Bir gün he-

pimiz gördüklerimizi, duyduklarımızı bir yerde anlatacağız. Halkımız vicdanının uzun süre karartılmasından yana olmayacaktır.

Elimi bırakanlar karanlıkta eridiler. Öğretmenle birlikte kahveye uğramadan dosdoğru marangozun atölyesine yöneldik. Adam Kadir Manga'nın tabutunu hayli kolaylamıştı. Zaman zaman Sinan'ın tabutuna da yetişiyor, ikisini birden hazırlamaya çalışıyordu. Adnan Cemgil beni arıyordu. Tabutun başında beni öğretmenle birlikte görünce bir süre konuşmadı. İlk kez görüyordu oğlunun tabutunu. (Hangisi?...) diye sordu. Gösterdim. Çene kemiklerinin müthiş oynayışından ağlamamak için, kendini zorladığı kolayca anlaşılıyordu. Ama başarı gösteremedi sonunda...

— Dostum, dedi, Sinan için dinimizin gerektirdiği her şeyi yaptırınız. Ama hepsini... ne gerekiyorsa...

Bunu duymak içimi rahatlattı. Sonradan öğrendiğime göre Sinan için dini tören yapılması bazı kişilerce gerici bir davranış olarak nitelendirilip eleştirilmiş. Kızmıyorum ama, yeterince anlamakta güçlük çekiyorum bunu. Bir kez bilmiyorlardı hangi koşulların altında bu törenin yapıldığını. İçerilikliği olmayan salt bir ilerici görünme davranışından başkaca bir şey değil bu. Bu kanının, bu eleştirinin başkalarınca da paylaşılabileceğini biliyorum. Sinan ve arkadaşları kendilerini halktan koparan, halkla bütünleşmeye karşı çıkan her şeye karşıydılar. Bunun için elbette ki ikiyüzlülük etmediler. Ölümlerindeki eşsiz fedakarlık onların ikiyüzlü davranmadıklarının en belirgin, en açık seçik kanıtıdır. Bir sabah Yusuf'u, Deniz'i, Hüseyin'i gün ışımında uyandırdılar. Ve astılar. Gazeteler üç yurtseverin imamı hücrelerine kabul etmeyip kovduklarını yazdı abarta abarta. O dönemde en ileri çizgide olduğu sanılan gazetelerin çoğu Süleyman Demirel kadar bile göğüsleyememişti 12 Mart Muhtırası'nı. Basınımız için gerçekten yüz karasıdır bu durum. Ama gerçek kulaktan kulağa yayılmakta

gecikmedi. Bağımsızlık savaşının her üç lideri sadece şunu söylemişlerdi kendilerini asmaya gelenlere:

— İmamı kabul edemeyeceğimiz için bizim adımıza kendisinden lütfen özür dileyiniz. Çünkü kendisiyle hiçbir işimiz yok.

"Halkın afyonudur din. İnsafsız ve merhametsiz bir dünyanın ruhu, baskı altında tutulan zavallının nefes borusudur. Dine karşı çıkmak, onunla savaşmak, bu -merhametsiz- dünya ile dolaylı bir biçimde savaşmaktır."

Hiçbir şeyle dolaylı bir biçimde savaşmak istemediler. Her şeye doğrudan doğruya karşı çıktılar. Bu yüzden, salt bu nedenden dini karşılarına almakta bir gereksinme duymadılar. Bizse çok şeyi dolaylı biçimde karşımıza alma alışkanlığını edindiğimizden din sorununu kendi aramızda tartışan entelektüel dedikoduculardan daha ileriye gidemedik. Bu yüzden onların kısa süren kavgalarının birikiminin, bizimkinin on yılda getirdiklerini aşan, inanılmayacak ölçülere vardıran bir sonucu olmuştur. Doğrudan karşı çıkışın öğretisi ve bilinci elbette bu olacaktı dolaylı karşı çıkanların yanında. Rahatlıkları vardı. Çağımızda dinle savaşmak insanın başını sanıldığı kadar belaya sokmuyor artık. Ama sömürü düzeninin silahlı gaspçılarına karşı toplumcu bir görüşle ortaya çıkmak... İşte bu gerçekten yiğitlik, gerçekten ölümü göze almayı gerektiriyor.

Yeniden sağlık yurduna dönmem gerekmiyordu. Nazife hanım ve Adnan bey Adıyaman'dan dönen arabayla geceyi geçireceğimiz otele gideceklerdi. Ben daha sonra gelecektim oraya. Adnan beyin tüm hazırlıklar için yanımızda bulunması gerekmiyordu. Nazife Cemgil'i yalnız bırakmamalıydı. Birbirlerine son derece gereksinimleri vardı. Dayanışmanın eşsiz örneğini veren bu iki insana kendilerinden başka hiç kimse yardım edemezdi. Tüm yaşantılarının getirdiği mücadeleci gelenekleri kendiliğin-

den bu tür bir alışkanlıkla onları zırh gibi sarmayı beceriyordu.

— Söyleyin hoca efendi... Ne gibi şeyler gerekli? Dini törenin tüm gereğinin yapılmasını istiyoruz.

— Üç metre yeter de artar bile... Sümerbank patiskası. Fazlası lüzum hasıl etmez.

— Başka?

— Başka, hiçbir şey lüzum etmez. Üç metre patiska, yıkandıktan sonra sarılacak.

Bir insanın dinimize göre bu denli yalın ve basit gömüldüğünü ilk kez öğreniyordum. Nedir ki sonradan hocanın işi pek basitten aldığını fark edecek, bu yüzden bayağı bunalacaktım. Ama belki de adam haklıydı. Bir çukura sarılıp sarmalanarak atılan yoksullar içindi bu derece bir yalınlık... Oysa Sinan'ın hazırlanması tam bir şölen oldu.

Sefil bir aktarcı ya da manifaturacı dükkanından istenen patiskayı alıp marangozun dükkanına bıraktıktan sonra iş yıkayıcı imamı bulmaya kalıyordu. Bana Sümerbank patiskasını aldırtan hocaya haber gönderdim. Yatsı namazından sonra gelir görüşürüz yanıtlamasını aldım. Öğretmen de bir aralık yanımdan gitti. Yatsı namazına çok bir zaman kalmamıştı. Kahveye oturdum. Caminin yanan ışıkları ezan vaktinin yaklaştığını gösteriyordu. Az sonra da ezan okundu. İnsanın içini hüzün dolduran, her şeyi öksüzleştiren bir sesle imamın ezan okuyuşuna marangoz dükkanının tabut çakan çekiç sesleri karışıyordu. Yalnızlık bir rutubet gibi içime doldu. Birden üşüdüm...

— o —

Kahvehanenin çardağı altına büzülmüş yalnızlığımdan, adamın nice işmarlarından sonra silkinip kurtulabildim, bilmiyorum.

Hiçbir şey anlamadım önce. İkide bir önümden geçiyordu. Sonunda baktı olacak gibi değil, açıktan açığa başıyla işaretler vermeye başladı. Bu işmarların neden sonra "Beni izle" anlamına geldiğini kestirebildim.

Kahve hemen hemen boşalmıştı. Sadece ocakcıyla kara kara düşünen yaşlı bir adamdan başka kimseler kalmamıştı. Yollarsa çoktan boşalmış, ışığı ile, sesleri ile kasabada tek hareketli yer bir yürek atışı gibi camiye çekilmişti. Sağıma soluma baktıktan sonra yine de hiç kimseye çaktırmak istemiyormuş gibi ayağa kalktım. Adamın son baş işareti iyiden iyiye belliydi. Ayağa kalktığımı görünce o da hafifçe sağına soluna baktıktan sonra karşı kaldırıma geçti. Kendisini izledim. Kasabanın dar sokaklarından birine saptı. Gözden yitmeyecek bir uzaklıkta kendisini izleyerek ben de saptım. Işıkları kuvvetlice asfalt yoldan sonra kasabanın bu dar sokağında insan burnunun ucunu görmekte zorluk çekiyordu. Bir aralık adamı gözden yitirir gibi olduğumda geri dönmeyi düşündüm. Kentin dışına çıkmakta olduğumu anladığım an içime dehşetli bir korku düştü. Hangi akla hizmet ede-

rek bu adamın peşine takıldım? Kasabadan ha çıktık ha çıkıyoruz. Yanılmıyorsam kasabanın son evleri bu evler. Solcu avının bir kasırga gibi estiği şu sıralarda daha dikkatli davranmam gerekmez mi? Dönmeye karar verdiğim bir sırada adamı yanımda omuz omuza buldum. Ter içinde kalmış korkumu gizlemek isteyen bir sesle:

— Arkadaş dedim, bana işaret eden sensen, beni nereye götürdüğünü de söyle. Daha bir adım atmam şurdan şuraya.

Karşımda karanlık içinde bir siluet gibi duran adam kasketini çıkarır gibi davrandıktan sonra:

— Dayı emmilerimde size bekleyenler var beyim dedi. Bana işmarla haber ver, o anlar dediler. Eğer anlamazsa kolla, yanına sokulup deyiver. Gelirse gelir, gelmezse bir başka yol yordam düşünürüz.

— Çok uzakta mı gideceğimiz ev?

— Karşıdaki ev. Işığı yanan evlerden birini gösteriyordu. Tek katlı kerpiçten yapılma bir evdi gösterdiği. Karanlıkta insanın üzerine yıkılacakmış gibi bir duruşu vardı. Yanına sokulmak cesaret isteyen işlerdendi sanki.

Adamın kapıya vuruşu bir işaret verir gibi oldu. Ya da bana öyle geldi, ben öyle algıladım. Bahçeden geçerken çamura benzeyen yumuşak, cıvık şeylere bastığımdan ayakkabılarımı çıkarıp çıkarmamam gerektiğini düşünüyordum kendi kendime. Ya bastıklarım davar pislikleriyse?... Ayakkabılarımı çıkarıp içeriye girmekse bana bir çeşit kapıda silahlarından arınıp teslim olan gibi bir savaşçının duyabileceği zayıflık duygusu veriyordu.

Kapıyı bize kabaca bir çocuk açtı. Çıplak ayaklarıyla taş zemine basıyordu.

— Babanlar evde mi diye sordu adam. Evde yanıtlamasını alır almaz da içeriye daldık. Çocuk içeriye çekilerek "Hüseyin

amcalarım" geldi diye, ışık ve sigara dumanı sızan bir odaya doğru seslendi.

Adamın ayakkabılarını fırt diye çıkarıp yürümesiyle kendiminkilerin bağlarını çözmeye koyuldum. Ayak ayak üstüne atıp bu işi yapmak istediğimden ikide birde dengemi yitiriyor, öne fırlıyor, yeniden ayak ayak üstüne atıp sonucu ulaşmaya çabalıyordum. Birkaç kişinin beni sabırla beklediklerini yan gözle izliyordum. Sonunda her iki ayakkabımın bağlarını çözüp doğrulduğumda:

— Hoşgeldin bey diyenler beni odaya buyur ettiler. Oda kapısında altmış–altmış beş yaşlarında olduğunu tahmin ettiğim birinin çevresinde beş altı kişi beni ayakta karşılayarak parlak renklerin, parlak kumaşların ve minderlerle yastıkların doluştuğu bir sedire oturttular.

Önce bir bir merhabalaştık bu tanımadığım insanlarla. Başsağlığı dilediler. Ortadaki beş ya da yedi numara gaz lambasının sarı ışığında merhabalaştıklarımın, başsağlığı dileyenlerin yüzlerini görüyor ama tüm açıklığıyla bakışlarını, örneğin gözlerini göremiyordum. Beni doğrusu oldukça tedirgin ediyordu bu da. Belki de gaz lambasının yeterli olmayışından değildi de bu, başlarını hemen öne eğmelerinden, arada bir başlarını kaldırmalarındandı.

Ev sahibi olduğu hemen belli olan altmış-altmış beş yaşlarındaki adam beni getirene dönerek:

— Gelmeniz nasıl oldu? Kuşkulanma olmadı ya?...

— Yok dayı emmi, herkesler camide olduğundan görüp kuşkulanma olmadı. Kumandan beyler de turistik lokantadalar daha.

Dayı emmi benim hemen solumdaydı, divanda. Onun yanına da değil yüzünü, kendisini bile göremediğim biri oturmuştu. Ufalıp gitmişti orada. Sağıma düşen pencereden dışarıya baktım

bir aralık. Üst üste yığılmış ağaçlara benzeyen çit duvarını sezinleyebildim evin. Karşıdaki bir iki evde de ışık yanıyordu. Birininkinin daha parlak oluşundan bu evin elektrikli olduğu anlaşılıyordu. İki katlı bir evdi bu ev. Hem de her iki katında da ışıklar yanıyordu. Pencerenin dar ve demirden korkuluğu olmasına karşın yine de beni tedirgin ediyordu.

Kısa bir sessizlikten sonra:

— Bey diye söze girdi dayı emmi, buraya dek seni zorlattık çar naçar. İyi mi ettik, kötü mü ettik bilmem artık. Gözaltında olmayacağını düşündük. Bir işaretle de senin yabanın kentinde bağlıkları çıkacağını pek sanmıyorduk ya başka bir yol da yoktu. Şimdi seni şunun için ünlemişiz: Sana anlatacaklarımız var.

— Eyvallah dayı sağolasın... Sıkıntıya soktunuz kendinizi.

Sedirin karşısında bağdaş kurarak oturmuşlardan biri dayıya bakarak bana doğru konuştu:

— Bizimki ne ki... ölümün acısı yanında. Sizinkinle boy ölçüşecek cinsten değildir. Sen hele kusura bakma ayağımıza getirdiğimizden. Durumun...

Özür dilermiş gibi sustu birden. O zaman baktı bana. Yine de bakışını göremedim. Dayı anlatacaklarının bir an önce anlatılmasını sağlamak, hiçbir kesintiye uğramamasını sağlamak için oturduğu yere iyice yerleşerek odadakilerden birine seslendi:

— Nuri hele kalk bi, size gidiyormuş gibi yapıp çevreyi dolanıver bi. Su uyur düşman uyumaz.

Nuri kalkmaya hazırlanırken dayının buyruğunu sertçe yanıtladı bir başkası ve de beni iyice şaşalattı bu sertlik:

— Bırak be dayı, yetti arttı gayri bu sinmelik. Sin, sin... Sindikçe tepemize biniyorlar, görmüyon mu? Oturup söyleşmede mi yasaklandı yoksa, yasaklandı da hani benim mi haberim yok?

Nuri odanın içinde upuzun dikildi. Upuzun gençten bir

adamdı. Gaz lambasının ışığı uzun boyuna yetişemediğinden başı omuzlarından itibaren iyice gölgeli bir karanlığın içinde kalmıştı. Tartışmanın sonucunu beklemeden, nasıl olsa dayının dediğinin olacağını bilerek kapıda gözden yitti. Dayı yine de yanıtlamasız bırakmadı karşı çıkışı:

— Kahramanlığın tam sırasıdır şimcik ha, amma velakin tam sırasıdır şimcik. Oturup söyleşmek yasaklanmasına yasaklanmadı da yarası olanların gocuntusu var.

Bana döndü:

— Seninle konuşanların ikisini jandarma çekti, kahvede seninle konuşanlardan ikisini. Bir iki saat, ne konuştunuz onunla deyip bir iyicene sıkılamışlar. Sonra serbest bıraktılar amma hele o kadar dilinizi çıkarmayın bakalım diye tenbihatta bulunmuşlar. Bu tenbihatın altında ne yatar pek iyi bilinir.

Askerlikte tam siper diye bir şey vardır. Yağmur gibi yağmaya başladı mıydı ateş, bulunduğun yere yatarak boydan boya tam siper yaparsın. Tam siper yapmanın da şimcik tam vakti zamanıdır. Daha başkaldırma, daha kıpırdamaca yok. Çünkü daha dumanı tütmekte ateşin.

— Durumun böyle olacağını kestirmek benim için de zor olmadı dayı. Bazıları kuytularda, karanlığı siperliyerek başsağlığı dilediler. Öğretmene bir şey yapmasalar bari...

— Başı evvelemirden beri dertte onun zaten. Dertten kurtulduğu yok ki garibin, sen onun başına dert açasın. Öğretmen olduğundan başına hemencecik çorap örmekten çekiniyorlar, az biraz uzak duruyorlar. Mecliste adamları var, kendilerinden yana olanlar var. Öğretmen kıyımı diye bir iki de olsa yazıp çiziktiriyorlar daha henüz. Halktan biri oldu mu dinledikleri hiç yok. Öğretmen yiğittir, bizim buralı değildir ama yiğitliğine yiğit, sözüne güvenilir kişidir. Aklı başında herkes de kendisini burada sever sayar.

Bir süre hiç konuşmadan bekledik. "Çevreyi bir dolanıp gelmek bunca zaman alır mı?" diye geçirdim içimden. "Evin çevresi bir sigara içiminde dolanıp gelinir. Bizse tabakalardan sarma sigaralarımızı çaylarımızla birlikte içtik de bitirdik bile. "Bu arada, kendi aralarında havadan sudan konuşur gibi konuşuyorlardı. Köylülerin, küçük ilçelerin jandarma korkusu, jandarma dayağı ile nasıl sindirildiklerini düşündüm. Bir itiş kakışta sürüne sürüne yol alıyorlarmış gibi bir halleri vardı. Bazen dayının dediği gibi, tam siper yapıyor, bazen siperlerinden çıkıp kanayan yaralarına aldırmadan başka siperlere siniyorlardı. 27 Mayıs asker darbesinden sonra gittiğim Güney Anadolu köylerinden birinde uzatmalı bir başçavuşun şu sözleri geldi aklıma birden:

— Bu itleri, diyordu uzatmalı karakol çavuşu, suç işlesinler, işlemesinler arada bir döveceksin. Tıpkı Arap atasözünün dediği gibi: Sen karını arasıra döv. Nedenini sen bilmesen de o bilir.

Dövenler nedenini bilerek dövüyorlar şimdi. Çok değil, daha iki ay öncesinde Güneydoğu köylerimizin bazılarında askerler köy halkını yere yatırıp sakladıkları silahlarını çıkartmak için sıra dayağından geçirmedi mi? Nice günler görmüş, yaşlı, titrek bir köylü genç yeğeninin yerde kıvranmasına dayanamayıp ileriye atıldığında başına yediği bir dipçik darbesiyle yerde kıvranan yeğeninin üstüne kapaklanarak can vermedi mi? Bununla kalmadı sadist bir subayın ettikleri. Köyün imamının tenasül uzvuna ip bağladılar. İpin ucunu zavallı yaşlı karısının eline verip köy sokaklarında dolaştırdılar. Sonradan imamın oğlunun intihar ettiğini yazdı gazeteler. Yirminci yüzyılın ikinci yarısını aşmış benim parlamentolu, çok partili, milli iradeyle işbaşında olduğunu söyleyen Süleyman Demirel'li memleketimde tüm bunlar gerçekten oldu; evet tanrım, yüz kızartıcı bu olay Ankara'daki çok kişinin rahatını bile kaçırmadı hiç olmazsa bir saatçiğine. Anadolu'nun

köşe bucağında sessizce işlenen kimbilir kaçıncı cinayetten ve yıldırmadan bir tanesidir bu su üstüne çıkabilen diye düşününce insan, umutsuzluk kara bir duman gibi sarıyor aklını. Korkunç olanı da bu.

Bu kent başka mı? Sinanların öldürüldüğü bu küçük kasabanın insanları evlerinde oturup iç rahatlığıyla konuşmaktan bile ürker olmuşlar. Beni gizlice, gizli, çaktırmasız işaretlerle evlerine çağırıyorlar. Bir iki lakırdı edebilmişi de jandarma karakolunda bir iyice sıkılanıyor. Zulüm dağdan düşen bir çığ gibi kasabayı baştan başa örtmüş. Beyazlığı karalığını gizleyemiyor.

Evin çevresini şöyle bir dolanacak adam döndü sonunda. Kimseciklerin olmadığını söyledi. Ve işte bundan sonra dayı önce yavaş yavaş, kendi aralarında konuşan insanların çıkardığı yumuşak sessizliği bozmadan, ama kısa bir süre sonra tüm dinleyenlerin sessizliği ortasında Sinan ve arkadaşlarının vuruşma öyküsünü anlattı.

— Bizim duyup ettiğimize göre olanlar şöyle: İnekli'nin köylülerinden, buradakilerden, jandarmanın bile kendisinden derleyip topladıklarımızı sana anlatacağım şimdi bir bir. Birbirini tutmazlık yok. Bir o anlatanı, bir bu anlatanla tümlüye tümlüye, oradaymış, kendi öz gözlerimizle olayı görüp bildik. Kuşkulu hiçbir yan, karanlıkta hiçbir şey kalsın istemedik. Anasının babasının acısını, bilememek, öğrenememek ağdalaştırır; bilmekse hafifletmez. Sen de onlara tüm diyeceklerimizi. Herşeyi dipli köşeli öğrendik derim ama yine de noksan, yanlışlıklar var olmamış olmaz. Ayrıntılarında sözün gelimi. Şimdi toparlarsak...

Bir davayı zabıt katibine yazdıran yargıç gibi kuru ve yalın bir bir anlatmaya başladı:

— o —

Gün ışıldadı İnekli'de. Sabah ezanı okunmamıştı daha. Sinan ve altı arkadaşı İnekli'nin az ilerisindeki geniş düzlükte görüldüler. Takım düzeninde yürürlerdi. İnekli'nin evlerini bir hayli solladıktan sonra İnekli'nin evleri gözden yitti, gerilerde kaldı çokçana. Çobanı gördüler sonra, daha sonra. İnekli'nin davarını almak için gelirdi. Sinan çağırdı. Çoban bir garip, köyün mezrasında oturur. Takım düzeni mola verdi. Oturdular. Sazlıklar arasından korkuyla bakıyordu çoban onlara. Sinan çağırdı bir daha. Dedi ki:

— Gel çoban kardeş gel... Korkma. Hele yaklaş. Sana bir zararımız dokunmaz. Para verelim de bize gittiğin köyden ekmek, peynir, helva alıp geliver. Açız...

Çoban tepeden tırnağa silahlı adamlardan pek çok korktu. Dediğince korktu: "Yüreğim çatladı." Hiç beklemedikleri bir şey yaptı. Tabanları kaldırdığı gibi birden... "Dur kaçma vururuz" diyemediler... Sazlıkların ve çalılıkların arasında gözden yitti.

İmam, İnekli'nin minaresinde sabah ezanını okurken çobanın ekinlerin arasında "ekin iti" gibi azmış, kudurmuş koşa koşa köye gelmekte olduğunu gördü. Az daha ezanını şaşırır idi. Ço-

ban dili sarkmış, boğulur gibi muhtar ağanın kapısını çaldı. İmam ile birlikte birkaç kişi daha yetişti. Kapının eşiğine yığıldı kaldı. Çatlayan yüreği nice sonra diline izin verdi de akrep dolası ağzı gördüklerini der oldu. Muhtar emmi uyanık. Kulağı delik. Bildiği az buçuk şey değildir. Durumu kavradı. Çobanı adamlarıyla içerliğin taşlığına çekti. Ve bir kere daha, tek be tek gördüklerini dedirtti çobana. Yanına güvendiği adamlarından iki kişiyi aldı. Muhtarlığa vararak Gölbaşı Jandarma Müfrezesi'ne telefon açtı. Jandarma Komutanı Başgedikli:

— Az biraz oyalan telefonda hele, dedi. Telefonun başından ayrılma. Arayıp seni talimat vereceğim ben.

Telefonun başında az biraz oyalandılar. Sonra telefon çaldı. Talimatı aldı. Komut tekrarı yaptı. Yanındakilerle bir bölük görüştü. Dediklerini dedi. Gereğini istedi.

Sabah ezanının okunmasından iki sigara içimlik zaman aşmıştı ki, muhtar ağa yanında köy bekçisi, iki de adamı sessizce, patırtı gürültü edip eylemeden köyden çıktılar. Kurtuluşçular'ın geldiği yolun yukarısından, sazlıkların arasında gözden yittiler. Birbirlerine avcılar gibi "Rastgele" dediler "Allah yüzümüze güle, işimizi rastgetire" dediler.

İki adamının ellerinde av tüfekleri, bekçiyle kendisinde askeriye çalması Kırıkkale tüfekleri, tabanca, bol mermileri var idi. Domuz mermileri de var idi. Alpaslan'ın vücudunda domuz mermisi değil, saçma kurşununun kum gibi saçılmış yaraları bulundu. Demektir ki bu, domuz mermisi tuzaklamada kullanıldı.

Takım düzeni dinlenir idi. Yürüyüşe yeniden geçeceklerdi. Amma velakin silah sesleri gelmeye başladı çalılıkların ve de sazlıkların ardından. Oraya dek pek kurnazca, pek beceriklice, ardlarına dek sokulmayı başarmışlar idi muhtar ağa ve adamları. Kurtuluşçular, yıldırım gibi toplandılar. Sinan arda geçerek ateş

etmeye başladı. Takım yürüyüşüne geçti. Hiç kimseyi görmezlerdi. Ateş edenler pek beceriklice uydurmuşlardı araziye kendilerini. Peşlerine küçük bir askeri birliğin düştüğünü sanmışlardı ve ilk yanılgıları burada oldu.

Bu çevrede komandoların yerleştiğini bilirlerdi. Dağlara doğru çekilmeye başladılar. Sakıncası besbelliydi çukurda kalmanın. Uysal Başgedikli'nin kurduğu tuzak da bu idi. Ateş edenlere doğru yönelirlerse köylüler kaçacaklardı. Ama yanılıp da dağlara doğru vururlarsa, ileride boğazın en daraldığı yerde Uysal Başgedikli jandarmalarıyla birlikte, siperde kendilerini... Bre.

Bre ki bre. Ne biçim yanılmadır. Silah seslerine acelesiz, bi kulak kabartıp mavzer sesleriyle, tabanca seslerinin, domuz dom domu atan av tüfeklerinin dilini bir çözebilselerdi de yükleniverselerdi, ana sütü gibi helal canları şimdilerde güpgüzelim bedenlerinde sağ idi. Neredeydiler şimdilerde kimbilir, biz ölmüşlüklerinden söz ederken?... Bir pınarın başında mı soluklanmadaydılar, mağaralarına mı erişmişlerdi? Kahpeliği mi söyleşirlerdi de, daha acımasız olmayı mı yüreklenirdi içlerinden kimileri?

İnekli ovasının dağ sırtları iki yönden hızla gelip dar bir boğazda birbirleriyle kavgaya tutuşmuş gibi bir kavuşup, bi amansız geçitten sonra kavgadan ürküp caymışlar gibi birbirlerinden o hızla sırt çevirip kaçarlar. Dağların kavga ettiği yerde idi Uysal Başgedikli jandarmalarıyla. Bu öyle boğazdır ki aştın mı, kanat takıp uçsa düşmanın ardından yetişemez. Geçen geçer, kalan kalır. Sinan ve arkadaşları iyicene yaklaştılar bu dar boğaza. Ardlarından gelen takırtılar gerilerden duyulur olmuştu. Muhtar ağa ve adamları kurulu tuzaktan haberli ve bilirli olduklarından kelli kasıtlı olaraktan gerilerde kalırlardı. Az sonra başlayacak cehennem ateşinin dışında bulunabilmek, yüreksiz yüreklerini, beyin-

siz kafalarını kurşundan masun kılabilmek için. Lakin Kurtuluşçuları dar boğazın ölümlü doruğuna itelemekten de halli kalmış değiller idi.

Uysal Başgedikli mahircene yerleştirmiş idi erlerini. Savaş manevralarında yaptıkları gibi. Kayalıkların önünü de çalılıklarla kapamışlardı. Hiç görünmezlerdi de görürlerdi Kurtuluşçular'ın gittikçe yaklaştıklarını. Piyade tüfeğinin ateş alanı içinde hayli ilerledi Kurtuluşçu gençler. Her bir er, birer genci nişanlamış idi.

Bir kıpırdanış mı oldu, bir döğüş mü belli değildir. Uysal Başgedikli tepeden tırnağa silahlı ve de göbeğinin üzerinde tomsonunu tutarak bir tepenin üzerinden bağırdı "Silahlarınızı atın ve olduğunuz yerde kalın!"

Tuzağa düşürüldüklerini işte o zaman anladılar. Ateş edecek gibi bekledi Uysal Başgedikli. Askerleri önde idi. Kendisi bir daha gerideki tepede idi. Aşağıdan bakan köylüler kendisinin heybetine bakarak Kurtuluşçu gençlerin teslim olmasını beklerler idi. "Lakin yiğitliklerine sığdıramadıklarından ellerini havaya kaldırmazlar sanırdık." Böyle söylediler sonradan.

Sessizlik boz bulanık bi duman gibi çöktü. Bıraksan üzerlerine uçacakmış gibi kayalığın üzerinde kartallaşmış Uysal Başgedikli'nin yüreği gümbür gümbür göğüs kafesinde çarpar idi. Bilirdi ki, yüreklilik kendisinden çok tuzağa düşürdüklerindedir şimdi. Askerleri de görürlerdi ki, eğer ki bi yitirirlerse arazi üstünlüklerini gençlerin ateş üstünlüğünden canlarını sağ kurtarmaları mümkünlük değildir. Gençlerin çevrede ün yapmış ataklıkları, Ankara hükümetlerinin gözünü yıldırıp ateş çemberini yara yara çıkışlarını bildiklerinden, çok kez aha bunlar anlatıldığından kelli durdurdukları yerde pek sağlam durur değillerdi. Helesine Sinan'ın koskoca hükümetin polis ve askeriyesini darmadağın edip geçişini anlatırlardı ki, Köroğlu türkülerini andırırdı. Uysal

Başgedikli Kurtuluşçular'ın bunca silahlanmasına inanmamıştı. Efsane uydurulur sanırdı. Otomatik silahların gücü karşısında nutku tutulduğundan mı, yoksa tedbirini koyulaştırmak istediğinden mi ne, kartal gibi açık gerginliğini yitirerek askerlerinin yanına siperlendi; hiç bi daha bi şeycikler demedi...

Onun inmesiyle Sinan izlendiği ağacın dibinden bir büyük taşın üzerine sıçradı. Boz bulanık suskunluk bağırtısıyla parçalandı:

— Jandarmalar sakın ateş etmeyin.

Taşın üstünde boy hedefi vermesine herkesler şaşaladılar.

— Sakın ateş etmeyin. Düşman değiliz biz. Jandarmalar dostuz biz. Kardeşiz. Mehmetlerle biz öz be öz bu yurdun kardeşleriyiz. Bizim sizinle bir davamız yok. Ardımızdaki köylülerle de. Bizi bırakın yolumuzu sürelim. Ne sizin, ne bizim birbirimize kötülüğümüz dokunmasın. Beni duyuyor musunuz? Ben Sinan Cemgil, Halk Kurtuluş Ordusu'ndan sesleniyorum size, duyuyor musunuz beni?

Ne ardlarından ne önlerinden çıt yok. Sanki dağın böcü börtüsü, esen esintisi durmuş susmuş, Sinan'ı dinlemekteler.

Bu kez Sinan daha da büyük bir kayanın üzerine sıçradı. Hepsi bir kez daha hayret ettiler. Sonradan hiç kimse bu kayanın üzerinden nasıl birdenbire gözden yittiğini bir türlü kavrayıp da anlayamadı. Bir serçeyi bile kayanın dibine bi atımda cansız yuvarlamak işten bile değilken... Sinan, bu kayanın üzerinde kendini çeviren düşmanlarının tam orta göbeğinde bir kez daha haykırdı. Konuşabildiği son sözleri bu oldu. Dedi ki:

— Biz sizlerin, halkımızın bağımsız, onurlu ve bolluk içinde yaşayabilmesi için halk düşmanlarıyla, sizi sömüren ve asırlardan beri zulüm altında ezenlerle ölümü göze alarak kavgaya tutuşmuş Halk Kurtuluş Ordusu'nun birer neferi, birer eriyiz. Bi-

zimle vuruşmak halk düşmanlarının ve halkı soyanların yanında yer almak demektir. Unutmayın ki bizimle vuruşursanız siz zararlı çıkarsınız. Hiç kimseyi öldürmedik şimdiye dek. Sizi öldürmeyi hiç istemeyiz. Sizi buraya, ateşimizin önüne atanlar neredediir? Bir üstünüz bile ateşimizden kendini korumak için sizin ne kadar gerilerinizde dururken ya ötekiler kimbilir ne kadar gerilerde gizlenmiştir, düşününüz Mehmetler!... Düşmanlarımız sizi önümüze atarken kendileri rahatları içinde enselerini kaşımaktadırlar. Kendilerine güveniyorlarsa onlar çıksınlar ortaya. Erkeklik zavallı yoksul köy çocuklarını ateşe sokup kendisi arkada durmak değildir. Onlara inanmayınız mehmetçikler. Onlar ateş deseler bile sakın onları dinleyip tetiğe basmayınız. Bizi birbirimize kırdırmak istiyorlar. Kendileriyle kanımızın son damlasına dek çarpışmaya hazırız. Ortaya çıksınlar.

Başgedikli Selahattin sapsarı kesti. Hızla apoletlerini, rütbelerini sökmeye çabaladı. Beceremedi. Jandarmanın birine kasaturasıyla rütbelerini ve kollarındaki işaretleri söküp parçalattı. (Kumandanınız nerde?) lafından pek yıldı birden. (Çıksın ortaya.) Böyle bir yerde bu lafın nasıl cuk diye oturduğunu, ne anlama geldiğini bildiğinden çok hızlı bir biçimde haykırarak (Ateş!) buyruğunu verdi. Zaten Kurtuluşçular da ağaç ve çalı siperlerinden çıkıp yavaş yavaş yürüyüşe geçmeye başlar gibi idiler. (Ateş) buyruğu kaçıncı zorlamada tutuldu bilinmez. Ama birdenbire ortalık ana baba gününe döndü.

Ve bir savaştır başladı. Bir kızılca cayırtıdır koptu. Ortalık alt-üst oldu. İnekli'nin köylüleri tarla yollarında durakladılar. Yol kenarlarına, arabalarının, davarlarının yanlarına çöküp oturdular. Ta ki vuruşma sesleri kesilinceye dek. Başlarını kaldırmadan öylece kaldılar. Bazıları dualarını mırıldandılar.

Her geçen dakika savaş daha da büyüdü. Göz gözü görmez

oldu. Sinan'ın kayanın üzerinden yaylım ateşlerinden nasıl kurtulup da kendini atabildiğine herkes çok şaştı. Çok şaştı. Otomatik tomsonların birbirinin ardından birbirini geçmek isteyen seri kurşunları kayalardan vınlayarak kayalara çarpıyor, piyade silahlarının takırtıları gençlerin makineli tüfeklerinin cayırtısına kavuşuyordu. Mermi yağmurunun havaya dolan toz bulutlarından kimin vurulduğu, kimin öldüğü, kimin ne yaptığı belli olmuyordu. Bir aralık Sinan'ın bu toz bulutlarının arasında arkadaşlarına komut verdiğini köylüler gördü.

İlk vurulan bir geyik gibi alımlı, bir ceylan kadar güzel Alpaslan oldu. Geriyi tutmuştu. Orada, köylülere yakın yerde vuruldu. Kaynayan bir çamur kazanı gibiydi ortalık. Çatlayan çamurların içinden ateş dumanları fırlıyordu. İşte tam bu sıralarda jandarmayla köylünün durumu kötüledi. Nedenine varınca; hiç beklemedikleri bir şey olmaya başlamıştı ve de bu onları birdenbire yılgınlığa sürükledi. Sinan ve yanında bir arkadaşı yamaçlara tırmanmaya başlamışlar idi. Dağ kurdundan daha çevik, tavşandan daha duyarlı oldukları besbelliydi. Bir de güzel destekliyorlardı ki birbirlerini görenin parmağı ağzında kalır. Çukurda tümsekleri kendilerine siperlemiş olanlar tepedekilere alttan sürüne sürüne yaklaşıp ateş gücüyle göz açtırmıyorlar idi. Sinan yanındaki arkadaşıyla tepeye varabildiğinde iş biterdi. İşin biteceğini herkesler görmüş idi. Herkeslerden önce Uysal Başgedikli durumun büyük tehlikesini görmüş idi. Sonra köylüler bu işin sanıldığı gibi, iki atımlık olmadığını köylülük kafaları ile kestirdiklerinden gerilemeye başladılar. Bedenlerinin içindeki can korkuyla terlemeye başlamıştı. Ve dahi birbirlerine çaktırmadan sıvışmanın yollarını arar oldular. Muhtar ağanın adamlarından biri mermim bitti uydurmasıyla köye bile kaçtı. Muhtar ağa merminin bitmediğini bilirdi bilmesine, ama adamının böyle bi kurtuluş

kapısı açmasına akılsız yüreği pek sevindi. Kendisi de az sonra aynı şeyi yapmayı düşünür idi. Sinan arkadaşıyla birlikte yamacın ortalık yerlerini aşar aşmaz jandarma tüm arazi üstünlüğünü yitirdi. Ve Sinan elindeki ateş ejderhasıyla baskı altına alır oldu hepsini. Böyle bir ejderhayı kimsenin ne görmüşlüğü ne işitmişliği vardır. Siperlerin önünü bir dil gibi yalayıp geçiyordu. Bu kez aşağıdaki arkadaşları ateş baskısından kurtulur oldulardı. O çalılığın ardından fırlayıp ötekine, bu tümsek siperinden berikine kıvılcım gibi kayarak müfrezenin yanına yaklaşmaya başlamışlar idi. Sinan ve de arkadaşının beş–on–on beş metre daha yukarıya tırmanmaları gerekir idi ki, tüm müfrezeyi ateş çemberi içinde sımsıkı sıkalar, kıpırdatmayalar. O zaman iki yol vardı tuzakçıların ve de yol vermezlerin: ya bu ateşin içinde ölmek ya da silahı atıp kolları kaldırmak havaya. Mehmetçikler derim ki olan olduktan, köprüler yıkıldıktan sonra teslim olmazlar idi de ölü ölüverirlerdi. Sinan da kardeşlerim dediklerini öldürüverir miydi?

Bu iş apaçık ortaya çıktı. Sinan ve arkadaşı on değil, yirmi metre daha yukarı çıktılarda tüm ateş baskısından kurtulup hepsini kıskıvrak çevrelediler. Arkadaşı az biraz gerideydi ve Sinan'ı destekler idi.

Köylüler iyicene yıldılar. Muhtar ağa "Eyvahlar yazıklar olsun; bir avuç bebeyle baş edemedik... İşe bak. Silahlarımızı elimizden alıp da bizi köylülere ve de komutan büyüklere rezili rüsva edecekler. Ben gidip takviye birlik istemek zorundayım. Hele siz az biraz oyalanın." Yavaşça uzaklaşmaya hazırlanır idi. İşte bu sırada herkesle birlikte o dahi inanılmaz bir şey gördü. Mıh gibi olduğu yere çakıldı kaldı, kıpırdanamaz oldu.

Sinan arkadaşının desteğiyle ulaştığı yerde çıra oyunu oynar gibi oynamakta idi. Önce kimse bi şey anlamadı. N'olduğunu kestiremedi. İsabet kaydettiremiyor sandılar. Sonra da nutku tu-

tuldu işi kavrıyanların. Sinan ve arkadaşı öldürmüyorlardı. Elindeki ejderha siperlerinin önünü, burunlarının dibini yalayıp yalayıp geçiyordu da hiçbirine değmemek için, ilişmemek için hemen aynı keskinlikle geri çeki, çekiliveriyordu.

Bre bunu anlamak nice güç bir iştir. Öldürebilecekken öldürmemek, ateşe kardeş sevgisini mühürlemek... İşte bunu anlamak nice güç bir iştir. "Mehmetler bizim kardeşimizdir" lafını ateş ve kanın içinde hasmını kolundan tutup yakalayarak "İşte bak gör, sen benim düşmanım değil, kardeşimsin" diye tanıklayabilmek... "İşte sen benim kardeşimsin, işte sen benim mehmedimsin. Köylümsün, ondan zararım dokunmak istemez sana... Hadi bakalım şimcik nasıl açıklayacaksın bunu?..."

Bre Sinan, canla oynanır mı? Bunu o adamın düşüncede bile kabul etmede yeterince yürekli olamayacağını niye düşünmezsin hiç? Ne dediler sonra; erlerle konuşulduğunda? Dediler ki:

— Doğrusu şu ki isteseydi hepimizi hakladıydı. Niye mi yapmadı? Pek kestiremedik ya, bizim de kendisine kendisi gibi davranacağımızı sanmış olmalı...

Belki de hepsini silahlarından arıtmak istiyordu. Sonra da salıvermek. Bir büyük kavli vardı. Ama bu kavli ölümün büyük suskunluğu kapladı.

Alttakiler gittikçe arazi üstünlüğünü sağlamışlardı. Hep birlikte yaklaşıyorlar... Sinan'ın "Teslim olun, atın elinizdeki silahları" demesine az bi zaman bırakıyorlardı ki hiç beklenmeyen bir şey oldu: Çember gibi açılarak yaklaşanların komutasını yapmakta olan Kadir Manga vuruldu. Ve Sinan Kadir Manga'nın vurulduğunu gördü. Herşeyi avucunun içine almış dövüşürdü çünkü. Ve Kadir Manga vuruldu. Kadir gecesi kadar güzel Manga... En boş bulunduğu zamanda vuruldu. Ve Sinan, Manga'nın vurulduğunu gördü.

Üstün durumunu yitirerek yıldırım hızı gibi aşağıya kaymaya başladı. Niye yaptı bunu? Kendisine çok yakın bi uzaklıkta olduğundan mı, yoksa durumun tamamından selamete çıktığına inandığından mı? "Nasıl olsa, gelenler onları teslim alır" düşüncesinden mi?

Müfreze önce n'olduğunu anlayamadı. Ama Uysal Gedikli, Sinan'ın üstünlüğünü bi anda yitirdiğini gördü. Terden suya düşmüş de çıkmış gibiydi. Erleri yürekledi. Kendisi önce güçlü davrandı. Erler tam siper durumundan çıktılar. Ateş gücünü yeniden kazandılar. Uysal Gedikli ölümle kalım arasında son çıkışını yaptığını bilirdi. Yaylım atışı, cayırtı, nerden nereye sektiği belli olmayan kurşun vızlaması Sinan'ın ardından üşüşen sinek gibi yumuluyordu. Ellerine geçen fırsatın ne anlama geldiğini hakçası çok güzel saptadılar. Bulundukları yeri bırakarak yeniden ateş üstünlüğünü kazandıran yeni yerlere geçmeye bile başladılar. Uysal Başgedikli'nin komutları, canhıraş bağırtılarını köylüler bile ta gerilerden duydular. Muhtar ağa köye dönüp yardım istemekten cayarak adamlarıyla daha bi sokuldu ardlarına Kurtuluşçu gençlerin. Erler sıçraya sıçraya aşağıya doğru kaymaya başladılar. Yüklenmelerinin ağırlığı hemen belli oldu.

Sinan'ın arkadaşının ateş gücü etken olmaktan çıktı. Sırtın hemen yakınında tek başına kaldı. Uysal Başgedikli onun karşısında bir asker bırakarak oyalama ateşi yaptırır idi.

Sinan'ın ateş üstünlüğünü yitirmesiyle yüklenmelerinin amansızlığı arasından çok bi zaman geçmeden Sinan yoldaşı, arkadaşı, fikirdaşı Kadir'e on metre, on beş metre daha yaklaşa idi ki kavuşa, alıp kucaklaya ve de bir kenara çeke... İşte zamanın bu can alıcı-can verici, her bi şeyin bi böle, bi öyle olacağı zaman kertesine dek... İzmirli onbaşının ilk kurşunu yiğitler yiğidi ve de bi gelin kadar alımlı Sinan oğlumun tam alnının ortasında

patladı. Köylüler, havaya uçacak sandılar... Göğe doğru kanatlanıp sabah bulutları arasından bi buyruklu yıldız gibi akıp gidecek. Belki de gerçekten böyle olacak idi. Yukarıya doğru başını vermiş ağır yavaş ayakları yerden kesilirken ikinci kurşun tam göbeğinden girip sırtından çıkınca... Yere doğru döndü ağır yavaş, bi an herkesler, başını kaldırmış son kez arkadaşlarına bakıyor sandığında, birdenbire Kadir'e doğru yere kapaklanarak yuvarlandı.

Yamacın ortasına dek inebilmiş arkadaşı hızla yamacı aşıp gözden yitti. Hacı Tonak teslim oldu. Mustafa Yalçıner yaralı yaralı silahını havaya kaldırdı. Muhtar ağa ve adamları hemen kendi avlarının yanına, Alpaslan'ın yanına seğirtip baş ucunda vaziyet aldılar. Erler Hacı Tonak'la Mustafa'nın ellerinden silahlarını alıp bi kenara koydular.

Kadir ile Sinan iki metre ara ile yan yana yatar idi. Uzun bir süre kimse yanlarına yaklaşamadı. Silahları dahacık ellerinde, yan yana yatan iki arkadaşa çevrili namlular açıkta bir süre bekledi bekledi de, sonunda adım adım yaklaşır oldular. Uysal Başgedikli'nin balmumundan da sarı idi yüzü. Çenesinin attığını görür idi herkes. Yanlarına yaklaşırken "yığılıp kalacak" sandı köylüler. Bir duraladı. Namluları dikilmiş gerideki iki erine baktı. Hızla yan yana yatan iki Kurtuluşçu'ya yaklaştı. Öldüklerini görünce suratının ortasına yumruk yemiş gibi ağzı burnu birbirine karıştı. Bir iki adım gerisinde duran erlerin namlularını indirtti. Balmumu sarılığı yüzünün, ne Kadir'de, ne Sinan'da vardı. Gören köylünün dediğince "ölüden beterdi sağ canı."

— o —

Dayıdan muhtar ağa ile adamlarının adlarını öğrenmek istedim. "Acının üzerine olmaz" dedi. "Yangına körükle gidilmez." Hiçbir zaman da ne muhtarın, ne adamlarının adlarını öğrenemedim. Öğrenseydim de n'olacaktı? İnsan acısının, yarasının tam üzerindeyken derde deva çeşidinden bu tür soruların yanıtlamasını almak istiyor, hem de kesin bir biçimde. Bir bakıma onlar kendi doğrultularında üzerlerine düşeni yapmışlardı. Sonradan Gölbaşı'ndan ayrılırken üzerlerine bu görevi hangi amaçlarla aldıklarını, tuzaklamanın ve de gençlerin peşine silahla düşmelerinin neyin karşılığı olduğunu gider ayak öğrendiğimde onlardan gerçekten tiksindim. Öfkem çatladı.

Konuşmalarımız kesik kesik sürüyordu. Arada bir başka şeylerden de söz açıldığı oluyordu. Öyküyü baştan sona belleğimden geçiriyor, sormam gerekenleri saptamaya çabalıyordum. Bunun bir nedeni vardı: Ölümüzü alıp gittikten sonra bir daha bu insanlarla hiçbir ilişkimiz olmayacaktı. "Ne öğrenirsem iş o" diye düşünüyordum.

— Çobanın kaçtığında köye ihbar edeceğini nasıl düşünmezler de, nasıl engellemezler onu? Bunu bir türlü kavrayamıyorum?

— Hiç beklemedikleri bir şey yaptı çünkü çoban. Kaçtı. Tabanları kaldırdığı gibi sazlıkların arasından tüm gücüyle koşmaya başladı... Bilerek değil. Korkudan.

— O kadar genç nasıl olur da engelleyemezler onu?

— Engellemenin bir yolu vardı: Herifi vurmak. Öylesine deli deli kaçıyordu ki, kurşundan başka hiçbir şey durduramazdı onu.

Başımı çevirerek iri iri gözlerle bu yaşlı adama baktım. Yüzü buruş buruştu. Bir insan yüzünün bunca buruşabildiğini ilk kez görüyordum. Derin toprak çatlamasını andırıyordu. Gözlerinin bu buruşukluklar içinde bir kıvılcım gibi yanıp söndüğünü gördüm. İri iri bakışıma bu parıltıyla ilk karşılığını verdi:

— Vurmaktan başka çıkar yolları yoktu. Vurmadılar. Uysal Başgedikli'nin jandarmalarını öldürmeden sakınarak hallaç pamuğu gibi atanlar bir garip, yarı deli bir çobanı nasıl vurabilirler ki?

Durdu. Kırçal, kısa saçlarının üzerinden başını ensesine dek sıvazlayarak elini ağır ağır bir şey arıyormuş gibi dolaştırdı.

— Bile bile göz yumdular buna. Yalın ve de bulunmaz Türklükleri budur. Kimsenin kanı yok ellerinde. Onların kendi kanları başkalarının ellerinde. Yuğup yıkanmaz bir kan... Öldürmek pek zorlarına gidiyordu, ölmekse pek değil. Ölmek çoktandır alışık oldukları bir dost gibiydi onlara.

Dost, biz Hazreti Ali'den beri biliriz ki zulüm sadece silahla değil, merhametin, demirci körüğüne benzeyen yürekliliğin karşısında sınama gücünü kökünden yitirir ve de bir gün iyi yüreklilik, yiğitlik çok küçük bir zorlamayla ötekini yerle yeksan eder.

Başımı eğdim:

— Bunu anlamakta güçlük çekmiyorum dedim. Amerikalıları üslerinden kaçırdıklarında onları sağ komayabilirlerdi. Ama

yapmadılar bunu. Çok iyi baktılar. Alışık oldukları yemekleri onlara sağlayabilmek için kalabalık yerlere dek sokulmaktan çekinmediler. Ellerini kana bulamaktan kaçındılar, onların kanıysa başkalarının ellerinde kaldı. Ne güzel dedin bunu dayı...

— Zavallı çoban rezilliğini hemen anlayacak. Yarın değilse, öbür gün. Ulufe dağıtılırken... Kendisine en küçük bir bahşişte bile bulunulmayınca ölenleri bir başka türlü düşünecektir.

Konuşacak bir şey kalmadığı belliydi. Kendi kendimle konuşmam, kendi kendimin kavramasına yardım etmem gereken şeyler vardı; bir de beni bekleyen işler. Beni bekleyen işleri söyledim. Tabut yapılıyordu. İmamı bulmam gerekiyordu. Alınması gereken şeyler varsa onları almam, onları da sağlamam gerekiyordu. Tüm bu nedenlerden kendilerinden izin istedim. Bana anlattıklarını Sinan'ın ana ve babasına da anlatacağımı söyledim. Beni, benim ancak kavrayabildiğim birtakım tehlikeleri göze alarak evlerine dek getirmeleri, tüm olayı anlatmaları karşısında duyduğum minneti ve teşekkürü tüm açık kalpliliğimle kendilerine ilettim.

Bunun üzerine dayı:

— İnsan yılgınlığının sonunda vardığı öyle bir yer vardır ki, ondan sonrasının önüne hiçbir kuvvet geçemez, dedi... Yıldırıldığını bir bilsin insanoğlu, bir bilsin yeter ki...

Bahçe kapısına dek uğurladılar beni. Bir yol gösterici verdiler. Evin genç çocuğuydu bu. "Herhangi bir durumla karşılaşırsak Gölbaşı'nı geziyordu, yolunu yitirmiş karanlıkta, çarşıya çıkmak için yol veririm ona" diyecekti, genç çocuk. Ne derece inandırıcı olurdu bilinmezdi ama ışıklı yola varır varmaz çocuk benden gelebilecek hiçbir tehlikeye maruz kalmadan yanımdan hemen ayrıldı, "Hadi abi, eyvallah" deyip birdenbire.

Bahçe kapısında dayıya İstanbul'daki adresimi vermek iste-

dim. Kabul etmedi. "Almam doğru değildir dedi, buradan hiç kimseye de adres verme. Dar günler geçireceğe benzeriz." Elimi avucunun içinde okşarmış gibi tutarken ağlayan sesine hakim olmaya çalışarak.

— Sinan'ın bir oğlu olduğunu söylediler bana, bugün, Yeni duydum, doğru mu?

— Sinan'ın tıpkısı dedim. Hıh demiş burnundan düşmüş.

Elimi acıyla sıktı ihtiyar.

— Bre dedi, sesinin kesilmiş ağlamasıyla, bre kocamış Allah, izin ver bir yol İstanbul'a varayım. Seferberlikten beri varmadığım bu şehre bir varayım da yiğidimin oğluna babasının gezdiği dağlardan topladığım balı ileteyim. Bre koca tanrı izin ver şuna şu ahır ömrümde. Kucağıma alıp bir sarılayım bre...

Dayıyı birkaç kişi koluna girip içeriye doğru çekti.

— o —

Kendi kendime konuşa konuşa caminin önüne dek geldim. Sağıma soluma baktım; hiç kimseler yoktu. Caminin de ışıkları söndürülmüş, karanlığın kucağına çekilip oturtulmuştu. Kuvvetlice bir ışık marangozun kapısından dışarıya süzülüyordu sadece. Hemen oraya seğirttim. Kapısını sıkı sıkıya kapamıştı nedense. Arkasına da kalın bir kalas dayamıştı. Doğrama makinesinin gürültüsünden ustanın da, çırağın da yumruklarının çıkardığı sesi duydukları, ettikleri yoktu. Bir aralık kapıyı omuzlayarak zorlamaya başladım. Gerçekten de kalas zorlamaya dayanamayarak boşluk verdi. İçeriye süzüldüm. Marangoz ve çırağı daldıkları işten şaşkınca, biraz da tedirgin başlarını kaldırdılar. Aceleyle imamı sordum:

— Geldi mi?

— Sizi bekledi. Sonra siz gelmeyince gitti.

— Bir işim çıktı. Beş–on dakika daha beklese olmaz mıydı? Geleceğimi biliyordu...

İşine yöneldi. Gecenin geç saatlerine kalmıştı. Yorgunluk sadece yüzlerinden değil, ellerinden, ayaklarından, eğilişlerinden akıyordu. Söylediklerini duyabilmek için yanına kadar sokulup kulağını ağzına doğru yaklaştırmak zorunda kalıyordum:

— O yıkamayacakmış zaten... ölüleri.

— O yıkamayacak mıymış?... Neden?

Bağırdığım için yeniden başımı ona doğru sarkıtarak söylediklerini işitmeye çalıştım:

— Bilmiyorum... O yıkamayacakmış... Kimse de bilmiyor nedendir. Yeni imam görevlendirilmiş. Onun dışında hiç kimse yıkayamazmış vurulanları. Müftünün emri böyle. İmam söyledi bunları, onu bulsunlar dedi.

— Nerede oturur bu adam?

— Anlamadım?...

— Nerede oturur bu adam dedim... evi nerede?

— Bilen yok.

— Bilen mi yok?

— Bilen çıkmadı, sorulduğunda...

— Senin işin ne kadar sürer?

— Pek bir şey kalmadı benim işime. Çok çok, bilemedin bir saat çeyrek dakika, hadi bir buçuk saat sonra ben tamamım.

— ?????...

— Siz Sinan'ı camiye almaya bakın.

Sağıma soluma bakındım yine şaşkın şaşkın marangozun dükkanı önünde. Kapıya ardımdan kalın kalası yerleştirdiler daha bir iyice. Tek bir Allahın kulu yoktu. Kendime iyice bir küfrettim. İmam camiden çıkınca bir süre beni beklemişti. Niçin koşa koşa camiye dönmemiştim. Belki de adamı kandırırdım. Hiç kuşkum yok kandırırdım. En azından, ilçeye yeni atanmış imamın adresini öğrenebilirdim kendisinden. Belki de kalkar birlikte giderdik. Kapının önünde bir sağa bir sola gidiyor, çaresizce kıvranıyordum. Sinan'ın buraya getirilmesi, tertemiz yunup yıkanması, tabutuna yerleştirilerek resmi kişilerce mühürlenmesi ve sabahın ilk ışıklarında hareket etmemiz gerekiyordu. Birden sağlık

yurdunun yokuşunu nefes nefese koşuladım. Garajın kapısından Sinan'la Kadir'e baktım bir süre. Sinan'ın bu işi beceremeyişimden kızıp kalkıp camiye gitmesinden korkmuş gibi. Çalılıkların kalın karanlığı altında yatıyorlardı. "Kadir gecesi kadar güzel Kadir" ve de "bir gelin kadar alımlı... Bunları bana onları tanıyan biri söyledi, ama şimdi birdenbire anımsamıyorum.

Patlak gözlü doktor daha da kan çanağına dönmüş kurbağa bakışlarıyla yüzüme boydan boya bakıyordu:

— Arabanızla camiye indirmem gerekiyor Sinan'ı. Tabut hemen hemen hazır. Ben arabaya taşırım Sinan'ı... Yani başkaca kimseyi kaldırmasak da olur...

— Elbette şoförün zahmetini ödeyeceğim. Arabanın yakıt parasını da size takdim edeceğim. Zaten iki adımlık yol...

Kurbağa bakışlar su yutmuş gibi ağır bir bulanıklıkta açıldı kapandı. Ve sonra sabitleşerek yüzüme boydan boya bakmaya başladı:

— Hiç kimseyi bulamıyorum. Ben kucağımda da indiririm. Ama yollar çok karanlık. Düşmemizden korkarım. Herhangi bir yanı incinsin istemem. Arabayla camiye dek indirirsem o zaman imamı bulur, hemen yıkamaya başlar, öteki hazırlıkları da gerçekleştirmeye başlayabiliriz böylece... Kasabanın ışıklarının sönmesine çok az bir zaman kaldı. Çok az bir zamanım var, çok az...

— Şimdiye kadar n'aptınız peki?

Korktuğum soru boğuk boğuk yüzüme çarpıyor. Alı al moru mor bi soruyla karşılıyorum soruyu;

— Bana cipinizi beş dakikalığına verecek misiniz, vermeyecek misiniz? Yardım istiyorum sadece.

— Elimden hiçbir şey gelmez. Cipi böyle bir işe tahsis etmek yetkim dışı. Adama soru sual sorarlar. Kusura bakmayın.

Adamın yüzüne bu kez ben alık alık bakıyorum boydan boya. Birden "Yardım istiyorum" sözcüğünün beni bana karşı mahcup ettiğini duyarlıyorum içim sızlayarak. Bu sızıyı duymayacaktım yardım etseydi. Yardım istediğim halde etmemesi içimi sızlatıyor şimdi. Kendi kendime mahcup merdivenlerden iniyorum ağır ağır. Doktor sağlık yurdunun kapısını kapıyor.

Garajın kapısı önünde büyük ölülerime bakıyorum bir kez daha. Kurtuluşçu ölülerine... "Devrimci yalnızdır" sözcüğü geliyor aklıma. Ölülerinin sokak ortasında kalmalarına dek mi? Bir aralık çalılıkların arasında fısıldayarak konuşuyorlarmış gibime geliyor.

Yalnızlığın dehşet verici ürpertisinden tam öfkeme sığınmışken kahvenin önünde kahveciye, çırağına ve öğretmene denk geliyorum. Kahveci ocağı kapamış, evine gidecek. Öğretmen onu duralatmış besbelli. Beni bekliyorlar.

Bacak kadar oğlan:

— Yeni imamın evi şu taraflarda diyor.

Kahveci oğlanın gösterdiğinin tam karşıtı bölgedeki evleri gösteriyor. Ben yanımda çocukla, öğretmen, kahvecinin tanımladığı yönde imamı aramak için dağılıyoruz. Kim önce gelirse hazırlığa başlayacak, ötekini beklemeyecek.

— o —

— Her zaman böyle yatsıdan sonra tenha mı olur sizin kasaba? Hiç kimseler yok...

— Yok olmaz. Şimdi oluyor.

— Neden?

— Bilmem. Ben bilmiyorum işte... Şimdi eve herkes erken dönüyor. Anam çok kızıyor.

— Niye çok kızıyor anan?

— Dayımgiller amcamgiller, öteki konularla komşular hepçik eve geliyorlar da niye kahvede buluşulmuyor diye homurdanıyor anam. Bıktım çay, kahve hizmetinden diyor.

— Niye çıkmıyorlar amcalar, dayılar kahveye?

— Ben bilmiyorum. Anam ortalık kötüledi de ondan diyor. Çok asker gelmiş. Bir de sıkı sıkı tembihliyor beni...

— Nasıl tembihliyor?

— Çağırırlarsa, şeker filan ya da para vereceğiz diyen olursa sakın yanaşayım deme diyor. Sonra beni dövüyor.

— Niye?

— Bilmiyorum işte...

Gittikçe gittik. Gittikçe sustuk. Yalnız, birdenbire kente yeni atanan bu imam midemi bulandırmaya başladı. Ne evini bilen

var, ne de kendisini doğru dürüst gören. Neyin nesidir? Dinimizce herkesin cenaze namazını kıldırabildiğini bildiğime göre, bunca da imamın çokça olduğu bir küçük kasabada birdenbire bir yeni atama ve tüm vurulanları bu imamın yıkayacağı buyruğunu anlamakta elbette zorluk çekerim. Kimbilir belki de yanılıyorum. Kuruntudur benimkisi belki... Görev bölümü yapılmıştır, cenazeleri yıkama görevi de bu yeni imama düşmüştür. Olabilir.

Köşeyi döner dönmez ışıklı bir kahveyle karşılaştık. Önünde bir bekçi duruyordu. Çocuk ummadığım bir açıklıkla; kimi aradığımızı, şu anda evleri şaşaladığını, bekçinin bize yardım edip edemeyeceğini sordu. Bekçi içeriye girdi. Bir süre ocakta toplanmış birkaç kişiyle konuştuktan sonra dışarıya çıktı:

— Yeni imamın evini bilen yok. Ben de bilmiyorum.

— Eee peki n'olacak?

— İlerde ihtiyar imam var. Ona gidelim.

İtiraz ettim:

— Ölüleri yeni imamın yıkayacağına dair müftülük emir çıkartmış. Başka bir imam bulmanın bana bir yararı yok. Bulacaksak yenisini bulacağız. Bekçi bir süre yüzüme baktı. Sonra bir şeye karar vermiş gibi:

— Hiç olmazsa dedi, ondan yenisinin evini öğreniriz.

Çocuk ve bekçi önde, ben arkalarında yeniden yola koşuluyoruz. Bir hayli gittikten sonra dar bir patikadan saparak boş bir araziye giriyoruz. Beş on adım ilerimizde bir ev var. Ama köpeğin saldırılarından yaklaşma olanağı bulamıyoruz. Bekçi son çareyi düdük çalmasını kesip imamı adıyla ünlemede buldu. Bir yandan bekçinin ıslıklı ad ünlemeleri, bir yandan çocuğun haykırışları, bir yandan itin bu bağırtıları arttıkça kuduran ulumaları sonunda sanki derin bir uykudan başkaldıramayan biri gibi evin bir gözünün çapaklı ışığı karanlığın içinde yavaşça açıldı.

— Şükür dedi bekçi, duyurabildik. İmamın bir süre daha adını ünledikten sonra ışık pencereden çekildi, evin sofasına geçti. Az sonra da sokak kapısını elinde gaz lambasıyla uzunca boylu bir adamın açtığını gördük. Uzaktan:

— Ne istiyorsunuz? diye bağırdı.

— Hele şu iti çek önce, diye yanıtladı bekçi onu. Adam köpeği yanına çağırdı, biz de kendisine yaklaştık. Kapının tam eşiğinde duruyordu. Bekçi beni göstererek:

— Babanı ünle. Görüşmek istiyor.

— N'apacaksın ki babamı?

— Babanızla konuşmam gerekiyor. Yeni imam mı varmış ne, adresini bulamıyoruz. Cenazemiz var, onunla ilgili daha başka konuşacaklarım var.

Adam bir komut tekrar edermiş gibi konuştu birdenbire, hiç beklemediğim bir biçimde:

— Ölüleri yeni imam yıkayacak. Babamın bir yararı dokunmaz size.

— Babanızla görüşeceğim. Çağırın ya da biz içeri girelim.

Bunu biraz buyurur gibi söylediğimi biliyordum. Adam ses çıkarmadan içeriye çekildi; çekilmesiyle birlikte köpeğinde bize saldırması bir oldu. Bekçi bu kez becerikli ve usturuplu bir biçimde "Gidinin iti... gidinin iti..." diye öylesine bir tekme yerleştirdi ki, hayvan ince ince sesler çıkararak bir köşeye çekilip büzüldü. Ve bir daha da büzüldüğü yerden çıkmadı.

İmamın oğlunun sofadan babasına seslendiğini duyuyorduk:

— Baba... baba; az biraz gel hele. Bekçiyle bir yabancı seni isterler.

Sonunda geceliğiyle imam kapıda göründü. Kırçıl sakalları çepeçevre yüzünü sarmış, bir güzel çevrelemişti. Gaz lambasının ışığında bile yüzünün şarap kırmızılığı hemen belli oluyordu. Or-

tadan az kısa boylu tıknazcaydı. Dimdik saçlarıyla bir imamdan çok tarlada toprak belleyen bir köylüyü andırıyordu daha çokçası. Bu haliyle de insana az-buz değil, bayağı güven veriyordu. Derdimi anlattım. Kendisine gereksinmem olduğunu da söylemekten çekinmedim. Sözüm ona birden kurnazca davranarak yeni atanan imamın adından hiç söz etmedim kendisine. "Bu işi birlikte yapacağız imam efendi" dedim.

— Ben yapamam deyip kestirip attı. Müftü efendinin ve kaymakam beyin bizlere birlikte çıkardıkları yazılı emir var.

— Yazılı emirde ne denmekte ki hocam?

— Vuruşmada ölen anarşistlerin yıkanma ve diğer ahretlik işleri kasabaya evvelki gün atanan yeni imam tarafından icra edilecektir deniyor. Sorgu sualden çekinirim. Bu emrin dışına çıkamam.

— Peki biz n'apacağız böyle? Hangi imama gitsek bize yeni imamı salık veriyor. İki elimiz koynumuzda kaldı.

— Gördünüz mü, başka imamlar da yanaşmamışlar. Yanaşamazlar. Zorluca bir iş. Helesine ben hiç yanaşamam... Seneye emekliliğim geliyor. İmamların en eskisi burada benim. Kanıtlamak istermiş gibi bekçiyi gösterdi. "Bilirler...

Bekçiye baktım, çaresizce kollarını iki yana açtı. "N'apalım bey... adamcağız haklı" der gibilerden. Yeniden imama ısrar için döndüğümde, lafımı ağzıma tıkadı.

— Hem ben ölü yıkamam evladım. Allahın huzurunda yemin etsem başım ağrımazki, en son yıkadığım ölü İstiklal vuruşmasında bizim Zal'in oğlu Hüseyin'di. Onu da hemşerimizdir, babasından yemiş içmişliğimiz vardır diye yuğup yıkadık. Ondan bu yana tek ölü ademi yıkamadık. Hem usul, hem de farzlarında bir yanlışlık yaparım, günah olur. Sizin de masrafınıza yazıktır.

İlk kez yaşantımda gecenin soğuğuna rağmen bir insanın

sırtından durup dururken nasıl ter boşanır anlıyordum. N'apacaktım? Sinan oradaydı, daha. Elektriklerin sönmesine herhalde çok bir zaman da kalmamıştı. Tabut bitmek üzereydi. Belki de bitmişti, marangoz beni bekliyordu. Öfkeyle içimden "Cenazesini bi'le hazırlamaktan kaçınıyorlar" diye geçirdim. Bu imamı da kandıramazsam öteki Allah'ın belasını ararken ışıklar sönecek. "Ya ben n'apacağım peki?" İmama baktım, söylediklerinin pek uzağına düşmediği belli oluyordu. "Köylü inadı tuttu, diye geçirdim içimden, kessen herifi şurdan şuraya götüremezsin."

— Yeni imam efendinin evini ben size bir güzel belleteyim. Gidip kendisini bulun. Görevidir, elbet yapacaktır. Hem Allah katında hem kul katında görevlidir. Çok uzakta değil, aha az ötemizde oturur.

Sesim çıkmadı. Gerçekten de yaşlı imamın tanımladığı ev buradan ayrıldıktan sonra yolun sağ köşesini dönünce hemen köşedekinin yanındaki evdi. Bir solukta gidip imamı bulmamız işten değildi. Boşuna zaman yitirmek istemediğimden yanımdakilerle birlikte yeniden yola koyuldum.

Yolun ortalarında Adnan Cemgil'e rastladım. O da telaşla imamı arıyordu.

— Siz merak etmeyin, imamı bulduk dedim.

Telaşı haklı nedenlere dayanıyordu.

— Dostum dedi, gecenin üşümüş sesiyle, elektriklerin kasabada söndürülmesine çok bir zaman kalmadı. Öğretmen arkadaş da sizi arıyor. Birlikte kaymakama gidelim diyoruz. Çünkü konuştuğu bir iki imam kaymakamın emrinden bahsetmişler.

Birden düşündüm: Bize zorluk çıkaranların kendileri niçin zorluğumuzu çözümlesinler?... Bu durum onların işine daha çok gelir.

— Yeni imamın evine gidiyoruz şimdi. Siz merak etmeyi-

niz. Sinan'ı bu gece mutlaka hazırlayacağım. Yalnız rica edeceğim: Öğretmeni görünüz, beni beklesin, bir yere ayrılmasın ben dönünceye dek. Siz de lütfen Nazife hanımı yalnız bırakmayınız. Hiç olmazsa bu yönden bir endişemiz olmasın.

Adnan beyin telaşında ne denli haklı olduğunu biliyordum. Gece yarısına yaklaşıyorduk. Henüz hiçbir şey yapılmamıştı. Adnan bey bilmediği kentin sokaklarında yapayalnız bizi arıyordu. Herkes evlerine çekilmiş, bizi yapayalnız bırakmıştı. Adnan Cemgil yanımızdan ayrıldı. Oğlunun öldürüldüğü kentin yalnız sokak lambaları içinde eridi. Bu kez az ileride öğretmenle karşılaştım. Kan ter içindeydi. Adnan beyi arıyordu, önce onu sordu. Sizin yanınıza dönüyor dedim.

— Tam tersini anlatmışlar bana dedi, hiç kimse doğru dürüst mübareğin evini bilmiyor. Kasabanın tüm imamlarının kapılarını tokmaklaya tokmaklaya buraya dek uzandım. Bu civardaymış dendiğine bakılırsa...

İki candan insanla hiç beklemediğim bir şekilde karşılaşmak tüm yılgınlığımı aldı götürdü. Ben onları unutmuş gitmiş, bu kasabada Sinan'la kendimi tek başıma kalmış sanıyordum. Öğretmen arkadaşa imamın evini kesin olarak bulduğumuzu, kendisini alıp geleceğimi, kahveye dönüp bulabileceği kimseler varsa onlarla beni beklemesini söyledim. "Ve ne olursa olsun, mutlaka kahvenin önünden ayrılmayın. Öğretmen yanıma geldiği gibi hızla ayrıldı.

Ben, bekçi ve kahvecinin çocuğu köşeyi döndük. Aklım iyiden iyiye kuşkuya yattı. Olaya kaymakamın adı da karışmaya başlamıştı. Müftüyle birlikte kaymakam da bu yolda bir buyruk çıkarmıştı, nedeni ise bilinmiyordu. Laik bir yönetimde müftülüğün kendi bünyesi içerisinde bir takım tasarruflarda bulunmasının su götürür yanı vardı. Vardı da aynı tasarrufu kullanmada

idare müftülüğü aşan bir davranış içerisine girerse, böylesine bir tasarrufun altında başka nedenleri, akla gelebilecek kuşkulara kulak kabartmak, düşünmek gerekli oluyordu. İdare eski imamlarına mı güvenmemektedir yoksa? Ne var ki niçin güvenmemektedir? Müftünün "Anarşistlerin ölülerini falanca imam yıkayacaktır" yollu buyrultusu yetmiyor da bir de kaymakam beyin buyruğu ekleniyor buna. Ayrıca...

Ayrıca imam efendinin kasabaya atanması neredeyse üç günü aşıyor. Küçücük bir kasabacıkta tek bir Allahın kulu imamın evini bilmemektedir. Çıkan sonuç şu: Bu adam benim anladığımca imam falan değil. Ölülerimiz üzerinde bile bir oyun oynamak istiyorlar. Oyun oynanmaya başladı bile, biz az sonra sonucuyla karşı karşıya kalacağız.

Kimsenin vurulan gençleri görmesini istemiyorlar. Ankara'dan atanmış bir ajan bu imam. Ölü nasıl yıkanır öğretmişlerdir kendisine. Ya da bu değilse fanatik bir sol düşmanı din görevlisi. Adamın ilk görünüşünün üzerimde bıraktığı ilk yalın kanı bana neyi düşündürürse, bu zavallı yaratık ondan başka bir şey değildir. Ve de ben ona Sinan'ı teslim etmem.

Kapı çalınırken heyecanım bütün bütüne arttı. İki katlı, bahçe içinde şirin bir evdi yeni imamın oturduğu ev. Hiçbir ışık ya da en küçük bir yaşam kıpırtısı yoktu evde. Bekçi önceleri yavaş yavaş vurduğu kapıyı sonunda yumruklamaya başladı. Ne bir ses, ne bir kıpırdanış ne de bir ışık sızması... Bekçi yumruklamayı bırakıp birkaç adım geri çekilerek:

— İmam efendi... İmam efendi... İmam efendi... diye bağırmaya başladı. Bağırtısı gecenin karanlığında ardından gelen sessizliği daha arttırarak yoğun biçimde yankılanıyordu. Neden sonra yandaki evlerden birinin ışıksız kapkaranlık penceresi açıldı. Bir erkek başı sarkarak:

— Yok imam evde, dedi. Bugün de hiç görünmedi.

Demesiyle birlikte pencerenin ağır tahtadan yapılmış pervazı küt diye kapandı. Kalakaldık.

İlk kez işte burada bildiğim küfürleri ana avrat beceriksizce sıraladım. Başka yapacak artık hiçbir şeyim kalmamıştı çünkü. Bekçiye baktım; yılgın ve bezgindi. "Artık yapacak bir şey yok" der gibilerden elleri iki yana sarkmış, bakışlarını benden kaçırır olmuştu. "Dertsiz başımızı derde sokmayalım, hele bu işten uzak duralım" diye düşündüğünü anlıyordum. Küçük kahveci çırağınınsa uyku gözünden akıyordu. Bekçinin yılgınlığı kaymakamın buyruğunu duyar duymaz başlamış, bu son kertede artık bir an önce yanımızdan ayrılma, yanımızdan savuşma endişesine gelip takılmıştı. Bekçiye:

— Yoruldunuz dedim, güven vermek isteyen bir sesle; burada böyle beni bırakamazsınız. Bir önceki imam efendiye döneceğiz ve kendisini alıp götüreceğiz. Bekçi beklediğim biçimde yanıtladı:

— İmamın evini biliyorsunuz; çocuk götürür sizi. Siz birlikte gidin. Bana bir söz gelir. Ekmeğimden olurum.

— Hiçbir söz gelmez, ne de ekmeğinden olursun. Gerekirse kaymakamı uyandıracağım. Ayrıca yorgunluğunuzun ve zahmetinizin hakkı üzerimde kalırsa içim rahat etmez.

— Yok, bir hak falan yok...

Bekçi bizi bırakmadı. Ne de olsa onun yanımızda bulunuşunun resmi kişiliği bazılarındaki çekimser ve ürkek davranışı engellemede zımni bir tedbir olmaktaydı.

besbelli ki bu adam saklanıyor. Evde olduğuna kalıbımı basarım. Ya kendisi saklanıyor ya da buyrukçuları saklıyor kendisini. Niye peki?... Bir oyun oynanmak isteniyor giderayak ama ne?... Bu oyunu bulmam gerekir.

Önce, hiç kuşkusuz bizim iyiliğimiz için yapmıyorlar bunu. Elektriklerin sönme zamanına dek bu oyunlarını sürdürecekler sanırım. Peki ondan sonra karanlıkta oynamak istedikleri oyun nedir, hangi amaca yöneliktir? Bunu kestirebilmek önemli olan. Aklıma bir varsayım tüm budalalığı, tüm rezilliği ile gelip kafamı zorluyor ama gerçekçi yanı ne kadardır, bilmiyorum. Sinan'a dini tören yapılmasını engellemek istiyor olmasınlar? Ardımızdan "Görüyorsunuz, biz size demedik miydi, dedikti de inanmadınızdı; solcular din düşmanıdırlar. İşte bak liderleri Sinan'ı nasıl da alıp gittiler hemencecik. Ne camiye getirdiler, ne hoca efendinin dini görevini yapmasını istediler; aldıkları gibi, tabuta koyup gittiler aha işte. Kafirler, yezidoğlu yezidler...

Köyden köye, kentten kente yayacaklar bu söylentiyi. Ucuz bir deneyin tüm olanaklarından yararlanmak isteyecekler. Belki de söylenti ağızdan ağıza dolana dolana şu biçime girecektir: Kumandan bey dini hazırlık için herşeyi hazırlatmış. Hatta ve hatta yıkayıcı imamı bile isim zikrederek belirtmişler. Hatta ve hatta kaymakam beyle müftü falanca imam yıkasın diyerekten buyruk bile çıkartmışlar beraberce. Neden? Hani olur ya, imamlar biz yıkamayız demesinler diyerek. Bunu da deseler haklı ya... Gelgelelim kendisi gibi solcu olan anası babası ve de bir akrabaları:

Yok demişler... Yok, istemeyiz böyle soytarılık. Verin bize oğlumuzu gideceğiz.

Zavallı kumandan bey boynu bükük ağlamaklı, ağlamaklı olmuş:

— Şunların şu haline bakın demiş... Biz ne düşünüyoruz, onlar n'apıyor... Sonra çevresindekilere dönerek:

— Allah hepsinin günahını affetsin demiş... Verin oğullarını gitsinler...

Bunları düşündükçe sırtımdan, göğsümden terler boşanıyor. Budalaca bir hakareti karşılayamamış gibi öfkeden çatlıyor yüreğim. Ucuz ve alttan oynanan ayak oyunlarından nelerin kündeye getirildiğini biliyor herkes. Peki sabaha kalsa n'olur?... Bunu da düşünmeliyim. Sabah daha çok insanın içinde namazı kılınmayacak mıdır Sinan'ın?... Bizim öğleye dek bekleyemeyeceğimizi biliyorlar. N'olursa olsun ben en kötü varsayımın hesabını gözetmeliyim. Yeni sorunlarla karşılaşmadan tüm hazırlıkların noksansız tamamlanması gerekiyor."

İmamın kapısına geldiğimizde ışık daha sönmemişti. Köpek de bir ağaca bağlanmıştı. Yeniden kapıya oğlu çıktı imamın. Az sonra da kendisi. Aradığımız kişiyi bulamadığımızı, bugün de hiç ortalıklarda görünmediğini öğrendiğimizi söyledim. Yaşlı imam yüzünü buruşturarak içeri çekilircesine:

— Öyleyse yapacak bir şey yok dedi, yarın sabaha kalsın...

— Yok dedim, Sinan yarın sabaha kalamaz. Sokak ortalarında ölülerimizi bırakarak kokuşmasına neden olmak çok büyük bir günahtır. Din adamı olarak da bunun vebali şu anda senin omuzlarında. Yarın Allah'ın huzurunda bu görevden kaçtığına tanıklık edeceğim ve de ölülerin hakkını sana helal etmeyeceğim.

Oysa Sinanlar aradan kırk sekiz saate yakın haziran sıcağı geçirmelerine rağmen, sadece sonbahar yapraklarının karıştığı nemli çürümüş toprak kokuyorlardı. Hafifçe sirkelenmiş bir koku...

İmam kesin davranışım karşısında duraladı. Başını kaşıdı bir süre. Sonra kırçıl sakallarını kaşıdı.

— Gecenin bu saatinde yapacağınız yardımın karşılığını fazlasıyla alacaksınız. Bunu söyledikten sonra bekçiye döndüm:

— Sizi de yordum dedim, şunu alınız. İmamın yanında onun görebileceği bir biçimde kendisine yüklüce bir para verdim. Belli

ki bekçi bu kadarını hiç beklemiyordu. Bir süre almak istemedi. Sonunda belki cayarım endişesine kapıldığından parayı elimle birlikte sıkı sıkı avuçladı. Silahımın ateşini kesmedim hemen. Yanımdaki kahvecinin çırağı da bir miktar parayı cebine yerleştirdi. İmama yan gözle bakıyordum.

— N'apmalı bilmem ki, diyordu kendi kendine konuşurmuş gibi, n'apmalı bilmem ki... Sonra birden oğluna döndü:

— Kasketimi getir. Poturla yeleği de unutma...

Birden oğlu babasının kolunu tuttu, içeriye çekiştirmeye başladı:

— Yapma baba diye yalvarıyordu. Yapma baba... emekliliğini düşün, hadi bizi düşünmüyorsun... Müftüyle de kaymakamla da aran öyle bir bozulur ki, Nurhak dağları yan yana gelir de siz bir daha yan yana düşmezsiniz.

Yaşlı imam kolunu kurtardı oğlundan hafifçe silkinerek:

— Allah bilir ki biz bu işte sadece insanlık ve de müslümanlık görevimizi yapmaktayız. Velakin taktirde ne yazılmışsa ancak o olur, ne ziyadesi ne noksanı...

— Biliyorsun bu iş başka baba, bu iş başka bir iş... Gel kurbanın olem gitme...

— Gerekirse şu anda birlikte gider kaymakamı uyandırırız. Size biz buradan gittikten sonra herhangi bir kötülük gelsin istemem.

— Uzatma diye çıkıştı imam oğluna, uzatma da dediklerimi getir.

İlk önce imam hazırlanmış olarak çıktı, ardından elinde gaz lambasını tutan oğlu. Hâlâ:

— Gitme baba... Gel gitme, onlar başka imam bulsunlar kendilerine diye konuşuyordu. Senden başkası niye gitmez de sen gidersen be baba?... Ekmeğimizden edeceksin bizi...

Bu kazık gibi adama baktım. En çok baba deyişi şaşalatıyordu beni. Tıpkı bir çocuk gibi söylüyordu bunu. Yaşı kırka yaklaşmış, belki de boyunca çocukları olan bu adamın "Baba... baba..." diye yalvarışında insanın gülmesini tutturabilecek safça, budalaca, ödlekçe ama rahat, tedirginsiz bir hava vardı.

— Hadi yürüyün bakalım dedi imam, gidelim. Önce müftüye gideceğiz. Sanırım müftünün yanındadır aradığınız. Yok yoksa başımızın çaresine bakacağız.

— Yeni imam şu saatlerde müftünün yanında mıdır ki?...

— Evet, müftünün evindedir, evde bulunmadığına göre. Hadi davranın.

Yürümeye başladık. Ben müftüye gidilsin istemiyordum hiç. İşin içine resmi görevlilerden birisinin karışması, işimizi daha da zorlaştıracak, adam kendi verdiği buyruğu kendisi çiğnemek istemeyecekti. Yolda bir süre gittikten sonra:

— İmam efendi dedim, müftüye falan gitmemizin hiç gereği yok. Ne gereği var, şurada kaç kişiyiz zaten. Bir de müftüyü hiç rahatsız etmeyelim bu saatten sonra. Çoluk çocuğu uyandırıp da ortalığı boşu boşuna telaşa vermeyelim.

Birden yolun ortasında ürküntüye uğramış at gibi dikilip kasıldı. Kesin bir biçimde:

— İşte bu olmaz dedi. Müftüye gidilecek. Onunla konuşulacak ve de izni alınacaktır. Çoluk çocuk yok müftüde. Bir kocakarı var hepsiciği o. Kimse rahatsız olmaz. Hele yürü bakalım sen...

Bu saatte aranılan zatın müftünün yanında ne işi olabileceğini düşünmek istedim. Müftünün yanında saklanıyorsa?...

İmam sandığımdan daha dinç adımlarla yürüyordu. Birden bağırdığını duydum:

— Hah işte geliyor.

— Kim geliyor?...

— Aradığımız... Karşıdan geliyor işte.

Gerçekten de karşıdan bir gölge gibi sallana sallana biri geliyordu. Biz de ona doğru yaklaşmaya başladık. Kısa bir süre sonra saatlerdir aradığımız imam efendiyle karşı karşıya gelince ağzım hayretten bir karış açık kaldı. Peşinden koştuğumuz adam on sekiz yaşında bile göstermeyen bir çocuktu. Aklıma hiçbir zaman saçlı sakallı, kartal gibi bir adam yerine henüz tüyleri bitmemiş bir oğlan bulacağım gelmemişti. Birdenbire kasılan dikkatimle bu yeni imamı izlemeye koyuldum. Müftünün yanından dönüyordu gecenin bu saatinde. Ellerine dikkat ettim, elleri sabahtan akşama dek çamaşır yıkamış bir kadının elleri gibi pamuklaşarak kabarmış, çirkin bir görünüm almıştı. Bu ellerin bir erkek eli olduğunu düşünmek daha da içini bulandırıyordu insanın nedense; ya da bana öyle geliyordu. Bu ellerle Alpaslan'ı yıkadı demek, diye geçirdim içimden. Yanımda yaşlı imamla konuşuyorlardı. İmam durumu kendisine anlatıyordu. Ürkek, korkulu, başına şiddetli bir darbe yemiş de sersemlemiş gibi bir titrekliğin, kaypaklığın içinde bocalayıp durduğu besbelli oluyordu. Bu genç çocukta uygun olmayan bir şey vardı, ama neydi? Bakışlarını sürekli kaçırıyordu benden. Kendisini sürekli izlediğimi, faltaşı gibi açılmış gözlerimle kendisine sektirmeden bakmakta olduğumu anlamıştı. Birden bir şey açığa kavuşur gibi olmasıyla birlikte, yeniden kendi gizliliğine kapanması bir oldu. Yaşlı imam kendisini niçin aradığımızı anlatırken birden alt dudağı titremeye başladı. Çok açık seçikti titremesi dudağının. Sonunda bakışlarını kaldırıp bana bakmak zorunda kaldı: On sekiz yaşının tüyü bitmedik bu oğlanının bakışlarından bulanık bir suçluluk, bir kadının "bu gece elverişli değilim" mazereti akıyordu. Özellikle:

— Müftünün yanındaydım... Evet oradan geliyordum derken çenesinin titremesinin kuşkusuz kendisi de farkındaydı.

Yarı meczup, sersemletilmiş, hiçbir şeyin idrakinde olmayacak bir insana Sinan'ı bırakamazdım. Yaşlı imama baktım: Toprak gibi yalın köylülüğü ile çok güven vericiydi.

— Hadi bana izin dediği zaman hırsla koluna yapıştım. Hafifçe şaşalamasına karşın yine de belli etmek istemedi.

— Gitmek yok. Çünkü zamanım yok. İkiniz birlikte yıkayacaksınız Sinan'ı. Daha doğrusu hocam sen yıkayacaksın, bu delikanlı da sana yardım edecek. Pırıl pırıl tertemiz yapacaksınız bana kardeşimi...

Bugün bile şaşarım buna nasıl ses vermeden hemen uyduklarına...

— o —

Öğretmen H. beni bir değil, iki imamla birlikte döner görünce gerçekten pek sevindi. Bekçi de bizimle birlikteydi. Adam ummadığı kadar bir bahşişe konunca hizmet gayretini arttırmış, cami avlusuna dek bizimle birlikte gelmişti. Az sonra izin isteyerek yanımızdan ayrıldı.

İki imam, öğretmen, bekçi, çırak çocuk hep birlikte camiye geldik. Geniş avluya girdi. Biri caminin ön ışıklarını yaktı. Bundan sonra yaşlı imam zaman yitirmek istemezcesine hemen işe girişti.

— Kazan bulun önce. Kazan gerek ki su ancak ısınabilsin. Siz de o zamana kadar meftayı alıp buraya getirin. Gecikirseniz her şeyi yüzüstü bırakırım.

Yine kendisi bir komşunun adını verdi. "Gidin ondan isteyin" dedi ve marangozun çırağı ile ondan az biraz kabaca kahvecinin çırağı koştular. Kazanı bu iki çocukla birlikte adı geçen komşu aldı geldi. Bırakmasıyla birlikte ortadan kaybolması bir oldu. Oysa kendisine teşekkür etmek, kazanın kullanılmasına karşı kendisine para vermek istiyordum.

Kara kazan musalla taşına yakın bir yere imamın da yardımı ile yerleştirildi. Tuğlalardan örülmüş bir ocağın üzerine konuldu.

İmam bu kez:

— Odun gerekli dedi...

— Odun mu, nereden bulabiliriz? Yaşlı imam sorumu duymamış ya da duysa da benden bir yarar gelmeyeceğini anlamış gibi kahvecinin çırağını ünledi. Bir başka komşusunun adını vererek:

— Git odun istiyor imam efendi de, dedi... Yarım çeki versin. Her iki çocuk hızla uzaklaştılar. Bu kez bize döndü imam:

— Sinan'ı alıp gelin buraya artık dedi, gecikmeyin. İlk kez mefta demiyor, Sinan'ı adıyla söylüyordu. Öğretmenle konuşmaya başladık. Durumu anlattım. Sağlık yurdunun arabasını istediğim halde vermediklerini söyledim.

— Sırtlayıp getirmekten başka yol kalmadı. Bunun için de bana yardım etmeniz gerekecek.

Öğretmen:

— İkimiz de tutsak, yine de getiremeyiz. Sandığımızdan daha da fazla hırpalanmış olabilir Sinan... Bilemeyeceğimiz bir zorlukla karşılaşırsak bu kez daha da gecikmiş oluruz. Bu adam da keçi gibi inatçıdır, bıraktığı gibi gider. En iyisi ben kahveye bakayım. Yarın buranın pazarı. Hazırlıklarını getirmiş olan bir iki pazarcı bulurum belki.

— Bulabilirseniz adamlara yaptıkları işin bedava bir iş olmadığını da söyleyiniz lütfen. Bunu söylemekten hiç çekinmeyin kardeşim.

— Olur, söylerim dedi. Cami avlusundan hızla çıkarken odunlar avluya kucak kucak taşınmaya başladı. Çırak çocukla birlikte orta yaşlarda bir adam, yanında on yedi, on sekiz yaşlarında oğluyla odunları kucaklamış getiriyorlardı. Getirip kazanın yanına yığıyorlardı. Bu arada imam bana gerekli olan öteki malzemeleri yazdırmaya başladı. Hiçbir şeyin hazır olmamasına ger-

çekten bozuluyordu, ama pek de sesini çıkarmıyordu. "Beni yanıltan bir başka hoca oldu" dedim, "bana sadece Sümerbank patiskası al yeter demişti. Bu arada baba oğulun cami avlusundan kaçar gibi hızla uzaklaştıklarını gördüm. Oğlu kalmak istiyor olmalıydı ki, babası önüne kattığı bir davar gibi ikide birde kendisini yürümesi için dürtüklüyordu. Çırak çocukların bile dikkatini çekmişti bu gözden kaçmayan dürtüşme. Sonunda caminin arka avlusunun kapısından çıkıp gittiler. Kendi kendime:

— Bu yaşlı imamı bırakmamakla çok iyi etmişim diye söylendim. Kimse söylediğine karşı çıkmıyor. Bu genç oğlanı kim dinler ki... İmamın dediklerini kaşla göz arası becerip, kaşla göz arası hemen sıvışıyorlar. Ödü patlarcasına korkup hemen kaşla göz arası... Herkes korkudan çıldırmış bu kasabada. Karanlığın göz gözü görmeyen köşe bucağında iki laflayıp hemen sipekleye sipekleye savuşuyorlar. Bir şey istendiği zamansa, bir fare gibi ürkek yuvasından çıkıp sağı solu kolaçan ettikten sonra istenileni yarım yamalak gerçekleştirip, yine bir fare gibi ürkek yuvasının karanlığına sokuluyor ardına bakmadan. Yeni yeni kavrıyorum bu durumu. İnsanoğlu böylesine yılgınlaştırıldı mı, kaba ve haksızın zorbalığı gittikçe artar. Ama sadece bu kasaba mı böyle, Sinanlar'ın öldürüldüğü bu kasaba mı?... Tüm ülke kentleri, köyleri, mahalleleri, evlerinin içleriyle böyle şimdi. Zorbanın sultası, kendinden bir gün ezilenlerin hesap sorma korkusuyla orantılı artmıyor mu? Zorbalık, yasadışı eyleminin karanlık çukuruna öldürdüğü ve kırbaçladığı, işkence ettiği insanlarla birlikte daha çok gömülmüyor mu?

Genç imam eğilmiş, özenle, kendinden beklenmeyecek bir düzgünlükle odunları kazanın altına yerleştiriyor. Yaşlı imam musluğu kapamış, hortumu çıplak kolunun dirseğine dek kavisleyerek katlıyor. Genç imam odunları düzgünce yerleştirdikten

sonra camiye giriyor, az sonra elinde gazete parçaları, bir şişe gazla dönüyor.

Kazan önce karanlık dumanlar içinde gözden yitti. Dil gibi alevler sonra görüldü dumanların içinde. Alevler dumanlı bir boğuşmalardaymış gibi gittikçe çoğalırken kazanın altını, çevresini gittikçe sarmaya başladı. Sonunda dumanları yok ederek kendini kazanın dip çapıyla çevreledi. Arada bir, uzunlamasına bir alev dilinin kazanın dip çemberinden kendini kurtarıp kaynattığı şeyi merak etmişcesine içine doğru kıvrıldığı oluyordu.

— Kazan kaynıyor dedim... kendiliğinden.

İmam yanıtladı beni hemen.

— Çok sürmez dedi, Sinan'ı alın gelin buraya...

Öğretmen ortalıklarda yok. Caminin avlusundan çıkıyorum. Kasabanın yolları bomboş... Saldıkları korkunun dehşeti sokakların boşluğuna, kenardan köşeden çıkıp gizlenen ayakların telaşına, insan seslerinin anlaşılmaz boğukluğuna gelip yerleşmiş. Bu kasabalılar Sinan'ı ve arkadaşını böylesine yalnız bırakınazlardı eğer sindirilmeselerdi... Eğer benimle bile iki lakırdı edeni jandarma karakoluna çekmeselerdi... Köylerinde cesaret örneği gösterenler devrimci çiçekleriyle garajın taş çimentolarında yatan Sinan ve Kadir'i kucaklayıp tabutlarına yerleştiremeyecek kadar tabansızlık örneği vermek istemezlerdi. Önlerinden geçtiğim mezar sessizliğindeki şu evlerin içinde şimdi kimbilir ne denli hararetli konuşmaların, ne denli birbirine sokulup fısıldaşmaların olduğunu kestirmekte güçlük çekmiyorum.

Başımı çevirip yüksekçe bir yerden cami avlusuna bakıyorum. Kazanın yanında iki imam var. Genci arada bir eğilip kazanın altına odun atıyor. Yüzleri, yüzlerince yakın çevreleri kızıl bir kıpırdanışta gece karanlığının zemininde aydınlığa bir kavuşup bir yitiyor. Cami avlusundaki bu iki insanın gidip gelişlerini

izliyorum bir süre. Sadece iki insan, sadece iki imam... Bir de öğretmen H. Acaba o da fırsatı fırsat bilip evine çekilmiş olmasın?... Böyleyse haklıdır.

"Sinan'ı kucağında camiye taşımış" diyecekler.

Buraya gelirken ne denli gerçekdışı düşündüğümü şimdi daha iyi kavrıyorum. Halk yığınlarının aleyhimize bir gösteriyle üzerimize yürüyeceğini, günah çıkartırcasına faşist yönetime karşı taşkın ve isterik bir bağlılık gösterisinde bulunacağını sanmıştım. Oysa...

Oysa kocaman bir tıs... Kocaman bir suskunlukla karşı karşıyayım. Herkes evlerinde sadece... Sadece sokakları bize bırakmış, Sinan ve Kadir'i ise... terketmiş. Kasabayı boşaltırcasına çekilip gitmişler. Oy Sinan... Oy Kadir, Oy Alpaslan... Aleyhinizdeki gösterileri yeğlerdim şunca büyük yalnızlığınıza. Ölüm zaten büyük bir yalnızlıkken seni tabutuna yerleştirecek bir tek tanrı kulundan yoksunuz şimdi biliyor musunuz?... Seni bir çuval gibi sırtlayıp aşağıya indireceğim, imamların yanına. Yaralarının kanayarak seni yeniden incitmesinden korkuyorum.

Nasıl olduğunun bilincinde değilim, kendimi garajın demir parmaklıklarından içeriye bakar buldum. İki devrimcinin üstlerini örten çalılıkların üzerinde oturup birbirleriyle konuştuklarını gördüm. Güneş tanrısı Apollo kadar güzeldiler. Ölümsüzlüğün hep başkalarına kalmanın güzelliğini gördüm. İlk kez inandıkları düşünce uğruna ölmesini bilebilen iki insanın varlığıyla karşı karşıyaydım. Oysa betiklerde vardı bu bizim için. Başkalarına kalışınız taçlaşmış anıtlar olacaktır bir gün.

Belki siz dün olanların eleştirisini yapıyorsunuzdur da Hüseyin Cevahir'in bugün öldürüldüğünü duymamışsınızdır. Mahir Çayan'ı da ağır yaralamışlar. Hastanede şimdi. Hangi hastane olabilir?... Bilmiyorum. Koskoca bir alayın bazukaları, topları

ve de kurmaylarının Sibel I uygulamasına karşı iki yiğit insandan biri öldürüldü, biri ağır yaralandı bağımsızlık şarkıları, özgürlük türküleri söyleye söyleye. Kendilerini yuhalayanlara karşı inançlarından en küçük bir kuşkuya kapılmadan "Yaşasın Bağımsız Türkiye" diye bağırdılar. Sibel'in dediklerine bakılırsa kaya gibi sağlam sinirleri ilk kez radyodan sizin öldürüldüğünüzü duyunca sarsılmış, gözyaşları içinde bağımsızlık ve gerçek mutluluk türküleri söylemişler bağıra bağıra. Ve Sibel ilk kez onlardan gerçekten korkmuş. Sizi sizden başkalarının anlaması, yorumlaması ne denli güçleşiyor bazen. Belki bir de salt katı olaylara bakarak sonuçlara giden halkımız anlayabilir sizi. Bizim durumumuz sizden sonra şimdi şu:

İki dağın kesiştiği yerde kurulan tuzakla, bir odaya sıkıştırılmış iki insanın kurtulmadaki umutsuzluklarının hangi büyük kurtuluş umutlarına uzandığını kestirmekte güçlük çekiyoruz. Aramızda çok kişi bu güçlüğü yenemeyecektir sanıyorum. İlk kez siz bize dürüstçe düşünmenin kişisel yükümlülük getirdiğini tanıkladınız. Bundan yakamızı kurtarabileceğimizi sanmıyorum kolay kolay.

Kapınızda gecenin bu saatinde bunları düşünüyorum. İstanbul'da fener alayları düzenlenmiştir hiç kuşkusuz. Halkımızın güvendiği ordusuna tüm bu rezilliklerin vebalini yükleyenlerin kendilerini savunmakta neyi ölçü alabileceklerini doğrusu kestiremiyorum.

Soluklanır gibisine düşünürken aşağıdan bir takım seslerin yaklaştığını duyarlıyorum. Birileri geliyor, el fenerlerinin bir yanıp bir sönmesinden kavrayabiliyorum bunu. Sonra adımı ünledi biri. Sesi tanımakta güçlük çekmiyorum da kimin olduğunu kestiremiyorum... Birden "Buradayım" diye bağırmak geçiyor içimden. Arkamda taş zeminde yatan iki yiğit Kurtuluşçu'nun yorgun

uykularını kaçırmak istemiyormuş gibi susuyorum. El fenerleri bir süre karanlıkta sallanıyor. Beni aradıklarını anlıyorum iyicene. Yolun ortasında bir şeye karar vermek istermiş gibi bir toplanıyorlar, birbirlerinden uzaklaşıyor fenerler. Sonra hepsi birlikte toparlanıp yokuşu tırmanmaya başlıyorlar. Beş kişiler, başlarında öğretmen H., Sağlık Yurdu'nun taş basamakları önündeler. Yanlarına yaklaşmak için ayağa kalkıyorum. Sağlık Yurdu'nun ışık yanan penceresine abanan biri içerisini görmeye çabalıyor. Ötekiler de onun yanına seğirtiyorlar boylarını uzatarak. Ben onların uzaklaştıkları yere geldiğimde ayağım takılıyor, sesle birlikte ürkerek yere bakıyorum. Ve sevinçle tabutu görüyorum. Sinan'ı almaya geldiler demek. Tabutun üzerinden atlayarak adamlara kavuşuyorum.

— Burada mıydınız? Hemen hemen aramadığım yer kalmadı.

Öğretmen H.'nin yüzüne bakıyorum. Alnındaki terler, kaşlarının kenarlarından küçük bir su yolu gibi akarak boynuna yayılıyor.

Ötekiler de geliyor. Uzun boylu beş kişi. Poturları, şalvarları yan yana. Yamaların bazıları sökülmüş sallanıyor. Tiyatroda oyuncuların yoksulluğu simgelemek için sahneye çıktıklarını sanıyorum. Öylesine uçsuz bucaksız bir gerçek ki yoksulluk, insan inanmakta zorluk çekiyor, aklı direnmeye çabalıyor. Ama yüzleri öyle değil. Uzun burunları ile ciddi, keskin ve yalın. Dördü eğilip tabutu kaldırdıklarında ben önlerine geçiyorum ve garaj kapısına varıyoruz.

Garajın kapısını bize ilk açan hademe açıyor yine. Kurbağa bakışlı doktor, sırtına geçirdiği gömleğin düğmelerini ilikleye ilikleye yetişmeye çabalıyor. Bekçi garaj kapısının kilidini cebinden çıkardığı anahtarla insana usanç duygusu verecek kadar ağır

ağır çeviriyor ve garaj kapısı, yarası üzerine uyanmış bir ameliyatlının bağırtısına benzeyen bir sesle, gecenin sessizliğinde karanlık bir ağız gibi sonuna dek açılıp kalıyor.

Ben, öğretmen, doktor ilk önce giriyoruz. Sonra tabutla birlikte köylüler. Tabutu bir kenara koyuyorlar. Şimdiye dek duymadığım bir ses birdenbire kaskatı:

— Hangisi Sinan?... diye soruyor.

Kimin olduğunu kestiremediğim tanıdık bir ses:

— Dikkat edin, yanlışlık yapmayın diye bağırıyor.

— Ne diyesiniz verildi el fenerleri... Yaksanıza be.

Çalılıkların üzerinde el fenerleri fır dönüyor. Hademeye:

— Kaldır çalılıkları diyorum.

Bir ses:

— Bu Sinan, buradaki... diyor.

— Evet Sinan.

İki köylünün kaçar gibi dışarı çıktıklarını görünce öğretmen H.'nin can havliyle koluna yapışıyorum, sesleniyorum:

— Nereye gidiyor bu adamlar... çağırın şunları. Para vereceğimi söylemediniz mi yoksa kendilerine?

Adamlar sırtlarını garaj kapısının duvarına dayamışlar derin derin soluklanıyorlar. Bakışları kapkaranlık. İnsanın insandan ürkmesini andırıyor bakışları. Öğretmen H.'nin onlara yeniden yönelişinin cesaretini bayağı kıskanıyorum.

— Girin içeri. Gidiyoruz.

Sanıyorum Sinan'ı ilk kucaklayan da öğretmen H. oluyor. Kollarını Sinan'ın sırtından doluyor, bir yandan da yanındakilere tembihlerde bulunuyor.

— Aptal aptal durma orda. Korkma, yaklaştır tabutu. Bu taraftan girsene be. Diz kapaklarının altından... Bak hele nerden tutar, diz kapakları nerededir insanda... Oradan işte. Hadi şimdi

hep birlikte... Hadi... Olmadı. Sarkıtmak, bir yere çarpmak yok. Hadi şimdi yeniden bir iki üç... Yavaş, hay yavaş be, sana diyorum, hadi bismillah...

Bu arada tuhaf bir şey oluyor. Sinan'ı omuz başlarından yarı yarıya kucaklamış olanlar birden irkilip Sinan'ı yeniden aceleyle yere yatırmak istiyorlar. Sinan'ın yan yana yattığı arkadaşı Kadir'in eli birdenbire çalılıkların arasında Sinan'ın omuzuna takılı olarak çıkıyor. Her iki köylü de çalılıkların içinde çıkan bu elden gerçekten birden ürküntüye kapılıyorlar. Birdenbire Sinan'ı yeniden yere indirirlerken öğretmen H. durumu görüp sert bir uyarıyla vaziyeti kurtarıyor. Bu arada garaj bekçisi koşup Kadir'in dışarı çıkan elini çalılıkların içine sokuyor ve yeniden çalılıklarla örtüyor. Sonra... Birden işte... havalanıyor Sinan. İsa'nın çarmıhdan indirilişini gösteren ünlü tablolar canlanıyor gözümde. Birbirlerine komut vere vere Sinan'ı az ilerdeki tabuta büyük bir özenle yerleştiriyorlar. Kollarından tutarak tabutu dışarıya taşıyorlar. Sinan'ın bir kolunun tabuttan sarktığını görüyorum, yetişip içeriye itiyorum sarkan kolu.

Ardımızdan kapı büyük bir gürültüyle gecenin sessizliğinde karanlık bir ağız gibi kapanıyor yeniden, içinde Kadir Manga'yı saklayarak. Nereden elime geçirdiğimi kestiremediğim el fenerini dışarda Sinan'ın üzerine tutuyorum: Tabutta Sinan uyur gibi yatıyor, hafifçe sağına dönmüş, öyle daha rahat ediyormuş gibi. Dışarıya sarkan ayağını toplayıp içeriye çekiyorum. Yeniden başucuna gelip bakıyorum. Birden köylülerin de yanıma toplandıklarını duyarlıyorum. El fenerinin üzerinden hepimiz sarkmış Sinan'a bakıyoruz. Sabahleyin böylesine doya doya görememiştim onu. Köylülerin nefesi yüzümde dolaşıyor. Birbirimize sarılmış gibiyiz üst üste. Sinan'sa gülümseyerek, gerçekten ama gerçekten gülümseyerek uyuyor. Sıcak, kaynar su üzerine dökülünce uyanır

bu uykudan Sinan diye geçiyor insanın aklından. Birden tabuta kapanıp doya doya ağlamak istiyorum. Galiba ağlıyorum da, tabuta eğilemiyorum galiba... Öğretmen H. birden kolumdan tutup beni uzaklaştırıyor.

Bu kez tabut omuzlarda bir sağa bir sola yalpaladıktan sonra yürümeye başlıyor.

— Siz camiye doğru inin. Orada her şey hazır. Yalnız dikkatli insinler...

— Siz?...

— Sinan'ın yaralı arkadaşı Mustafa'yı göreceğim. Albay görebileceğimi söyledi. Yetişirim size...

— Kendisinden ne öğrenebilirsek öğrenelim...

Öğretmen H. koşarak Sinan'a yetişiyor. Ben de koşarak taş merdivenleri ağır ağır çıkmakta olan doktora. Taş merdivenlerde kısaca konuşuyoruz. Sinan köylülerin omuzlarında aşağıya inerken ben sağlık yurdunun ışıklı koğuşuna dalıyorum.

— o —

Ölüm Sana Kalleş demişler ama
bu bile az
Sonra ikide bir dayak
yüreğime - - - 20.06.98
09.45

İçeriye girdiğimde gördüğüm şey şuydu: Mustafa sargılar içindeki yaralı bacağından ve kollarından demir zincirlerle yattığı karyolaya bağlanmıştı. Görüntüden dehşete kapıldım. Çıplak kollarından geçen zincirler zaman zaman göğsünde birbirine çarpınca zincirleriyle bir kazığa bağlanmış bir hayvanın yere ıhıldığı zaman çektiği acıya benzer bir acı çektiği kanısını alıyordu insan genç Kurtuluşçu'nun.

Yaralı bacağı sargılar içindeydi, zincirliydi ve o da bir ucundan karyolanın demirine bağlanmıştı. Erlerden biri elindeki yarı otomatik Amerikan M1 tüfeğiyle Mustafa'nın tam ayak ucuna oturmuştu. Tüfeğinin yatağını kucaklamış, namluyu Mustafa'ya çevirmişti. Bir başka er hemen bitişikteki karyolanın başucuna oturmuş, o da elindeki Sten'i yaralıya doğrultmuştu. Tepeden tırnağa silahlı üçüncü er ise Mustafa'nın karyolasıyla duvar arasına yerleştirilen bir sandalyede oturuyor, silahını yer darlığından Mustafa'ya yöneltemediği için bacaklarının arasında tutuyordu.

Üç er tarafından kuşatılmış Sinan Cemgil'in arkadaşı Mustafa Yalçıner gepegenç, pırıl pırıl güzel bir delikanlıydı. İnsan bu narin delikanlının nasıl olur da hem de yaralıyken böyle zincire vurulduğunu anlamakta derin bir karmaşaya uğruyordu. Bununla

birlikte onlar son derece sakin, görüntünün sertliğini yitirecek derecede rahat bir ilişki içindeydiler. İçeriye girdiğimde erlerle tatlı tatlı konuşuyor, karşılıklı cigara tüttürüyorlardı. Sanırım az önce Mustafa bir fıkra anlatmış olmalı ki, silahlı erler küçük kahkahacıklarını henüz kesememişler, hatta benim içeriye girişimle birlikte Mustafa'da bile bu gülümseme donuklaşıp dudak kenarlarında kalakalmıştı. Hepsi önce şaşkın şaşkın baktılar. Mustafa'nın yanına yaklaşıp yanaklarından öptüm. Bir süre beni süzdü anlamadan. Sonra kendisine geçmiş olsun dedim.

— Sinan'ı birazdan alıp gideceğiz buradan. Bana ve arkadaşlarına söyleyeceğin bir şey var mı Mustafa?

Albay kendisiyle konuşabileceğimizi söylediğinde aklıma bu konuşmanın silahların burnu dibinde gerçekleşeceği hiç gelmemişti. Bu yüzden soruyu kendisine eğilerek, sokularak sordum. Kimsenin duymasını istemeyeceği bir şeyi belki söylemek ister düşüncesiyle. Sonradan hep düşünmüşümdür, bize Mustafa Yalçıner'i görmemize izin verenler neden, Hacı Tonak'ı görebileceğimizde, onunla da konuşabileceğimize hiç değinmemişlerdi? Oysa Sinan'ın bu arkadaşı yaralı bile değildi. Kendisiyle daha rahat koşullar altında konuşabilirdik. O da buradaydı, sağlık yurdunun bodrumunda. Kuşkusuz yaralı bir insanı demir zincirlerle karyolaya bağlayan kaygı, yaralı olmayan öteki tutukluyu kimbilir ne biçimde saklıyordur... Askerler Sinan ve arkadaşlarının amaçları konusunda ilk bilgileri yatağa zincirli bu yaralı delikanlıdan aldıklarını söylemişlerdi.

— Bana ve arkadaşlarına söyleyebileceğin bir şey var mı Mustafa? diye tekrarladım sorumu... İlk kez alt dudağının şiddetle titrediğini fark ettim. Bir şey söylemek istiyordu kuşkusuz. Benim Sinan'ın bir yakını olduğumu anlamıştı. Ama ben de "arkadaşlarına" derken neyi amaçlamıştım doğrusu kestiremiyorum.

Ona kendim için, kendisi için güven duygusu vermek, yalnız olmadığını anlatmak isteyişimden gelmiş olabilir bu. Çünkü arkadaşlarını tanımıyordum. Bakışları sakindi oysa. Önce:

— Başınız sağ olsun dedi... Sonra:

— Sinan'ın vurulduğunu görmedim ben, dedi ve sustu. Üzerine biraz daha sarktım. Baş ucunda duvara yakın oturan er kalkar gibi davrandı. Hiçbir şey söylemedi Mustafa başkaca. Kaldı ki o durumda zaten ne söylenebilirdi? Öğretmen H.'nin "Mustafa'yla konuşmalı" tilciğinin vurgulu etkisinde kalmıştım. Yeniden bu yiğit gencin güzel yanaklarından öptüm.

— Allahısmarladık kardeşim... Bir şeye gereksinmen var mı?

— Sağolun. Hiçbir şeye gereksinmem yok. Güle güle. Kapıya doğru yaklaştığımda ardımdan Mustafa'nın sesini duydum:

— Sinan'ın anne ve babasına yeniden başsağlığı diliyorum ve sadece bunu söylüyorum işte...

Kapıya sırtını dayamış doktora elimi uzattım. Belki de bu adamı yaşantımda bir daha hiç görmeyecektim. Ama nerede olursam olayım bakışlarındaki batak bulanıklığını her zaman anımsayabilirim.

Artık camiye çok yaklaşmış Sinan'a tık nefes yetiştim.

— o —

Cami avlusuna tabutla birlikte girdik. İmamlar boydan boya ölü yıkarken giydikleri ak muşambaları giymişlerdi. Gecenin koyu karanlığında öteki dünyanın insanlarını andırıyorlardı. Musalla taşının yanında kazan alev alev fokurdamasını sürdürüyor, kazanın yanına yaklaşanlar insana tuhaf bir kızıllığın içinde bir başka acunun yaratıkları gibi hareket ediyorlarmış duygusunu veriyorlardı. Ak giysileri içindeki imamlar bu görüntüye bir çeşit gerçekçilik de kazandırıyorlardı.

Sinan'ı tabuttan çıkardılar. İncitmeden. Konuşmadılar. Bir dua gibi eller kendisine uzandı. Aldılar, hocanın duaları bir mırıltı gibi duyuluyordu. Musalla taşına boydan boya yatırdılar. Çıplaklığıyla daha da güzeldi. Ayağında Orta Doğu Üniversitesi'nin kara donu vardı sadece. Onu da çıkardılar. Üzerine bir çarşaf serdiler. Ak bir çarşaf... Kazana birkaç odun daha attılar. Son hazırlıklarını tamamladılar. Benden istedikleri birkaç şeyi daha almak için giderken cami avlusunun kapısında birkaç kişi önümü kesti.

— Bizim işimiz bittiyse geçen son kamyona yetişelim dediler. Yüzlerine baktım. Sinan'ı buraya getiren yoksul köylülerdi. Sefaletin kendisine özgü rutubetli kokusu içinde zapzayıf, upuzundular... "...İnekli'nin köylülerinden midirler?... Sinan'ın ger-

çekten ölüp ölmediğini mi araştırırlar... diye geçti içimden. Hiçbir şey demeden elimi cebime attım. Para çıkardım. Cami avlusunun kapısında onlara vermek için boydan boya elimi uzattım. Birden her şey kendi kafamdaki yalınlığını yitirdi. Adamlar küfür etmeye başladılar. En rutubetlisiyle, en yamalısı, yamaları en çok sökülüp bir apolet gibi uçuşanı boydan boya bir yumruk gibi uzattığım para dolu avucumu iri elleriyle kavrayıp bir kavgadaymışım gibi bükerek itti:

— Paranı al sen... Sende kalsın o.

Sinan'ı gösterdi.

— Paraları mı ölülük?... Birden bağırdı... He paralarımı ölülük. Bizim için öldüler. Nah bizim gibi sersefil köylüler için. Biz herşeyi biliyoruz. İznin var mı gitmeye, yok mu?... Onu de sen, şimcik.

Bir bir tokalaştık. Gerçekten de cami avlusunun önünde duran bir kamyona bindiler. Gittiler. Avcumda parayı tutuyordum hâlâ. Benim değilmiş de üzerimde kalmış gibi yeniden cebime koydum. ...Onlar için vereceğim para iyiydi oysa" diye geçti içimden.

İmamlar durmadan istediler. Çok şey istediler. Yanımda yine bir çocuk birtakım kapılar çaldım. Kimisi açılmak bilmedi. Telaşlı ayaklar ellerinde el fenerleri sessiz sessiz benimle dükkanlarına koştular, kepenklerini bir insanın girebileceğince aralayıp bir hırsız gibi kendi dükkanlarına girdiler. İstediklerim paketlenmiş olarak kollarıma dolduruldu. Cami avlusuna döndüm. Sinan yatıyordu. Bana bir şeyler söylediler. Yine koştum, paket paket Sinan'ın yanına döndüm. Son kez dönüşümde cami avlusunda Adnan beyle karşılaştım. Oğlunu musalla taşında izliyordu. Ve Adnan Cemgil oğlu Sinan'ı son kez böyle gördü. Öğretmen H. uzaklaştırdı kendisini, koluna girerek. Adnan Cemgil'in musalla taşın-

daki oğluna bakarak ağladığını imamlar ve çocuklar gördüler. Sinan boynuna dek çekilmiş ak çarşafın altında babasının ağladığını görmedi. Gözleri kapalıydı çünkü. Gülümsemesini yitirirdi görseydi, üzülürdüm.

Sonra çarşafı kaldırdılar. Sinan'ın üzerine ilk sıcak su döküldü. Bir buhar yükseldi. Sabunla, liflerle yıkamaya başladılar. Yeniden bir şey istedi yaşlı imam bir ameliyat masasındaki doktor gibi.

Asfalt yola çıktığımda karşıdan albaylar göründü. Ayaklarında çizmelerle bana doğru yürüyorlardı. Kışlalarına dönüyorlardı içkilerini bitirip. Karşı karşıya geldik.

— Hiç kimseden yardım istemiyorum, Sinan'ı yeni indirebildim. Yıkamaya başladılar. Gece yarısına az kaldı. İşim uzarsa tabutu mühürleyecek görevli beni beklesin. Bir de elektrikler bu gece bir buçukta ya da ikide sönse... Bunlar için teşekkür ederim.

Komando albayı beklemediğim bir nezaketle ellerini cebinden çıkararak:

— İşiniz bitinceye dek elektrikler yanacak, hiçbir endişeniz olmasın. Biz de gelip alıncaya dek bir astsubayı mühürle birlikte bekleteceğiz. Başka bir şey isterseniz çekinmeyiniz lütfen. Ne zaman olursa olsun beni kaldırtabilirsiniz.

Birbirimizden ayrıldık. Yeniden söylenenleri getirdiğimde en son istenen şeyi aldığım dükkanın sahibi -ki belki de gece yarısına doğru ikinci, üçüncü açışıydı dükkanı- bu kez eve dönmedi, benimle birlikte cami avlusuna geldi, şıpıdak terlikleriyle. Dedim ki içimden, "Zavallı adam bu beni nasıl olsa uyutmayacak bu gece, en iyisi yanında bulunayım da iki de bir zırt pırt kalkmaktan kurtulayım diye düşünmüş olmalı..."

Cami avlusunda öğretmen H. imama ve Sinan'a yardım edi-

yordu. Yanında benimle birlikte gelen aktarcı da benim bilmediğim birtakım işlere girişti hemen. Sonra başkaları gelmeye başladı. Anlamadım. Hiçbir şey demeden sanki büyük bir tehlike geçiştirilmiş gibi yuvalarından çıkıp cami avlusuna geliyorlardı. Gerçekten geliyorlardı. Kalabalığın içinde kazan sahibiyle, oğluyla birlikte odun taşıyan adamı tanımakta güçlük çekmedim. Genç çocuk serbestti. Her gelen hiçbir şey demeden yardıma girişiyordu. Bu kez avlunun arka tarafında sesler duydum. Kadınlar doluşmuştu. Yüksekçe bir yere çıkmışlar, ak yeldirmelerini tuta tuta erkeklerin bulunduğu bölmeye bakıyorlardı. Ağlıyorlardı. Güpegündüz sokakları boşaltıp evlerine çekilen bu insanların şimdiye dek niçin ortaya çıkmadıklarını birdenbire kavradım. Askerlerin dönüşünü, el etek çekmesini beklemişlerdi.

Zavallı halk, komando karargâh subaylarının her gece kaçta gazinoya gittiklerini, kaç sularında döndüklerini bellemişlerdi. Kadınlar tarafında birdenbire dalgalanma oluyor, yer açılıyor, başkaları, başka yeldirmeli kadınlar ötekilerin arasına sıkışıyordu.

Sinan'ı gördüm. Musalla taşının üstüne çıkmış gibi ayakta. Hep birlikte Sinan'ı ayağa kaldırmışlardı. Koşarak, heyecandan öksürerek yanına yaklaşmaya çabaladım. Geçemedim kalabalıktan ama. Sinan başı omuzuma düşmüş, yaralarına bakıyor gibiydi. Eller kendisini destek yaparak tutuyorlardı. İşte o zaman kadınlardan bir ağıt, bir yüksek sesle çevreyi dolanan ağlayış duydum. Cami avlusunun taş duvarları dibine sıra sıra dizilmiş, üst üste çıkmış kadınlarımız musalla taşının üzerinde ayağa kalkmış gibi duran, başından aşağı sular dökülen Sinan'a doğru ellerini uzatmışlar ağlıyorlardı. Kiminin dövünüşüne yürek dayanmıyordu. Artık kendimi tutmanın yani ağlamamanın... hiçbir gereği kalmamışken belki de; adamın biri seğirtti cami avlusunun taş

duvarlarına doğru. Kadınları bağırarak kovdu. Taş duvarlar üstündeki yeldirmeli başlar karanlıkta sinerek yittiler. Ama daha adam Sinan'ın yanına dönmeden sindikleri yerden bir bir yeniden çıktılar.

Adam erkeklerin yanına dönünce durumu gördü. Yeniden yönelmek istedi. Yanımdaki arkadaşı kendisini başa çıkamazsın gibilerden engelledi.

Sinan'ı yüzüstü çevirdiler. Köpük köpük sabunladılar yine. Durumu bir yabancı gibi izliyordum. Karşı taş duvarın taşlarına basarak Sinan'ı çevreleyen başları üzerinden. Bir görüyordum Sinan'ı, bir yitiriyordum. Kazandan tas tas sular döküyorlardı. Kazanı yeniden yeniden yıkıyorlardı. Öğretmen H.'yi bir görüyor, bir yitiriyordum. Kavrayamadığım bir coşkunluk içindeydi. Sinan'ı tutmuyor, sarılıyordu. Tüm bir ortaklık kazanmıştı her şey. Hiçbir ölü bunca güzel, bunca ak pak, bunca halkla birlikte yunup yıkanmadı. Pamuk gibi ak bezlere sardılar. Sinan kendisini dostlarının ellerine bırakmış gibiydi. Hamamdan çıkmış da kendisini kuruluyorlar gibiydi. Ve de sanki peştemalların içinde buğulu bir temizliğin damarları genişleten rahatlığına bırakmıştı kendini. Kendimi kalabalığın orta yerinde buldum. Bazen uzaklaşıp gidiyordum anlaşılmaz biçimde.

Kurşunun alnının tam ortasından girip arkayı parçalayarak çıktığı başını avuçları içine aldılar. Beni ünlediler ve gösterdiler. Baktım, beyin dağılmamıştı. Ama hiç hırpalanmaması gerekiyordu. Öyle dediler. Yola çıkacaktık. Onu bir güzel bezlerle pamuklara sardılar. Sıkı sıkı. Başına bir kuşak sarmış gibiydi. Sonra benzerini karnına yaptılar. İhtimamlı ellerle düğümlediler. Sinan yaralı bir aslan gibi yatıyordu. "Yaraların sarıldı aslanım, demek ki öldürücü değilmiş... Kalk Sinan..." dedim. "Kalk kalk oğlun Taylan kucağına atılmak için seni bekliyor..." Birkaç kişi başla-

rını döndürüp bana baktılar. Çalışan insanların ağırbaşlılığıyla başlarını yeniden Sinan'a döndürdüler sonra. Ve sonra tüm hareket durdu. Şaşırdım. Tüm hareket durdu ve kalabalık Sinan'dan uzaklaşmaya başladı geri geri çekilip. Biraz uzaklaşıp musalla taşında ak sargılar içinde yatan Sinan'ın karşısında saf be saf el bağladılar. Öğretmen H. yanıma geldi. Her zamanki gibi kan ter içindeydi. Beni aldı. Hocaların yanına götürdü. Onlar da büyük bir uğraşının soluklamasındaydılar. Bir onlar kalmıştı Sinan'ın başucunda. Sinan pamuklar, aklar içinde öylesine güzel, öylesine rahat, öylesine alımlıydı ki... Yanakları al aldı. Gülümsüyordu. Dudak kenarlarındaki bu gülümsemenin öldüğünü anlayamıyordum bir türlü. Her şeyi, her şeyi anlıyordum belki, ama gülümseyişini nasıl gömeceklerdi toprağa? Ölen şeydi gömülen. Bu gülümseyişin canlılığını ve coşkusunu avucumun içine alıp bir kaçırabilseydim...

Hoca duasını bitirince eğildim al yanaklarından öptüm. Mis gibi kokuyordu. Dipdiri gençliğini yenememişti ölüm, daha başka bir şey yapmaktan ürkmüş gibi çekilip gitmişti. Toprak kokusuna sürdükleri kokuyla birlikte yanaklarının sıcaklığı katılmış dipdiri genç ve güzel bir insanı öpmüştüm ben! Yanına uzanmış elini avucumun içine aldım. Boğuk olmayan bir sesle Sinan'ın karşısında saf be saf duranlara seslendim. Sesim gecenin sessizliğinde yalın ve gürdü.

— Ey halk, ey cemaat... Sinan ve arkadaşları sizden yana, alınterinden yanaydı, bunu biliyor musunuz?...

Sinan'ın karşısında saf be saf duranlar hep birden bağırdılar:

— Biliyoruz.

— Ey halk... Ona şu anda çok büyük emeğiniz geçti. Emeğinizi helâl ediyor musunuz?

— Helâl ediyoruz, diye bağırdılar.

— Emekleriniz helâl mi?

— Emeklerimiz helâldir.

— Ey yoksul ve çilekeş dostlar, kardeşler... O size ve sizinle birlikte tüm Türk ulusuna hakkını ve canını helâl ediyor. Bunu böyle bilip böyle söyleyecek misiniz?

Bunu böyle bilip, böyle söyleyeceğiz, dediler.

Bunu böylece Sinan'ın önünde söylediler.

Sonra hep birlikte Sinan'a geldiler. Yanda bekleyen çinkosu tamamlanmış tabuta bir güzelce yerleştirdiler. Kapağını kapatırlarken durdurdum. Son kez Sinan'a baktım. Ve Sinan'ı son kez gördüm. Gülümseyişi büyük bir umuda yönelmiş gibi daha da belirlenmişti. Kefenini gülümseyen yüzüne çektiler. Bir daha Sinan'ı hiç görmeyeceğim. Omuzladılar. Caminin giriş kapısının önündeki taşlığa bıraktılar.

— o —

Nurhak dağlarında kuş uçmaz, kervan geçmez der bu yöre köylüleri. Doğrudur da. Sonra onları dinlersen şöyle de derler, bu dağları anlatırken: Nurhak dağlarında bir insan aylarca değil, yıllarca bile hiç değil, ömrünün sonuna dek kalsa da ölse; Nurhak'ın mağaralarında kemikleri bile bulunmaz. Dağlar bizimdir buyruğu en çok buraları için geçerlidir. Aşağıdan yukarıya çıkma olanağı bulunamadığı gibi, helikopterlerle bile istenilen sonuca varma olanağı yoktur. Belki olsa olsa bölge saptamasında bulunulabilir.

Niçin dağları bıraktılar da düzlüğe indiler? Tüm yanılgıları bana göre bundan çıkıyor. Yanılmaları şundan belli ki, biz kendilerinin Nurhak dağlarından beşer altışar kollarla tepeden tırnağa silahlı inmekte olduklarını çok önceden istihbar etmiş bulunmaktaydık. Giderek en son duraklarının Nurhak dağlarından çok aşağılarda Ilıca ve Cibo mağaraları olduğunu bile saptamıştık. Ama asıl yanılmaları bundan üç ay öncesine dayanır. Tam tamına üç ay öncesi beş altı kişilik bir gençlik kolu külüstür bir kamyon şoförünü yolun kenarında beklerken el kol sallayarak durdurdular. Sonradan yapılan araştırmada bu gençlerin Malatya'dan geldikle-

ri ve dağlara doğru gittikçe toplanan gerillalardan oldukları anlaşılmıştır.

Üçü öne bindi. İkisi de arkaya. Silahlarını göstermiyorlardı. Zavallı şoför de zaten hiçbir şeyden kuşkulanmamakta idi. İşte bu sırada karşıdan askeri bir konvoy görüldü. Şoför yine de aklına hiçbir şey getüirmemişken birden kasıklarında, karnında soğuk sert cisimlerin dürtüsüyle şaşkınlığa uğradı. Tüm namlular adamın karnına gömülmüştü. İçlerinden biri iyiden iyiye paniğe kapılan şoföre "Sana dur diye işaretlemede bulunurlarsa, tam gaz ileri... Şoför tam gaz sürdü. Zaten askerler de arabayı durdurmamışlardı. Gölbaşı'na yakın bir yerde şoförü durdurdular ve hepsi arabadan atlayarak dağlara doğru uzaklaştılar.

Biz işte silahlı gençlerin bölgemizde üstlendiğini ilk kez bu olayla, bu şoförden öğrendik. Sinan Ankara'dan kaçınca Malatya istasyonunda görülmüştü, ama ondan sonra yönünü saptamakta tam bir karanlığa düşmüştük. Tam bir açmaza daha doğrusu. Kuşkulandığımız köylere baskın yapılıyordu ama en küçük kuşku verici bir ize, en küçük bir bulguya rastlamıyorduk. Yukarısı da aynı bilmezliğe gömülmüştü. Gelen yazılarla sadece uyarılıyorduk. Yazılarda: İstihbaratımıza göre yasa kaçaklarından falanca ve filanca arkadaşları ile birlikte yörenizde üstlenmiş bulundukları tahmin edilmektedir. En kısa zamanda alacağınız tedbirlerin neler olacağının bildirilmesi gibi...

Yukarıdan tahmine dayanan yazı gelmesine geliyor ya, asıl bizim bulguları saptamamız gerekiyor, bizim de tek dayanağımız köylüler. Değneğimiz onlar. Onlar olmasa bir kör gibi şuradan şuraya attığımız adımdan güven duyamayız. Adım atmak ne kelime, hangi hendeğe yuvarlanacağımızı bile kestiremeyiz. Bu yüzden çok zorluyoruz ama ilk kez korkunç yani beklenmedik demek istiyorum daha açıkçası, bir durumla karşı karşıya kalıyo-

rum: İhbar etmiyorlar.

İhbar etmedi mi bizim yapacak hiçbir şeyimiz kalmamış demektir. Yukarıya yazıyoruz, diyoruz ki... "durum böyle böyle... Yapılan baskınlardan da bir sonuç alınamamış ve de ihbar yapılmamakta, bölgelerde bulunan muhbirlerimiz de kesin hiçbir şey söylememektedir... Yukarısı muhbirlere verilecek paraların miktarını hemen radyolardan ilan etmeye başlıyor. Bize aranan kişilerin adlarını ve resimlerini gösterir afişler geliyor. İhbar edeceklere verilecek paralar yazılmış bunların altına.

Tüm komando birliği Malatya'dan buraya kaydırıldı ama biz bekliyoruz. İhbar olmazsa biz nereye gideceğiz de onları arayacağız. Askeri bakımdan bir endişemiz yok. Ama tüm mesele kendilerinin izini yakalayabilmek. Sonra sanıldığı gibi jandarmanın köylü içinde hareketi pek öyle rahat değildir. Çeşitli tedbirler alacağız. Köylünün kendisini ihbar edenin bile bizzat kendisinin düşmanımız olabileceğini nice acı tuzaklara düşüp bedelini ödedikten sonra öğrenmişiz. Pusu kurulacaksa buna göre tertiplenecek. Üstelik bu kez köylü bunları ihbar etmiyor. Neden? Nedenini de aşağı yukarı biliyoruz: Çünkü ilk kez böylesine bir eşkiyalıktan ne çıkarı bozulmuş, ne de bunlar onun canını yakmış. Zaten ihbar etmedi mi bilin ki saklıyordur.

İşte bu yüzden elimiz kolumuz bağlı aylarca beklemek zorunda kaldık. Bir iki küçük ihbarcık da hiçbir sonuç getirmedi. Albay umudunu yitirdi. Malatya'ya döndü. Döndüğünün ertesi günü İnekli'den ihbar alındı. Hem de bu kez kesindi. Telefonla bildirildi durum. Gerekli tedbir alındı ve sonuca gidildi. Böylesine başarılı saklananların niçin İnekli'ye indiklerini, hem de ellerini kollarını sallarmış gibi ortalıkta görülmelerini anlamak gerçekten güç. Demek ki takdir böyleymiş, bu dağlarda içecekleri su bu kadarmış, yanılgıları ayaklarına dolaşacakmış...

Ortadan konuşan Başgedikli'ye baktım. Hiçbir yan tutmadan konuştuğu belliydi. Yan tutmamanın en güç olduğu bir dönemde hiçbir tarafa yalpalamadan bildiklerini, gördüklerini kendi eleştirisinin süzgecinden geçirmeden anlatışını anlamakta, bunu kavramada, belli bir sonuca bağlayabilmede anlatılması güç bir zorluk çekiyordum. Bu zorluğu yenebilen tek şey gözlükleriydi. Tuhaf bir biçimde bu gözlükler anlattıklarına gerçekçi bir içerik kazandırıyor, kendi kişiliğini bana anlattıklarıyla bağdaştırmanın ilk ipuçlarını veriyordu. Gözlüklerinin camları kalın kalındı. Asker kişilerde kolay kolay rastlanmayacak bir kalınlıkta. Belli ki ard görevlerden birine alınmıştı bu yüzden. Ortadan konuşması buradan geliyordu. Askerliğin savaş ve amaçlarına ilişkin yönü pek kalmamıştı. Belki temelde vardı da örneğin her gün yalnızca bu işi yapmıyordu. Yazı çizi işleriyle görevli diye düşündüm.

Sinan'ın tabutu mühürleyecek olan işte bu astsubaydı. Onu yetkili olarak bırakmışlardı. Bizi bekliyordu. Mühürlemesi gerekiyordu tabutu.

Dini tören bittikten sonra cami avlusundan yanımda on beş yirmi kişiyle çıkmıştım. Komando birliğine doğru yürümeye başlamıştık. Astsubayı alıp geleceğimi, tabutu mühürlemek gerektiğini söylemiştim onlara. Onlar da bana katılmışlar, hep birlikte komando birliğine doğru yürümeye başlamıştık. Oysa onların gelmelerini istemiş değildim. Birliğin bahçe kapısına geldiğimde yanımda sadece bir kişinin kaldığını gördüm. Birliğe doğru yaklaştıkça yanımdakilerin sayısının gittikçe azalmakta olduğu duyumsamaya başlamıştım. Tek başına kalan aktarcı da başını önüne eğdiğinden ne düşündüğünü anlamak olanağı yoktu. Hiçbir şey demeden içeriye daldım.

Astsubay odada beni bekliyordu. Kepini, mührü aldı ve hemen çıktık. Bahçe kapısında bıraktığım aktarın yerinde de yeller

esiyordu. Astsubay hiçbir şeyin farkında olmayarak benimle birlikte yürümeye başladı. Yalnız birkaç kişilik öbekleşmiş insan topluluklarının birbirinden uzak ağaçların karanlık diplerinde beni astsubayla birlikte izlediklerini sonradan farkedebildim. Aktar da onların arasında mıydı bilmiyorum.

Astsubayın söylediklerini değerlendirecek güçte değildim. Yolda sözü ben açmıştım sanırım, içtenlikle beni yanıtlaması benim için şaşırtıcı olmuştu. Çekinmeden duyduklarını, bildiklerini hiçbir önyargı barajıyla kısıtlamadan anlatıyordu. Söylediklerini tüm çabamla aklımda tutmaya çabalıyor, genel sonucu bir değerlendirmeyle bağlamak istiyordum.

Tuzak sözü son derece aklımı karıştırdığından bu konuyu bir de yetkili bir kişinin ağzından duymak istedim.

— Köylülerle konuştum dedim, dediklerine bakılırsa Sinan ve arkadaşlarını teslim alma olanakları varken bu yapılmamış... Uyurlarken pusuya düşürülüp öldürülmüşler.

Aynı ciddiyetle yanıtladı beni, bir süre yürüdükten sonra:

— Yok, böyle bir şey yok. Vuruşma olmuştur.

— Vuruşma olmuştur. Vuruşmadan önce Sinan'ın sözleri de olmuştur.

— Herkes çok şey söyleyecektir dedi, kesin ve yanılmadığına inanan bir sakinlik içinde. Herkes şimdi Sinan ve arkadaşlarının nasıl vurulduklarını kendine göre yorumlayacak, kendine göre anlatacak bire bin katarak, istedikleri gibi ahkâm kesecekleredir. Uyurken vuruldu da diyeceklerdir. Kulağımıza geliyor bunlar. Bizim kulağımıza gelen hayda hayda sizin kulağınıza da gelir, hem de inanılmaz biçimde gelir.

— Vuruşmanın olduğuna inanıyorsunuz demek?

— İnanmak diye bir şey yok. Onların da, bizimkilerin de boş kovanları bugün öğleye doğru sayılarak mühürlendi.

— Öyleyse Sinan'ın jandarmalara söylediğini de duymuş mudur yetkililer?

— Sinan jandarmaların namluları ile karşılaştığında erlere... "Jandarmalar ateş etmeyiniz, biz sizin dostunuz, halkımızın dostuyuz..." diye bağırmış. Sonra diğer bildiğim Sinan'ın son sözlerini ilettim kendisine. Ne düşündüğünü sordum.

Yolun ortasında birden durarak gözlüklerini yukarıya doğru ittirdi:

— Böyle bir şey söylendiğini ben şahsen duymadım. Size bravo doğrusu, çok kısa zamanda çok kişiyle ilişki kurmuşsunuz...

Bu sözlerin ne anlama gelebileceğini daha rahat kestirebilmek için başımı çevirip yüzüne baktım. Hiç renk vermiyordu. Yine de bana son cümleyi gülümseyerek söylemiş gibi geldi.

— Sinan bunları niye söylesin? Ben Sinan'ın böyle gelişigüzel konuşabileceğini sanmam. Kesin biçimde gerçek şu olduktan sonra: Bu karşı karşıya düşmenin sonunda ya kendileri ölecek ya da bizimkiler. Bizim erlerin bildiğini Sinan ve arkadaşları bilmez miydi ki kalkıp ateş etmeyin, bırakın biz yolumuzu sürdürelim desinler? Benim için bunu anlamak zor, çok güç bunu kavramak. Hem teslim olmayacaklar, hem ateş ettirmeyecekler, hem de yollarına devam için önlerinden çekilmelerini isteyecekler... Niçin? Oyun mu oynanıyor? Karşılarındakiler mahalle kovboyculuğu oynamak için mi silahlanmışlar? Yoksa ellerindeki yarı otomatik tüfekler değil de mantar tabancası mı? Yok yok, olacak şey değil bu.

Bizim zavallı budala köylülerimiz kuş beyinlerine göre masallar uydurmakta birebirdirler. Masala bir de ikiyüzlülükleri katılınca işin içinden çıkılmıyor.

— İkiyüzlü köylülerin Sinan ve arkadaşlarını ihbar etmeme-

de, hatta saklamada gayret gösterdiklerini de az önce siz söylediniz.

— İhbar etmediler, sakladılar; doğru. Yine de söylerim. Gerçek bu. Bundan çıkarları olduğunu uzaktan yakından sezinliyorlardı çünkü de ondan.

— Anlayamadım...

— Daha işi kimin kazanacağı belli değildi. Ortadaydı daha. Kendilerinin dışında bir kavga, ama bu kavganın yine de kendilerini ilgilendiren çok yönleri olduğunu kestirmekte çarıklı erkanı harp aklı hiç de gecikmedi. Her zaman olduğu gibi iki tarafı da kollamak, sonuçta hangi taraf kazanırsa o tarafa geçmek. Bir kez Sinanların Ankara'da çok güçlü destekçileri olduğuna kendilerini inandırmışlardı. Ankara kuşatmasını yararak da olsa buralara dek gelebileceklerini başka türlü akılları almıyordu. İkincisi, Sinanlar gerçekten kendilerine her bakımdan, özellikle çıkar açısından daha yakındılar. Kendileri için hiçbir şey istemediklerini, bu dövüşe salt kendi çıkarları için girmediklerini hemen hepsi kavramıştı. Onun için işin başında onları saklayıp baktılar. Ama bizim kazanacağımız biçiminde gün be gün durum ağırlık kazanmaya başlayınca... kır gerillaları barındıkları yerlerde pek barınamaz oldular. İhbar etmedilerse bile eski ilişkilerini sürdürmediklerini sanıyorum.

Durdu. Kendisine herhangi bir şey söylemek olanağını bulamıyordum. Çıplak ve doğrucu bir mantık açısından söylediklerinin çoğunu tartışmak insana biraz güç gibi geliyordu. Sorunu başka bir açıdan, Sinanların vermek istedikleri, kanıtlamak istedikleri doğrular açısından ele almanın ikimize de herhangi bir şeyi öğrenmekte yararı dokunmayacağını biliyordum, şu durumda. Konuşmasını bıraktığı yerden sürdürdü.

— Dağdan inmelerinin başlıca nedeni bana buymuş gibi ge-

liyor. Yani mağaralarda gittikçe daha kötü duruma düşmek. Paraları da kalmamış olabilir. Köylünün yaşantısında en önemli başlıca etkenin para olduğunu biz çok iyi biliriz. Üstelik azı çoğu önemli değildir de, önemli olan ele geçirebilmesidir. Yoluna yordamına da aldırmazlar bunun. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Eğer artık yeterince köylüye para veremez olmuşlar ve köylü de bizim gün geçtikçe daha ağır basmakta olduğumuzu sezgisiyle kavramışsa, sığındıkları mağaralarda bir süre de olsa kalabilme olanaklarını yitirmişler ve de bu düzlüklere inmişler demektir. Sonuç olarak şunu görünüz: Saklayanlar da, yakalatanlar da köylülerdir.

Aslına bakarsanız ben de bir köylü çocuğuyum. Sizden daha iyi bilirim, daha iyi tanırım onları hiç kuşkusuz. Siz pek bilmezsiniz; kim güçlüyse onun yanında yer almakta ustalaşmış bir önsezisi vardır köylülerin. Bu önsezisini kullanmaktaki becerikliliğine dayanır yaşamının iyi ya da kötü oluşu. Ayrıca tüm bu söylediklerime inanıp inanmamakta özgürsünüz. Ama ben yine tekrar etmekte yarar bulurum: Sinanlar ne öyle şeyler söylemiş olabilirler, ne de köylüler sanıldığı gibi sonuna dek onlara destek olmuşlardır. Son zamanlarda yitirdikleri parayı ve itibarı köylü nezdinde yeniden elde etmek için sığındıkları mağaraları terk etmek zorunda kaldıklarına yüzde yüz inanıyorum. Yeniden itibar ve para elde edebilmek için güvencelerini ve hayatlarını tehlikeye attılar, hepsi bu.

Caminin kapısından içeriye yan yana birlikte girdik. Kapıdan adımını atar atmaz önce duraladı. Nereye gideceğini kestirmeye çalışarak sağına soluna bakındı bir süre. Sonra caminin asıl giriş kapısının taşlığında boydan boya uzalı tabutu gördü ve oraya yöneldi.

Avluda marangoz, lehimci ustası, öğretmen ve iki imamdan

başka kimsecikler kalmamıştı. Kara kazan yerindeydi. "Kaçar gibi giderlerken götürmeye fırsat bulamamışlar..." diye geçirdim içimden. "Astsubayın tabutu mühürlemek için geleceğini duyunca kaçıştılar yine... Peki ama benimle birlikte komando birliğinin kapısına dek gelip de oradan sırra kadem basmakda n'oluyor?... Astsubayın dediği gibi bu onların ikiyüzlü davranışlarının bir kanıtı mıdır? Gelmek zorunda değillerdi, geldikten sonra da dönülmezdi artık... Kala kala işte bu kaldı." Tabutun başında geceyi Sinan'la birlikte geçirecek meyhaneden kaldırılıp getirilen adama baktım bir süre, sorularının yanılgısız yanıtlamalarını elde etmek istiyormuşcasına. Adamın ayakta durmakta zorluk çektiği görülüyordu. İmamlar da gelişimizle birlikte izin alıp ayrıldılar. Her ikisine de içten teşekkür ettim. Her işleri bittiği halde benim dönüşümü bekleyişlerindeki efendiliği anlamak mümkün değildi.

Boydan boya upuzun yatıyordu Sinan'ın tabutu. Başgedikli hiç ses çıkarmadan tabuta yaklaştı. Sefilliğine sarhoşluğu katılınca insana acıma duygusundan çok çekinme duygusu veren adam, başçavuşu görünce öylesine bir büyük telaşla toplanıp hazır ol durumuna geçti ki, ayakta duramayacak kadar sarhoş bu adamın bu işi nasıl başardığına son derece şaştım.

— Hoş geldiniz başefendi derken yüzüne baktım. Yüzüne sırnaşık bir çocuğun korkulu, ürkek çekingenliği gelip oturmuştu. Hemen bir yaramazlık yapmaya hazır, ama hep de korkudan gözleri kolaçan eden bir çocuk. Başefendi bu tür gösterileri kanıksamış bir davranışla başını çevirip kendisine bakmadan lehimci ustasını yanına çağırdı. Kendisi de son derece büyük bir itinayla Sinan'ın yanına diz çöktü.

Hiç kimseden yardım istemeden tabutun altından bir tel geçirip lehimci ustasının eriticisiyle her iki telin ucunu eritti. Bu

arada lehim çekiciyle de cebinden bir paket halinde çıkardığı mühürü açarak eritti.

Çalışmasını son derece sakin sürdürüyordu. Hiç kimsede ses seda yoktu. Tabutun başında yalnızdı. Az önceki coşkulu havadan eser kalmamıştı. Yanına zaman zaman yaklaşan lehimci ustasıyla aralarında geçen kesik kesik konuşmalardan bir zorlukla karşılaştıklarını, sonra marangoz da dahil üçünün hep birlikte tabuta eğilerek birlikte bir takım çalışmalar yaptıklarını görüyor, ama ne yaptıklarını, işin neden uzadığını bir türlü kestiremiyordum.

Uğraşanların yanına oturdum bitkin ve yorgun. Gecenin sessizliği kulaklarımı doldurdu. Dört bir yanı börtü böcek bağırtısı kaplamıştı. Mayıs ayının gece serinliğine karşın hepsi de toprak üstündeydi.

Saatime baktım, gece yarısını geçmiş, bire geliyordu. "Kasabanın ışıkları gecenin onikisinde söndürülmüyor muydu? Albay sözünü tuttu demek ki..." Kasaba tamamıyla bir sessizlik içindeydi artık. El ayak çekilmişti. Işıklar da işimiz biter bitmez çekilecek, tam bir karanlığın içine gömülüp gidecekti bu küçük Anadolu kasabası. "O zaman gök, yer karanlığından daha da aydınlık olacak." Taşların soğukluğundan olsa gerek üşüdüğümü duyumsadım. Titrer gibi. Sinan'ın tam başucunda oturuyordum. Dalgınlığımı başefendinin kalkışı dağıttı. Onunla birlikte ben de kalktım. Birbirimize yaklaştık. Yüzü terlemiş gibi kıpkırmızıydı. Kalın gözlükleri buğulanmıştı. "Yorulmuş... Yardım etmem gerekir miydi kendisine?... Tembel tembel oturdum sadece..." Elini uzattı.

— Tamam dedi...

"Tamam mı?... Ah tamam, anlıyorum. Yerine dönmek istiyor. Sonra ışıkları söndürtecek. Manyetolu telefonu açıp raporunu verdikten sonra. Yaptığı işin sevimli bir iş olmadığını biliyor. Sevimli olsa da, olmasa da tamam işte. Eve... Tamam işte..."

Elimi uzattım kendisine. Sinan'ın mühürlü tabutu başında onu mühürleyen eli sıktım. Buğulu gözlerinin içinden konuşuyormuş gibi geldi bana:

— Başınız sağolsun.

Şimdiye dek bir insan yüzünün bunca ciddi çizgiler taşıdığını görmemiştim. Cami avlusunun kapısından karanlığın içine çıkıncaya dek kendisini izledim. Bir büyük olayın tanığı olduğunu belli eden hiçbir özellik yoktu sırtını dönmüş gidişinde... İşini bitirmiş herhangi biri gibi.

Oysa lehimci ustasının işi henüz bitmemişti. Lehimleri eriterek tabutu dıştan lehimliyordu. Marangoz da üşümekten kamburu daha da artmış, gözlerini ondan ayırmadan bir soru işareti gibi tabutun başında bekliyordu.

Yeniden oturdum. Öğretmen H. de yanıma gelerek oturdu. Hiçbir şey konuşmuyorduk. Nice sonra:

— Çok yoruldunuz dedim.

Hiçbir şey demeden hafifçe gülümsedi. İkimiz de lehimci ustasının çalışmasını izlemeye koyulduk yeniden. Sessizce. Sinan'ın üzerine eğilip, sarkarken gömlekleri pantolonun dışına çıkmış, zayıf beli sırtına dek açılmıştı. Arkasına bastığı pabuçlarının topuklarından yırtık çorapları görülüyordu. Bir toprak gibi çatlamış, kurumuş bu topuklar tabuta değsin istemiyordum. O da sanki bunu anlamış gibi Sinan'ın üzerine daha çok sarkıyor, beli iyiden iyiye açılıyordu. "Sinan'a son emeği geçen bu yaşlı lehimci... Kendisini tanır mıydı acaba?" Yanımda oturan öğretmene baktım: Dizlerine dayadığı kollarının avuçları içine yüzünü almış dalmış gitmişti. Ne düşündüğünü merak ettim birden. Bu haliyle düşünmekten çok amansız bir saldırıya karşı başını korumak için kollarıyla sarmalayan birine benziyordu.

Lehimci ustasını karşımızda görünce öğretmen de, ben de ayağa kalktık.

— Bizim işimiz bitti beyim. Her şey tamam.

Marangoza baktım, başıyla onayladı. Kendileriyle hesaplaştık. Haklarını helal etmelerini istedim. Helal ettiler. Takım taklavatların toplanması da bir hayli zaman aldı. "Ne de çok aletleri varmış" diye geçti içimden. Yanında marangozla birlikte cami avlusu kapısında gözden yittiler. Ben, öğretmen H. ve Sinan'ı tüm gece bekleyecek adam cami avlusunda yalnız kaldık.

Tabut taşlıkta yatıyordu. Öğretmen H.'yle birlikte Sinan'ın yanına sokulduk. Mühür sanki dışarıya vurmuş bir kan lekesi gibiydi. Sarhoş köylü kendi kendine hazırlığa başlamıştı. Sanki bize "Hadi artık geç oldu, siz de çekin gidin bakalım" diyordu. Camiden çıkardığı hasır yol halılarını yatacağı taş zeminin üzerine seriyor, kimin getirip verdiğini bilmediğim lime lime bir battaniyenin başıyla sonunu bulmaya çabalıyordu. Adnan Cemgil'in aman dostum tabuta dikkat edelim sözünden bayağı tedirgin olmuştum. "Eğer tabutu kaçırmak gibi bir niyetleri varsa bu zavallı alkolikten pek sıkıntıları olmayacak demektir" diye geçti içimden. Yine de kendisine bir takım uyarılarda bulundum. Baştan savma dinliyordu. "Sızma saati geldi; ya bu adamın yanına birini daha eklemeli ya da ben de kalmalıyım."

Adamın:

— Siz hiç meraklanmayın, meraklanmayın hiç, deyişindeki kesinlik ve artık tamamiyle bitirdiği hazırlığı karşısında ikisinden birini gerçekleştirme cesaretini kendimde bulamadım.

Öğretmen H. ile birlikte ağır ağır cami kapısına doğru yöneldik. Kapıya bir adım kala döndüm baktım; adam Sinan'ın tabutunu başına bir güzel yastık yapmıştı. Üzerine de boydan boya battaniyesini çekmiş yalnız başını açıkta bırakmıştı.

— "Seni bilinçli vatanseverlerin bekçiliğine bırakamadığım için sakın bana kızma Sinan, dedim. Seni bu ilk gecende bilinçli devrimci arkadaşların meşaleleri beklemeliydi. Bir devrimci da-

ima yalnızdır sözünü bilmeme rağmen gönlüm bunun böyle olmamasını çok isterdi. Bir sefil sarhoş köylünün tabutunu başına yastık yaparak ilk geceni seninle birlikte geçirmesi yalnızlığını en rezil biçimde noktalıyor...

Birden adamın hemen sızıp sızmadığını anlamak için sinsice kenardan dolanarak yanına adım adım yaklaştım. Şakalları uzamış yüzünde pırıl pırıl parlayan gözleri dehşetli bir uyanıklık, dehşetli bir aydınlık içinde dimdik göğe karşı dikilmişlerdi. Kendi yalnızlığındaki bu sezdirip çaktırmayan uyanıklıktan birden derin bir utanç duydum. Sert tabutu başına yastık yapmasındaki anlamı işte o zaman kestirebildim. Altına ve üstüne gerekli eşyaları bulan adam, başı için de elbette yastığa benzer bir şeyler bulabilirdi. Belki de Sinan bir sefil köylünün başını tabutuna yaslayarak ilk gecesini geçirmesinden ötürü değil, benim az önce mırıldanır gibi söylediğim sözlerden gocundu.

Öğretmen H. yavaşça, kardeşçe koluma girdi. Cami avlusundan çıktık. Yolda hiç konuşmadan bir süre yürüdük. Yarı yolda ışıklar birden söndü. Ve kent bir uçurumdan yuvarlanırmış gibi karanlığa yuvarlandı. Durduk.

Öğretmen H. ayrılmak için izin istedi. Kardeşçesine kucaklaştık. Kardeşçesine birbirimize sarılarak öpüştük. Kendisine minnet duygum sonsuzdu. Bunu söyledim.

Ve ayrıldık. Tıpkı hızla akan bir dereye düşürülen bir mendil gibi öğretmen H. akan karanlığın içinde birdenbire yitti gitti.

Otele geldim. Oteldekiler kendi motorlarını çalıştırarak ışıklarını yakmaya çabalıyordu. Yarı karanlıkta üst kata çıktım. Cemgiller'in odasının önünden geçerek kendi odama girdim, kapıyı kapadım.

— o —

Perdesiz turistik otelin penceresinden günün ilk ışıkları süzülür süzülmez hemen toparlanarak dışarıya çıktım. Koridorda otel katibi başını masaya dayamış büyük bir gürültüyle horuldayarak uyuyordu. Zaman zaman kolundan kurtulan başı önüne hızla düşmesine karşın uykusunu sürdürüyordu yine de. Cemgiller'in kapısına kulağını dayayarak bir süre içerisini dinledim. Kulağıma hiçbir ses gelmedi. Bir an korkunç bir varsayım tüm donduruculuğu ile aklımdan şah damarını çatlatırcasına çakıp geçti. Gittim şoförü uyandırdım. Adam aceleyle giyinmeye başladı.

Kahvaltıdan sonra şoförle birlikte camiye doğru yola çıktık. Sabahın alacakaranlığında küçük kasabada pazarın ilk hazırlıkları başlamıştı bile. Tezgâhlar açılmış, kumaşlar en vurucu renkleriyle al al serilmiş, köylüler eşekleriyle birlikte asfalt yolda dolaşmaya koyulmuşlardı. Alışverişe bile başlayanlarla eşekli köylüler arasından arabamız kendisine tezgâhları devirmeden yol açarak ağır ağır cami kapısına gelip dayandı.

Sinan'ın tabutu gece bıraktığımız yerde duruyordu. Adam elinde sıkı sıkıya tuttuğu battaniyesi ile yanıma yanaştı. Bir şey söylemiş olmak için:

— Üşüdün mü diye sordum?

— Yok beyim, üşümedim dedi. Başını çevirip Sinan'a baktı.

Köylülerin yardımıyla Sinan'ı arabanın bagajına yerleştirdik. Kalın urganlarla bağlandı sıkı sıkı. Gerekli destekler sağlandı. Birkaç kişi gelip elimi sıkarak hızla uzaklaştı. Şoför yerine geçti. Ben de onun yanında tam yerimi alacakken bir pikabın cami kapısı önünde durduğunu gördüm. Hemen bizim arabanın birkaç adım ilerisinde park etti.

Pikabın arkasından bıyıklı, köylü oldukları her hallerinden belli iri kıyım adamlar bir bir fırlamaya başladılar. Önden de inen birkaç kişi başlarına toplanan köylülerle konuşmaya koyuldular. Yanıma gelen birinden gelenlerin Kadir Manga'yı almak için geldiklerini öğrendim. Tanışmak ve başsağlığı dilemek için dayanılmaz bir arzuyla birkaç adım atıp durdum. Sinan liderleriydi. Bu sonuçtan acılarının yoğun olduğu bir zamanda onu suçlamaları mümkündü.

Ürktüm. Bizim yaşadıklarımızı onlar da az sonra yaşayacaklardı. Garaj bekçisi kapıyı açacak, kurbağa bakışlı doktor... çalılıkların kaldırılması için bekçiye...

Yeni gelenler orada, köylülerle ne yapacaklarını görüşürlerken ben Kadir Manga'nın acısını içimde sevgi dolu, boğazımda yudumluya yudumlaya şoförün yanına gelip oturdum. Boğuk bir sesle:

— Gidelim dedim... Şoför gazladı. Arabanın yanında kalan birkaç kişiyi elimle selamlayıp oradan uzaklaştık.

Nazife Cemgil oğlunun tabutunu arabanın bagajında urganlarla bağlı, upuzun görünce derin bir sarsıntı geçirdi. Adnan Cemgil'in kolunda Sinan'ın yanına yaklaşarak oğlunu bir güzel şefkatle okşadı. Adnan Cemgil engel olmadı. Bu sırada Nazife Cemgil'in gözyaşları bir yaz yağmuru gibi kendiliğinden sessizce

akıyordu. Şoförün de yardımıyla Nazife Cemgil ile Adnan Cemgil arabanın arkasına geçtiler. Ben şoförün yanına oturmuştum. Nazife Cemgil başını çevirip arkaya bakıyor, sanki oğlunun da binip binmediğini denetleyen bir anaya benziyordu. Artık gidebilirdik. Şoför kontak anahtarını çevirip arabayı çalıştırdığı bir sırada iki kişiden birinin son derece saygılı bir biçimde arabanın kelebek camına vurarak beni dışarıya çağırmakta olduğunu gördüm. Çıktım. Kapıyı iyice kapadım. İçerdekilerin duymasını istemeyeceğim bir şeyler söyleyebilirlerdi.

— Ben bakkalım; tam karşıda işte dükkanım. Hayır o değil, öteki. Bu da İnekli'den... Sağdıcımdır, müşterimdir de. Bu sabah geldi. Size bir haberi var. Ben kendin söyle dedim. Otelde kalıyorlar, birlikte gideriz ama kendin söyle dedim ben.

— Nedir haberin hemşerim, diye sordum.

Adam birdenbire şaşaladı. Önce kasaba bakkalına baktı, sonra bana. Kasketini alnına doğru düşürerek bir süre hart hart kasketinin altında fırçalaşmış saçlarını kaşıdı. Sonra hiç de önemsemiyormuş gibi getirdiği haberini düz yalın bir sesle iletti.

— Bizimkilerin parası geldi. Dün gece duyuldu köyde. Tevatür değil, gerçek. Jandarma çavuşu haberledi. Bu sabah verilecekmiş.

Önce kavrayamadım.

— Ne parası, diye sordum?

İnekli'nin köylüsü kasabanın köşe bakkalına baktı. Bakkal:

— İhbarcıların parası... dedi.

İnekli'nin köylüsü:

— Evet ihbarcıların parası diye onayladı birdenbire bir şeyden heyecanlanmışcasına.

— Ben de geldim, buna dedim. İletelim dedim.

Bu gayretkeş davranışın anlamını kestiremedim. Niçin gide-

rayak, nefes nefese bu haberi getirmek gerekliliğini duyuyorlardı. Yoksa, acımızı daha da katmerleştirip ondan sonra mı Gölbaşı'nı terk etmemizi arzuluyorlardı? Yüzlerine kuşkuyla baktım. Böyle bir şeyi sezinlemek ilk bakışta mümkün değildi. Böyle bir habere karşılık kendilerine teşekkürün de ne gereği var diye düşünürken, ağzımdan kendiliğinden, bir şey söylemiş olmak için bir soru çıktı:

— Ne kadar alacak sizinkiler?...

— İhbarcısı, adam başına üç bin kayma...

— Üç bin kayma mı?...

Kaymeyi tıpkı onun gibi söylediğimi fark edebildim şaşkınlığım içinde. Gözlerim iri iri açılmıştı; kendimi tutamadan konuştum:

— Üç bin ha?... Sadece üç bin?... İhbarcısı, adam başına? Radyo ve hükümet bildirilerinde bu paranın daha yüksek tutulduğunu sanıyordum... Üçer bin ha?... Sadece üç bin lira. Vah zavallılar vah...

İnekli'nin köylüsü şaşkınlığımı çıldırtan bir biçimde konuştu.

— Onlar da zaten almak istemiyorlar... dedi. Almanın lüzumiyeti yok...

— Neden? dedim, çılgınca bir öfkeyle; neden, neden almak istemiyorlar? Cinayetlerinin ücretini pek mi düşük bulmuşlar? Alsınlar, hem de hiç durmadan alsınlar. Ellerine geçecek para doğru dürüst vicdanlarını –eğer varsa tabii– birkaç gün uyuşturmaya yetmez.

Köylü, köylü yalınlığı içinde yanıtladı beni:

— Almak istemeyişleri parayı azımsadıklarından değil dedi, köylük yerde üç bin iyi paradır. (Başını çevirip bakkala baktığını, bakkalın da bana bakarak köylüsünü onayladığını gayet iyi anım-

sıyorum.)

Son sözlerini bana bakmadan, kasabasının bakkalına bakarak söyledi.

— Almak istemeyişleri çekindiklerinden. Köydekilerden çekindiklerinden. Çekinmek ne laf, korktuklarından. Biz bu işi zaten köyü çeşmeye kavuşturmak için yaptık diyorlar... Çok büyük bir zorlamada kalınırsa parayı köye çeşme yapmada harcayacaklarmış. Yalnız askeriyenin merasimiyle verilecekmiş paralar. Gitmesek kumandan bey jandarmayla karakola çeker mi diye sorup soruşturuyorlar...

Hiçbir şey demeden alık alık yüzlerine baktım. Onlar da bana bakıyorlardı. Sessiz ve bomboş. Bu kez başımı çevirip arkaya baktım: Nazife Cemgil başını arkaya dayamış sessizce ağlıyordu. Adnan Cemgil kapı dirseğine dayadığı kolunun üzerinden kaydırdığı bakışlarıyla dışarıya doğru keskin, kupkuru bir biçimde bakıyordu.

Arabanın ön kapısını açtım, hiçbir şey demeden içeriye girip kapıyı çektim. Şoföre:

— Gidelim, tamam... dedim. Araba hafifçe yaylanırken onlara doğru çevirdim başımı. Sinan'ın tabutu önlerinden geçerken yarımyamalak kasketlerini çıkarıp hazır ol durumda selama geçtiklerini fark edebildim. Araba onları öylece, ellerinde kasketleri arkada bırakarak asfalt yola çıktı ve ilk köşeyi dönerek Gölbaşı ilçesini geride bıraktı.

— o —

Bir süre hiç konuşmadan gittik. Gölbaşı gözden yitti. Dağ yollarında dağ yalnızlığımızla başbaşa kaldık. Arkadan bir elin uzandığını gördüm. Adnan beyin eliydi el, şoförün omuzuna hafifçe dokunuyordu.

— Lütfen şurada durunuz...

Başımı kaldırıp bakacak gibi değilim. Adnan bey arabadan indiği için iniyorum ben de. Dağ rüzgarları başının saçlarını üfürüyor. Yolun hemen yanından yükselen dağ yamaçlarına bakarak kendi kendine konuşurmuş gibi:

— Oğlum bu topraklarda, bu dağlarda dolaştı diyor. Bu dağlarda yattı. Buradan ayrılmadan önce uğruna öldüğü topraklardan götüreceğim mezarına.

Beklenmeyen bir çeviklikle yolun yükseltisinden aşağıya doğru kayıyor. Oradan beş on metre sonra başlayan, dağların eteklerine tırmanmaya başlıyor. Yardım etme isteğimi geri çeviriyor. Sırtlardaki dağ çiçeklerini kucak dolusu topluyor. Getirip bana uzatıyor. Hepimiz kendisini izliyoruz. Kucak kucak dağ çiçekleri taşıyor. Sonra bir büyük gazete kağıdını iki büyük külah yaparak içlerini avuçlarıyla toprak dolduruyor. Dönüp bakıyorum: Nazife Cemgil sarı iri yapraklı dağ çiçekleriyle tıpkı gece

oğlunun üstü açılmış bir annenin özeniyle oğlunun tabutunu örtüyor. İplere tutturuyor, bağlıyor. Sinan'ın tabutu gezdiği dağların çiçekleriyle bezeniyor. Geriye kalanları kucaklayıp arabanın içine giriyor. Adnan Cemgil'in getirdiği toprakları nereden bulunduğunu bilmediğim bir bezi torba yaparak son derece büyük bir özenle içine boşaltırken, arabamız yeniden gittikçe yükselen dağ yollarına doğru durdurulmasına öfkelenmiş gibi homurtuyla fırlayıp tırmanmaya başlıyor.

— o —

"Köylerine su getirmek için ha?... Bunun için bu hayasız cinayet öyle mi? Oysa ülkemizin tüm köyleri çeşmeye, okula, elektriğe, tarımda yüksek ve verimli üretime kavuşsunlar diye mücadele ediyorlardı. Açıklaması yapılamayacak kadar korkunç bir şey bu. Yalınkat bir çıkarcı mantığı görüldüğünce pek de büyük bir ücretle satın alınmıyor. Peki, yazabilecekler mi? 'Bu çeşme Sinan Cemgil, Alparslan ve Kadir Manga'nın öldürülmelerine katkımız olduğu için aşağıda isimleri bulunan bizler tarafından aldığımız para karşılığında yaptırılmıştır...'

— o —

Nerelerden geçiyoruz bilmiyorum. Şoför saatlerdir sürüyor arabayı. Bir aralık son derece şiddetli bir yağmura tutulduk. Gökten çatlarcasına sular boşalıyordu. Küçük bir ilçenin postanesi önünde durduk. Suların üzerinden atlayarak arabadan indik. Adnan Cemgil evi telefonla aradı. Birer çay söyledik. Dışarıda yağmur rüzgarla birlikte her tarafı dövüyordu. Yine de arabanın çevresine çocuklar toplandı. Sırılsıklam tabutun başından ayrılmıyorlardı. Kenar mahallenin işçi, yoksul çocukları...

İstanbul'dan telefona Sinan'ın karısı Şirin çıktı. Adnan bey İstanbul'da kaç sularında olabileceğimizi söyledi. Sonra:

— Evet dedi. Sinan'la birlikteyiz; birlikte geliyoruz...

Sinan'ın nereden kaldırılacağını bildiren basit bir gazete duyurusu yazdırdı. Günlük iki gazetenin adını verdi. Hemen yetiştirilmesini sözlerine ekledi. Sonradan ileri bilinen gazetede ilan çıkmadı da, öteki gazetede bu duyuruyu görebildik...

Arabamız yeniden İstanbul'a doğru yola koyuldu. Sabahın üç ya da dördüne doğru artık şoförün gözü açık uyuklayarak arabayı sürdüğünü fark edince bir benzin istasyonunda arabayı durdurarak, stop ettik; uyuyakaldık. Sanırım Adapazarı yörelerindeydik bu sıralarda...

Eve geldik. Sinan'ı içeriye aldılar. Sinan uzun süre eve gelmemişti. Eve dönüşü gerçekten yürek parçalayıcı oldu. Kendisini bekleyenler arasında arkadaşı Taylan Özgür'ün anne ve babası da vardı. İlk kez kendilerini gördüm. Cenaze ikindi namazında kaldırılacaktı. Dışarıya çıktığımda evi sivil ve resmi polislerin kuşattığını gördüm...

Öğleden sonra kuşatmanın çemberi daha da daraltıldı. Camiye, polis ve askeri ciplerin sağımıza solumuza geçerek katılmasıyla vardık. Ellerinde fotoğraf makineleriyle sivil polisler durmadan fotoğraf çekiyorlardı. Gelenin gidenin, cenaze namazına katılanların. Bu yüzden çok kişi insanca bir davranışta bulunabilme olanağından yoksun bırakıldı. Yarı yolda dönenler çok oldu.

Erenköy Camii'nin avlusunda faşist saldırganlığın ölüye saygı gibi geleneksel uyaklığa bile aldırmadığını gördük. Erenköy Camii avlusunda durum daha da yoğunlaştırıldı. İş zorbalığa dönüştü. Arada bir, içimizden birinin herkesin gözü önünde birden ayaklarının yerden kesildiğini, polislerin kolunda uçar gibi, kapıda bekleyen jeeplerden birine atıldığını görüyorduk. Basının gözü önünde oluyordu bu üstelik. Ama hangi basın? Ölüm ilanlarını bile vermekten ürkmüş sözde ilerici basın... Polis jeepinin hızla uzaklaşan canavar düdükleri ard arda ötmeye başlayınca artık dayanamıp bir polise sordum: Sıkıyönetimce aranan kişilerdir karşılığını aldım. Götürme buyruğu olup olmadığını sorduğumda gittiği yerde gösterirler yanıtlaması bir tokat gibi suratıma çarptı. Yerime döndüm. Biliyordum oysa, ne o kişinin sıkıyönetimce arandığını ne de bir suçu olduğunu. Zorbalıklarını mezarlığa dek götürmede amaçladıkları neydi? İyice herkesin gözünü mü yıldırmak?... Anlaşılan bizi bir tabutun başında bile rahat bırakmamakla yeniden iyice yıldırmak istiyorlardı. Yine de inançlı, ce-

sur, yürekli kişiler Sinan'ın musalla taşına yatırılmış tabutu başında sonuna dek nöbet tuttular.

Siren düdükleri arasında birden kollarıma düşüp bayılan karımı, acele bir arabayla doktora götürdüğümden Sinan'ın cenaze konvoyuna katılmadım. Sonradan anlattılar: Ölümsüz mezarının içine Nurhak dağlarından getirilen toprak serpilmiş, mezarının üzerine dağ eteklerinden toplanan çiçekler konulmuş.

— o —

Sinan toprağa verildiği gün miras olarak kendine özgü olarak, geride şunları bıraktı.

— Yüzde altmış beşi okuma yazma bilmeyen Türk halkı.

— Okuma çağında okulsuz öğretmensiz iki milyon çocuk.

— Her bin kişiye sadece bir hastane yatağı düşen bir ülke.

— "Solcular ezildi. Artık Amerika Birleşik Devletleri'nin Akdeniz'deki 6. Savaş Filosu ülkemize güven içinde gelebilir" diyen Başbakan Nihat Erim.

— Yılda sadece 17 kilo 800 gram et yiyebilen sanayileşmemiş bir tarım ülkesi.

— Kişi başına yıllık geliri 350 doları yıllardır aşmayan bir devlet.

— Askeri mahkemelerin faşist zorbalığı altında yargılanan sayıları 4 bini aşkın vatanseverler.

— 7 milyarı sadece birikmiş faiz olan 24 milyar 800 milyonlu borçlu bir geri ülke.

— İdamı süratle istenen üç kişi: Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan...

— Karısı: Şirin Cemgil.

— Kardeşi: Dumrul Cemgil.

— Annesi-Babası: Nazife Cemgil-Adnan Cemgil.

— Yüzde ona yaklaşan işsizler ordusu, yabancı ülkelerde çalışan 1 milyona yakın emekçi. Emeğini dışarıya satabilmek için işçi kurumlarına yazılmış 1 milyonu aşkın emekçi.

— Ve oğlu: Taylan Cemgil.

İşte Sinan toprağa verildiği gün geride bunları bıraktı...

5 Haziran 1971– 300 öğrenci ile faşizmin zorbalığına bilimsel onur açısından direnen öğretim görevlisi üniversiteden sorgusuz sualsiz atılıyor.

7 Haziran 1971– Başbakan Nihat Erim; Alman basınına, aydınlara herhangi bir baskının sözkonusu olmadığını söylüyor.

1961 Anayasası'nın demokratik hakları öneren 40 maddesi temelden değiştirilip faşizan zorbalık anayasaya damgasını vuruyor.

10 Haziran 1971– Memur sendikaları kaldırılıyor.

7 Temmuz 1971– Ankara Sıkıyönetim Komutanı, şimdiye dek Ankara'da 1008 kişinin gözaltına alındığını basın toplantısında açıklıyor. Basın üyeleri ayyuka varan işkence ve yasadışı tutuklamaların süresi konusunda ağızlarını açıp en küçük bir soru sorulamadan dağılıyorlar.

10 Ekim 1971– Ankara 1. Numaralı Askeri Sıkıyönetim Mahkemesi 18 kişinin idamına karar veriyor. İdamına karar verilenler: Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Deniz Gezmiş, Mehmet Nakipoğlu, Osman Arkış, Semih Orcan, Recep Sakın, Ercan Öztürk, Mete Ertekim, Mustafa Yalçıner, Mehmet Asal, Metin Yıldırımtürk, Metin Güngörmüş, Mustafa Çubuk, Hacı Tonak, Cengiz Baltacı, Atilla Keskin, Ahmet Erdoğan.

Deniz ve arkadaşları için karar on sekiz günde kısa bir

yargılamadan sonra hemen veriliyor.

1 Aralık 1971– İdamları istenen Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Cihan Alptekin, Ziya Yılmaz, Ömer Ayna İstanbul Maltepe Cezaevi'nden onbeş metre uzunluğunda bir tünel açarak kaçıyorlar. Sıkıyönetim halktan yardım istiyor. Ödüllerin yüksek olduğu duyurulduğu halde muhbirlere verilecek paranın miktarı açıklanmıyor.

28 Aralık 1971– Mahir Çayan'ın arkadaşlarından Necmi Demir, Kamil Dede, 3 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde idama mahkum ediliyor. Kadınlardan İlkay Demir, Kadriye Deniz Özen ve Rüçhan Manas ömür boyu tutuklulukla cezalandırılıyorlar.

24 Ocak 1972– İstanbul Sıkıyönetim Komutanı General Faik Türün yönetiminde, adına "Fırtına 1" denen uygulamada 26 bin 810 bina ve 512 bin daire aranıyor. Mezarlara dek süngüler sokuluyor. Kaçakları bulamıyor.

20 Şubat 1972– Güvenlik kuvvetleri kaçaklardan Ulaş Bardakçı'yı öldürerek, Ziya Yılmaz'ı ağır yaralı ele geçiriyor. Vuruşmada bir albay ve iki polis yaralanıyor.

24 Şubat 1972– Eski Genelkurmay Başkanı Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay; Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan'ın idamlarını onaylıyor.

28 Mart 1972– Ordunun Ünye ilçesinde görevli radar teknisyeni üç İngiliz, gerillalar tarafından kaçırılıyor.

29 Mart 1972– Avukatların başvurmasıyla Anayasa Mahkemesi, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan'ın idam edilmelerinin davanın incelenmesi konusundan bekletilmesine; Sıkıyönetim Mahkemesi ise infazların hemen gerçekleştirilmesine ayrı ayrı karar veriyorlar.

31 Mart 1972– Niksar'ın Kızıldere köyünde İngiliz radar teknisyenleriyle birlikte bir köy evinde kıstırılan Mahir

Çayan ve 10 kişi öldürülüyor. Öldürülenler arasında İngiliz radar teknisyenlerinden başka: Ömer Ayna, Cihan Alptekin, Kazım Özudoğru, Ahmet Atasoy, Saffet Alp, Ertan Saruhan, Sabahattin Kurt, Nihat Yılmaz, Hüdai Arıkan adlı gerillalarla köy muhtarının da olduğu anlaşılıyor.

4 Mayıs 1972– Türk Hava Yolları'na ait Boğaziçi yolcu uçağı içindeki 67 yolcusuyla birlikte Bulgaristan'a kaçırılıyor. Kaçıranlar idamlarını bekleyen üç gerillacının serbest bırakılması koşulunu öne sürüyorlar, ama hükümet bu teklifi kesin olarak reddediyor...

İstanbul, Ankara ve İzmir'in çeşitli semtlerinde bombalar patlıyor. Sadece İstanbul'da bir günde yedi bombanın patladığı saptanıyor.

5 Mayıs 1972– Bulgaristan'a kaçırılan yolcu uçağı içindeki yolcularla birlikte geri dönüyor. Aynı gün Ankara'da Jandarma Genel Komutanı Kemalettin Eken'e öldürme girişiminde bulunuluyor. Jandarma Genel Komutanı kurtarılıyor. Ahmet Niyazi adlı Orta Doğu Teknik Üniversiteli bir genç öldürülüyor.

İdamlarla ilgili olarak ordu alarm durumuna geçiriliyor.

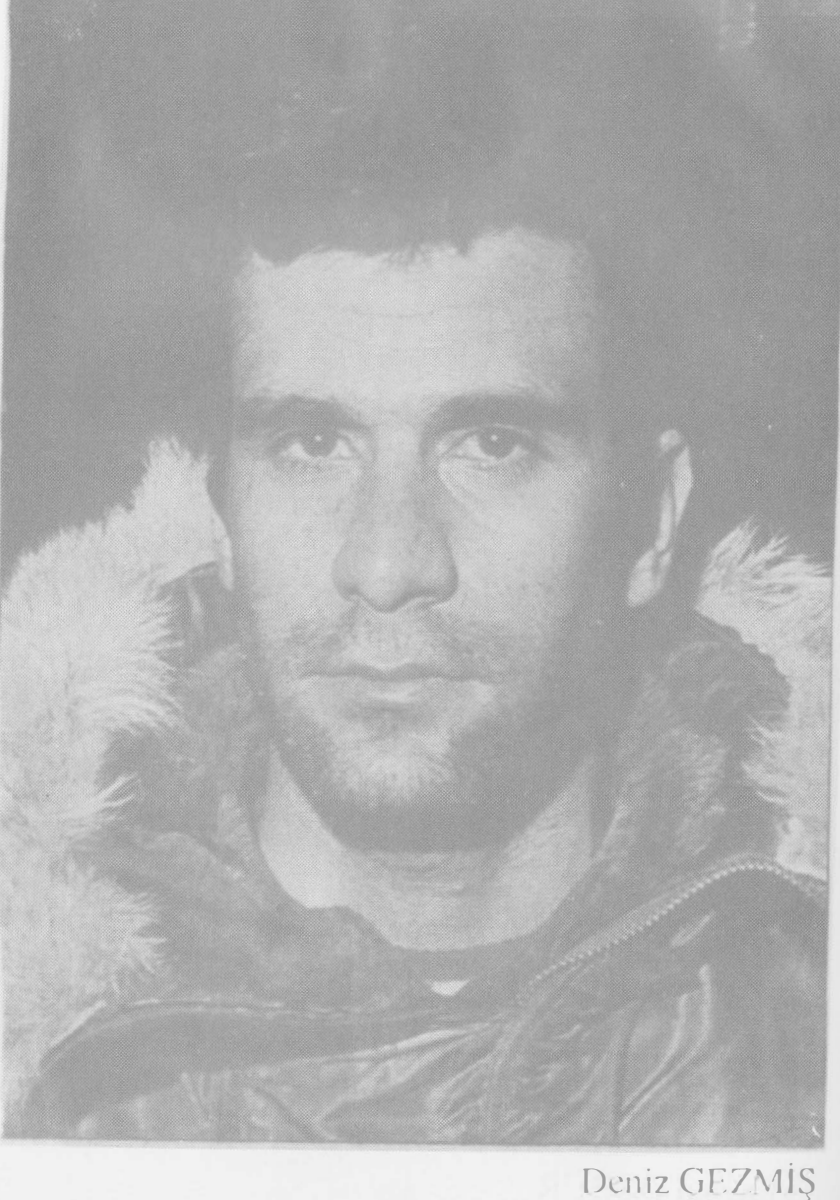
6 Mayıs 1972– Yusuf Aslan, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde sabaha karşı 02.00 ile 3.40 arasında ilgililerin gözetiminde darağacına asılarak öldürülüyorlar.

12 Mayıs 1972– Genç bir demiryolu işçisi yan yana yatan Yusuf Aslan, Deniz Gezmiş ve Hüseyin İnan'ın mezarlarına çiçekler koyarken mezarlıkta nöbet tutan ilgili inzibatlar tarafından yakalanıp Sıkıyönetim Mahkemesi'ne evraklarıyla birlikte...

—o—

Taylan ÖZGÜR

Deniz GEZMİŞ

Hüseyin İNAN

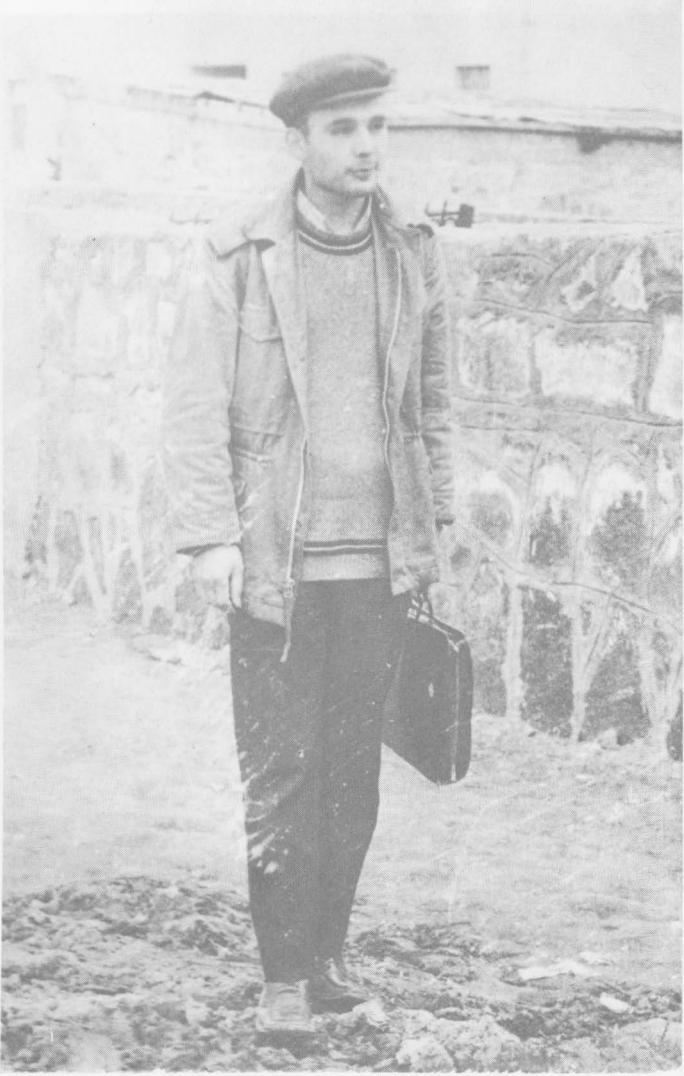
Yusuf ARSLAN

Sinan CEMGİL

Sinan CEMGİL

Kadir MANGA

Alpaslan ÖZDOĞAN

Öldükleriyle Kalmadılar —— Orhan İyiler

..."GÜN ışıldadı İnekli'de. Sabah ezanı okunmamıştı daha. Sinan ve altı arkadaşı İnekli'nin az ilerisindeki geniş düzlükte görüldüler. Takım düzeninde yürürlerdi.

İnekli'nin evlerini bir haylı solladıktan sonra İnekli'nin evleri gözden yitti, gerilerde kaldı çokçana. Çobanı gördüler sonra, daha sonra. İnekli'nin davarını almak için gelirdi. Sinan çağırdı. Çoban bir garip, köyün mezrasında oturur. Takım düzeni mola verdi. Oturdular. Sazlıkların arasından korkuyla bakıyordu çoban onlara. Sinan çağırdı bir daha. Dedi ki:

—Gel çoban kardeş gel... korkma. Hele yaklaş. Sana bir zararımız dokunmaz. Para verelim de bize gittiğin köyden ekmek, peynir, helva alıp geliver. Açız...

Çoban tepeden tırnağa silahlı adamlardan pek çok korktu: Dediğince korktu: "Yüreğim çatladı". Hiç beklemedikleri bir şey yaptı. Tabanları kaldırdığı gibi birden... "*Dur kaçma vururuz*" diyemediler.

ISBN 975-8110-00-4